

RÓTH EDITH

SZÁZÉVES

AZ ÁLLAMI

KŐ- ÉS AGYAGIPARI

SZAKISKOLA

**FEJEZETEK SZÉKELYUDVARHELY
IPARI SZAKOKTATÁSÁNAK MÚLTJÁBÓL**

RÓTH EDITH

**SZÁZÉVES
AZ ÁLLAMI KŐ- ÉS AGYAGIPARI
SZAKISKOLA**

**Fejezetek Székelyudvarhely
ipari szakoktatásának múltjából**

*„ ... az iparos pályán való boldoguláshoz ... a nyers erő nem elég.
A kéz erejének értelmi műveltséggel kell párosulnia.”*

Spaller József

Előzmények

XIX. század vége. Az emberiség képét új tartalommal, vonásokkal megtöltő események láncolatának, alapvető átalakulásokat hordozó jelenségeknek, folyamatoknak időszaka.

Erdély és ezen belül a minket közelebből érdeklő Székelyföld, sajátágos történelmi fejlődéséből adódóan, az osztrák-magyar monarchia szerves részeként, egyre inkább saját magán is érzi, azoknak a problémáknak, ellentéteknek a súlyát, amelyek alatt roskadozik a századfordulón az 1867-es történelmi folyamatok kényszerű egyezsége eredményeképpen létrejött kétféjű államalakulat, a „nemtörődömséggel mérsékelt zsarnokság” — ahogy egy kritikus jellemezte.

Az ellentétek egyik fő forrása a monarchia egyenetlen arcvonalú gazdasági szerkezete. Erdély az államalakulat keleti határán — bár gazdasági összetételében, részben a birodalmi gazdasági politika hatásaként, lényeges változások mentek végbe — megmaradt korábbi kiszolgáltatott, alárendelt gazdasági állapotában. Felgyorsult fejlődésének ugyan egyik fontos jellemzője a folyamatos — de eléggé egyoldalú — ipari növekedés, mezőgazdasága változatlanul fő gazdasági ág. A birodalmi piac szabályozó szerepe nemcsak érezhető „az élelmiszer gazdaságtól a szénfogyasztáson át a textiliparig mindenütt...”¹, de egyes gazdasági ágak — egykor virágzó hagyományos kisipar, háziipar — fejlődésére nézve bénítólag hat.

Erdélyen belül talán a legkilátástalanabb, a legkiélezettebb a Székelyföldön élők helyzete. A marosvásárhelyi Iparkamara közgazdasági jelentései az évről évre aggodalmasabbá váló állapotok — súlyos mezőgazdasági, nyomorúságos ipari, hanyatló kereskedelmi helyzet, aggasztó méretű kivándorlás — tükrökei. A kortárs Barabás Endre, *Udvarhely vármegye közgazdasági leírása*-ban olvashatók szerint: „A székely-kérdés az utolsó évtizedekben mind nagyobb erővel tolt előtérbe, s mint sürgősen megoldandó feladat állítatott a közvélemény és kormányzat elé (...) az utolsó félévszázad közgazdasági irányzata annyira megtámadta a székelység gazdasági létének gyökereit, hogy... legnagyobb veszedelembé jutott...”²

A székelység el van zárva a külvilágtól. Természeti kincsei nincsenek értékesítve. Városai nem fejlődnek, ugyanis állandó keresetet nyújtó vállalatok nemigen keletkezhetnek a nyugati piacoktól való távolság, a hiányos és drága közlekedési eszközök miatt. Ha néhány mindezek dacára lére is jött, akkor nem tudnak megerősödni. „Ott ahol minden helyi feltétel megvolna ahhoz, hogy virágzó ipar és kereskedelem létesülhessen, ott a székely ma is kavicsos sovány földjének megművelésével tölti legtöbb idejét, s ebből tengeti életét, vagy kivándorol.” — írja Barabás.³ A székelyföldön még a XX. század elején is „igazi vagyonnak” csak a föld számít. A legritkább esetek közé tartozik az, amikor valaki önként megválnak attól. „Azért járták a székelyek évtizedek óta Romániát, azért indultak meg tömegesen most Amerikába, hogy ottani keserves keresményükkel megmentsék kis földterületüket, s ha lehet szerezzenek hozzá... és a földéhség lesz okozója a legtöbb romlásnak” — szögezi le idézett szerzőnk.⁴ A földhöz, a földműveléshez való ragaszkodás megdöbbentően csodálatos. (Udvarhely megye lakosságának 81%-a él az országos 66%-al szemben 1900-ban mezőgazdaságból.) A szoba jöhető foglalkozási ágak közül ez fizet a legrosszabbul. A vidék földrajzi adottságai, a földbirtokok száma és kiterjedése közötti aránytalanság, az átlagbirtok viszonylag csak kis részének szántóföldként való használata, a létező „szellemi és anyagi tőke” lehetetlenné teszi, hogy az egyoldalú gabonatermesztés biztosítsa a lakosság megélhetését.

A székelységet kilátástalan helyzetéből az fogja megmenteni — véli Barabás — „aki keresztül tudja vinni, hogy a fő termények ne a gabonaneműek, hanem az ipari és kereskedelmi növények legyenek, s aki állattenyésztésre és iparűzésre fogja a megye népét irányítani.”⁵ Azoknak, akik Barabáshoz hasonlóan a nehéz gazdasági helyzetből való kijutásnak az egyik lehetséges útját, a honipar megteremtésében, fejlesztésében vélték felismerni, nemcsak a létező konkrét, objektív nehézségekkel — az ordító tökeszegénység, a kis kézművesipar, háziipar gyengén fejlettsége, a szakképzett munkaerő hiánya, a külföldi áruk (árak) versenye — kellett szembenézniük, hanem fel kellett venniük a harcot mindazokkal, akik megkérdőjelezték, kétségbe vonták az ipar fejlesztésének lehetőségét, helyességét, szükséges voltát.

A versenyképes hazai ipar megteremtése körüli vitákhoz sokan szóltak hozzá a kortársak közül helyi, de magasabb politikai körökben is. Kezdeményezések is születtek e tekintetben: iparfejlesztő bizottságokat, iparos és kereskedő egyesületeket, ipari szövetkezeteket alakítanak, gyárszerű vállalatok létesítését támogatják, szállítási kedvezményeket vezetnek be, szorgalmazzák a székelyföldi vasútvonal kiépítését, az önálló vámterület létrehozását. Időnként egész iparágak helyzetét javító, fellendítő tervek is napvilágot látnak. Ilyen vonatkozásban említésre méltó Hegedűs Sándor kereskedelmi miniszter szándéka, aki 1902-ben az egész ország agyag-háziiparának tervszerű és gyökeres „regenerálását” vette tervbe. „Célom az — írja a miniszter —, hogy az ország minden agyagiparral nagyobb mértékben foglalkozó vidéke az ottani eredeti minták, és ha alkalmasak régi technikák felhasználásával, jellegzetes csak az illető vidék által űzött háziipart nyerjen, hogy így az egész ország minden egyes vidéke egy-egy speciális jellegű agyagiparral bírjon, melyek egymásnak csak a technika tökélyében okoznak versenyt, de egyébként egymást kiegészítsék.”⁶ A terv valóra váltását, helyi igénylésre is felelve, Hegedűs a Székelyföld agyagiparának fejlesztésével vélte megkezdeni. Az ungvári agyagiskolai tanárral, Papp Jánossal, ezért már korábban megvizsgáltatta a térségben előforduló agyagfajtákat, a gyártandó iparcikkek megállapítása céljából.⁷

A Hegedűs-féle terv, sajnos, nem vált valósággá. Az Udvarhely megyei Iparfejlesztő Bizottságnak a kisipar, a háziipar helyzetét bemutató, az *Udvarhelyi Híradóban* közzétett 1907-es emlékirata, a keserűség hangján szögezi le, hogy ugyan a vármegye területén legalább húsz olyan község van, amelynek lakossága ösidők óta foglalkozik háziipar-szerűen agyagiparral, az agyagiparosok száma mégis állandóan csökken. „...Udvarhely városában pedig ezelőtt harminc évvel 40-45 volt az agyagiparosok száma, most viszont... alig van 4-5 fazekasiparosunk... Házi és kisiparosaink részint Romániába, részint Amerikába vándoroltak... a városunktól távol fekvő agyagiparban dolgozó községek lakói — elsősorban korondiak — készítményeikkel hátramaradtak. Piacainkat a cseh agyagáruk és osztrák fémáruk foglalták le.”⁸

A székelységben létező nagyszámú, annak idején virágzó háziiparszerűen űzött iparág közül ténylegesen adott, de társadalmilag is kívánatos volt, többek között a kőipar és agyagművesség fejlesztése.

A fazekasság tekintetében a székely megyék között Udvarhely vezetett. A századforduló tájkán az akkori Magyarország 73 megyéjéből a fazekasok számát illetően Udvarhely megye az előkelő 26. helyen szerepelt 116 fazekásával, amelyből 90-en önálló iparosok voltak. Háromszék 40 (35 önálló), Csík 11 mind önálló iparosával csak az 57., illetve a 66. helyet foglalta el.⁹

A téglagyártásban is, amely ugyan nem kimondottan agyagművesség, ismét Udvarhelyé (37 alkalmazott) volt a vezető szerep, Háromszék (31 alkalmazott) és Csík (5 alkalmazott) megyék előtt.¹⁰ A kőfaragásban viszont Háromszék járt az élen, ugyanabban az időben, 22 kőfaragó

mesterével.¹¹ Mindkét iparág létét, fejlesztését helyi nyersanyagforrások biztosították. A tűzképessége szerint 7 kategóriába sorolt agyag Csík megyében fellelhető volt Csíkdánfalván, Csíkmadarason, Gyergyószentmiklósfalván; Háromszék megyében Baróton, Bibarcfalván, Bereckben, Sepsiszentgyörgyön, Nagybaconban; Udvarhely megyében pedig a legjobb minőségű székelyudvarhelyi agyag mellett Korondon, Agyagfalván, Magyarhermányon, Kőröspatakon. Feldolgozásra alkalmas kölelőhelyek voltak a térségben például Jánosfalván, Gyepesen, Oroszhegyben, Korondon, Vargyason, Homoródalmáson, Gyergyószárhegyen, Kézdivápolyanban, Kézdiszentléleken. Mind az agyag-, mind a kőipar területén a továbblépéshez jól képzett, az új technikai, technológiai eljárásokat is ismerő szakemberekre, illetve az ezek képzését biztosító szakoktatásra volt egyre inkább szükség.

Korábbi, e területen történt kezdeményezések folytatásaként 1893-ban a Háromszéki Iparfejlesztő Bizottság a minisztériumtól Málnáson egy kőfaragó, Bodokon vagy Baconban egy agyagipari tanműhely szervezésének engedélyezését kéri.¹² Bodokból ez időtájt küldenek az ungvári szakiskolába kiképzésre egy fazekast, akit hazatérte után anyagilag támogatnak, hogy iparát megkezdhesse és ösztönzőleg hasson a környék agyagiparára. A kérelmezett tanműhelyek helyett 1893 őszén megnyitja kapuit Székelyudvarhelyen az Állami Kő- és Agyagipari Szakiskola, az erdélyi ipari szakoktatás egyik bölcsője.

Erdély első szakiskolái

<i>Alakulás éve</i>	<i>Alakulás helye</i>	<i>Szakosztályok</i>
1886	Kolozsvár	Fa- és fémipar
1892	Arad	Fa- és fémipar
1892	Marosvásárhely	Fa-, fém- és agyagipar
1893	Székelyudvarhely	Kő- és agyagipar
1894	Zalatna	Kőfaragó és kőcsiszoló
1895	Nagyszeben	Bőr- és cipészipar
1896	Brassó	Fémipar
1900	Temesvár	Fa- és fémipar
1907	Szatmárnémeti	Fémipar
1913	Nagyvárad	Fa- és fémipar

A székelyudvarhelyi Kő- és Agyagipari Szakiskola születése

A századfordulón alakuló különféle tanműhelyek, szakiskolák létrejötte azon új iskolapolitikának köszönhető, amely a XIX. század utolsó évtizedeiben a gazdasági helyzet javítására, a főleg munkaezred megkötésére, az addigi elfekvő gazdasági potenciál kiaknázására, az ipari felemelkedés ösztönzésére — de a monarchia versenyképességének növelése érdekében is — a szörványos XVIII. század végi, XIX. század eleji kísérleteket kiegészítve napirendre tűzte az ipari célokat szolgáló képzés különböző formáinak fejlesztését.

„...feltűnő az a törekvés, amely az általánosan művelő iskolák mellett a szakoktatást is méltatni kívánta” — olvashatjuk többek között ezzel kapcsolatosan a kérdés egyik jeles vizsgálójának, Kornis Gyulának a közoktatást tárgyaló művében.¹³ A különböző profilú szakoktatást biztosító új tanintézmények — köztük a dolgozatunk tárgyát képező székelyudvarhelyi Állami Kő- és Agyagipari Szakiskola — nemcsak a szakmai képzés úttörő munkáját vállalták, hanem fontos szerepet játszottak a kor mentalitásának átalakításában is. Az egyre

szegényebb, a megélhetést elképzelni csak a nadrágszj nagyságú földparcellákon tudó parasztokat, illetve a céhbeli kötelékektől alig szabadultakat nemcsak arról kellett meggyőzni, hogy a háziipar, a helyiipar magasabb művelése is jelenthet a megélhetésért vívott mindennapi harcban egy — a kivándorlásnál esetleg jobb — lehetőséget, hanem arról is, hogy a hagyományokra, a nemzeti ízlés, díszítő- és formakincs világára támaszkodva elképzelhető a versenyképes hazai ipar. „...a kishitűek — fogalmazódott meg ezzel kapcsolatosan például 1896-ban — nem mertek szembeszállni azzal az előítélettel, mintha a nemesebb formákra törekvő iparnak itthon nemcsak gyökere, hanem ily irányú művelésre alkalmas talaja sem volna.”¹⁴

1893-ban nem véletlenül esett a székelységen belül Székelyudvarhelyre a választás az iparoktatást szolgáló intézet létrehozásakor, ahogy az iskola profiljának a megválasztása sem tekinthető véletlennek.

Az agyag, illetve a kőiparnak hagyománya volt magában a városban, a megyében is. Űzésükhöz szükséges nyersanyag is létezett helyben. Mindkét iparág fejlesztése a közérdek szempontjából is kívánatos volt. Nem tekinthető mellékesnek az érvek között az a tény sem, hogy a szakmai képzés feladatát teljesítő udvarhelyi ipartanoda felállítási szándéka, az iskola tényleges indításánál szinte félévszázaddal régebbi.

1854-ben a marosvásárhelyi római katolikus szeminárium igazgatójának felhívására Dávid Antal Mózes, az Eszterházi grófok abbosfalvi tiszteje „mivel gyermekekkel nem, de földi javakkal saját szorgalma után dúsan megáldatott”, úgy vélekedett, hogy tízezer váltóforintos alapítványból nem a marosvásárhelyi nevelő-, tápláló intézetet gyarapítja, hanem „ha mások által is gyámoltatuk” — és erre minden jóra való, nemes törekvésű embert pártolásra, kézfogásra, segedelmezésre hívott fel —, akkor Székelyudvarhelyen, a székelység központjában egy ipartanoda felállítására fordítja.¹⁵ Végredeletében pedig a következők állottak: „Akarom, hogy Székelyudvarhelyt valláskülönbség nélkül a székely nemzet minden gyermekeinek számára létesítendő ipariskola nyitva álljon, és minden tandíjfizetés nélkül, ingyen részesüljenek a tanítás jótéteményében. A székely nemzet anyagi jólétére vonatkozó legszükségesebb tárgyakkal kezdessék, s folytassék a tanítás; a tanítási nyelv kizárólag most és a jövőben is magyar legyen örökre. A tanítókra nézve azt kívánom, hogy midőn az alaptőke annyira nevelkedne minél fogva a reál-tanítók kiképeztetésére is figyelmét, s gondoskodását kiterjesztheti: a jelesebb székely fiaknak nyújtassék segély maguk kiképeztetésére a szükséges kívánalmak szerint, s mikor az intézet magát annyira kinőtte, hogy a székely nemzetből az illető tanárok kiállíthatók lesznek: kizárólag mindenkor ezek választassanak, s neveztessenek ki a tanári állomásokra, ők legyenek saját vérrokonaiknak a tudományok ezen pályáján vezetői.”¹⁶

Dávid Antal Mózes iskolaalapítási terve rövid idő leforgása alatt lelkes követőkre talál. Az *Erdélyi Híradó* 1846-beli 225. számában már a következők olvashatók: „Miután értésükre esett a közönségeknek (gyergyóiaknak), hogy egy székely műipariskola felállítását az éppen e székéből kiszármazott Dávid Mózes Antal... javallatba hozta... Egy közönség sem vala, mely tehetsége arányában közjövödelmeiből, e nemes cél felsegítéséhez hazafi buzgósággal járulni nem kívánt volna.” Az alapítvány összege társadalmi gyűjtés eredményeképpen fokozatosan gyarapodott. Összehozásában egyházfiak, gyalog székely katonák, közsadózók, a kolozsvári líceumi tanulóiifjúság, a marosvásárhelyi nevelde tantestülete vállaltak jelentős részt. Az 1848-as szabadságharc és az azt követő események egy időre meggátolták az iskola megalakítását szorgalmazó kezdeményezéseket. A következő lépés 1856-ban történt, amikor a maroszéki márkális gyűlés felterjesztette az iskola alapítási tervét az akkori királyi kormány-székhez, „segédkezett” kérve megvalósításához. Ez felvilágosítást kért a tanintézet létrehozási

helyére, tervére, valamint a már meglévő pénzösszegre vonatkozólag. Az alapítvány bizottmányi tagjai (Dózsa Elek, Péterfi József, Demjén József, Sombori István, Dávid Antal) által hozott válaszhatározatok leszögezik, hogy az eljövendő iskola székhelye kizárólag Székelyudvarhely városa lesz és „midőn az alapítke adományozások útján annyira nevedekendett, hogy egy vagy két osztályban a tanítást meg lehet kezdeni: legyen szabad Dávid Antalnak és a többi bizottmányi tagtársainak tervet készíteni és öfelsége elébe terjeszteni jóváhagyás és szentesítés végett a királyi kormányzék útján és által... és felkérjük ezen utóbbit, hogy Erdély minden törvényhatóságát szólítsa fel a segedelmezésre.”¹⁷

Az iskola megalakítását szorgalmazó mozgalom rövidesen valahol elakadt — „Azóta körülményeink sokat változtak... s a társadalmi életnek új szint kölcsönöztek. Új állami szervezet, tetemes kiadások szaporodtak mind az államra, mind az egyénekre...” — olvashatjuk az alapítvány sorsát vizsgáló Nagy I. munkájában, aki érdekes módon a sikertelenség okát egyrészt a kényelem és fényűzés keletkezésében, másrészt a pauperizmusban véli felfedezni.¹⁸ Nagy szerint azonban „Erdélynek, mint földművelő, s állattenyésztő országnak ipartanodákra van szüksége ahhoz, hogy ezekben szakismeretek birtokába jusson, s ezáltal a civilizált országok nyomdokaiba léphessen.”¹⁹

Az iparosítás, az ipari szakoktatás szükségességének a gondolata, bár túl nagy közérdekeltségnek nem örvend, a következő évtizedekben is jelen van a székely közéletben. Az 1876-ban alakított, Szakács Mózes által az *Udvarhelyi Híradóban* „üdvös kezdeményként” értékelte Székely Művelődési és Közigazgatási Egylet alapszabályzata például a következőket tartalmazza: „A Székely Művelődési és Közigazgatási Egylet célja a székelyföldi lakosok szellemi és anyagi előrehaladásának fejlesztése és támogatása...”

...Ezen cél elérésére az egylet a következő eszközök által törekszik... a tanintézetek fejlesztése, újabbak alapításának indítványozása és elősegítése, tanulók segélyezése, jutalmazása, szakszerű kiképztetése, köz- és mezei (erdei) gazdasági, ipari és kereskedelmi állapotok ismertetése, s azok javítását célzó javaslatok, vélemények adása, az egylet körébe vágó munkák, s röpiratok terjesztése, szakművek ismertetése és ajánlása, az egylet céljai előmozdítására szolgáló kérdéseknek pályázatra kitűzése, a „székely kivándorlás” ügyének és mérvének figyelemmel kísérése, korlátozására és meggátolására vonatkozó intézkedések, s végül székelyföldi kereskedelmi is iparcikkek ismertetése és ajánlása a fővárosban és a székelyföld határain kívül másutt is, takarékpénztárak és más népies pénzüzetek és egyletek alapításának elősegítése által.”²⁰ A már említett Szakács Mózes az egylet első évkönyvének (1877) ismertetése során a fentebbiekkel kapcsolatban kijelenti: „A cél helyesen van kitűzve, az indok nemes... az eszközök ügyesen vannak összeszedve, az egyesület szervezete egészségesnek mutatkozik, csakis a közérdekeltséget kell felébreszteni.” Az egyesület életképessége „a székelység életrealitásának vagy élehetlenségének leendő bizonyítéka”.²¹

Állami központi szinten történő kezdeményezésekre is figyel az ipar fejlesztését, a szakmai oktatást sürgetők székelyudvarhelyi tábora. Az *Udvarhelyi Híradó* eléggé rendszeresen átvesszi a nagyobb közéleti, illetve szaklapokból azoknak a híreknek a közlését, amelyek az ezeken a területeken történő kezdeményezésekkel foglalkoznak. Lehetőséget teremtve ezáltal arra, hogy a székelységben is nagyobb tömegben jussanak el ezek az információk. *Iparunk érdekében* című cikkben például a következők állnak: „Lelkünk egész erejével üdvözljük tehát mindazokat, kik a honi ipar érdekében buzgolkodnak, s teljesen magunkévá tesszük az igazán becses 'Háziipar Lapja'-ban nyilvánosságra jutott azon törekvést, mely szerint az iparoktatás legfőbb vezetésére oly közeget kell létesíteni, mely az érdekelt kormányközegekből és az ipar terén működő egyénekből alakítatván, s a honipar kívánalmainak megfelelni képes legyen.”²²

mellett is — az iparos tanulók számára iskolák ún. mesterinas-iskolák állíttatnának fel. Az ipartanítás második fokán pedig egyelőre Budapesten állíttatnék középfokú ipartanoda...”²⁴

A fentebbi kezdeményezést előzte meg egy 1868-ból való, az összes törvényhatóságokhoz intézett felhívása az Országos Iparegyesületnek mesterinasok számára szervezendő iskolák felállítása ügyében. Az 1872-es ipartörvény pedig elrendelte, hogy az iparos köteles tanoncát, ha írni, olvasni és számolni nem tud, ezekre megtanítani és ismétlési esti, vasárnapi, illetve ipariskolába járatni. A kezdeményezések az 1880-as évek elejétől kezdtek valósággá válni, azt követően, hogy a vallás és közoktatási miniszter 23.439 sz. rendeletével 1882-ben kiadták az első iparos oktatásra vonatkozó szabályzatot „Az iparos iskolák szervezete” címen. Rá egy évre Székelyudvarhelyen ipartanodai bizottság alakul, megindul a tanonciskola előkészítő osztálya (1883. október 15-én) és megkezdik szervezni az iskola tulajdonképpeni első osztályát két szaktanár vezetése alatt.

1884-ben, amikor az új ipartörvény ismét foglalkozik az iparos oktatással, Székelyudvarhelyen a tanonciskolának már több évfolyama van.²⁵

1893-ban pedig Lukács Béla, akkori kereskedelemügyi miniszter felhívását követően megalakul a szakmai képzésre hivatott kő- és agyagipari szakiskola, amelynek indításáról 10 évvel később első igazgatója Hargita (Scheffler) Nándor a következőket írta: „A Székelyföld különösen pedig Udvarhely megye és Székelyudvarhely városa régen érezte hiányát egy létesítendő ipari szakiskolának. Épp ezért hálás örömmel fogadta a megye és a város, néhai Lukács Béla, volt kereskedelmi miniszter úrnak azon felhívását, hogy a megye és a város tegyen javaslatot egy ipari szakiskola felállítására céljából. Ezen kezdeményezés után rövid idő múlva a szakiskola csakugyan megalakul és hivatva lesz fejlesztő és fokozatosan átalakító hatást gyakorolni úgy a helybeli, mint a vidék ipari fejlődésére.”²⁶

Az intézet alapításának szervezési munkálatai — az iskola szervezeti szabályzatának és tantervének megállapítása, a szükséges tanerők alkalmazása, a tanulók fölvétele, a helyiség biztosítása — az erre a célra létrehozott felügyelő bizottság hatáskörébe tartozott, amelynek alakuló gyűlésén, 1893. március 23-án résztvettek: Sztérenyi József (királyi iparfelügyelő), dr. Török Albert (Udvarhely megye nyugalmazott főispánja — elnök), Ugron János (Udvarhely megye alispánja — alelnök), Diemár Károly (királyi állami ügyész), dr. Kassai Albert (városi orvos), Solymossy Endre (ev. ref. kollégiumi rendes tanár), Sándor Mózes (királyi tanácsos tanfelügyelő).²⁷ A város az államnak vásárlásra az iskola építése céljából területet enged át. Megkezdődik a tanfelszerelések beszerzése és április végén egy hathónapos ideiglenes előkészítő tanfolyam indul 12 tanulóval.

Az iskola alapító jegyzőkönyvének tanúsága szerint 1893. szeptember 7-én „felvetett azon kérdés, hogy a Dávid Antal Mózes féle (már említett) alapítvány szorgalmazása, illetőleg az alapítvány rendeltetése szerinti fölhasználása nem volna-e időszerű és jövőre nézve nélkülözhetetlen.” Ezen kérdés tisztázásával „előterjesztéssel mellett Solymossy Endre bíztat meg”.²⁸

Néhány nappal később, szeptember 18-án pedig, amikor Solymossy felolvassa a kereskedelemügyi miniszterhez intézendő emlékiratot a „Dávid Antal Mózes-féle alapítvány állásáról” az iskola felügyelő bizottsága hosszas vita után azt elfogadja, belenyugodva egyelőre abba, hogy bár a szakiskolának az alapítványra való jogosultsága kétségtelen „az alapítvány jövedelmei megozgatssanak, fele részben az ipariskolának és fele részben a reáliskolának szolgáltatssanak ki” — mivel ezen utóbbi viszonyai „kíméletet igényelnek és az alapítvány huzamos felhasználás következtében az állandóság látszatát ölti magára”.²⁹ A jegyzőkönyv ezen pontját a Solymossy emlékirattal együtt terjesztik föl a minisztériumba. Az onnan érkező válaszból a

szakiskola felügyelő bizottságának elnöke a következőket jelentette: „...az intézet azon szerencsés helyzetbe jutott miszerint a Dávid Antal Mózes-féle alapítványnak felét megkapta az 1894/95-ös iskolai évre... továbbá, hogy a székelykeresztúri szövőtanfolyam beszüntetése alkalmából az addig arra fordított kiadásokat a jövőben a székelyudvarhelyi állami kő és agyagipari szakiskola fogja kapni”.³⁰

Az állami pártfogás, a Dávid Antal Mózes alapítvány fele jövedelmének hasznélvezeti joga mellett az iskolát az indulástól kezdve anyagilag támogatta a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara, az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület), az Udvarhely megyei Takarékpénztár, a Székelyegyleti Takarékpénztár, a helybeli iparos önképzőkör, valamint a város lakossága.

A szakiskola épülete és a hozzáfűződő gondok

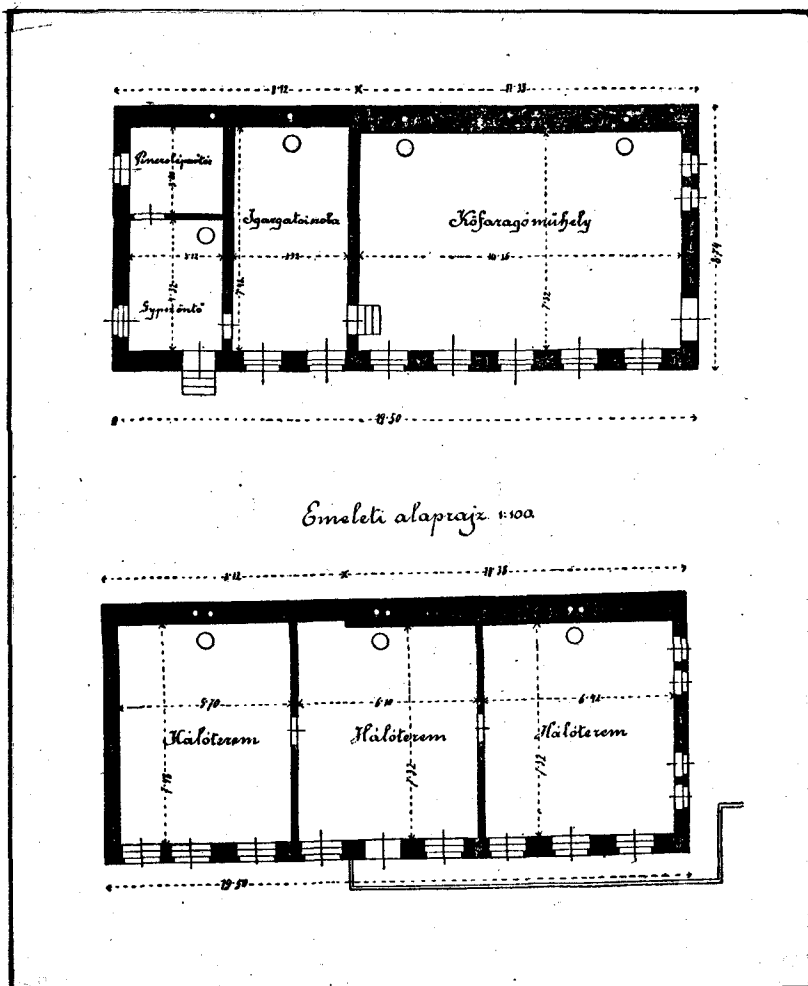
A kereskedelemügyi miniszter felügyelete alatt álló Székelyudvarhelyi Állami Kő- és Agyagipari Szakiskola, amely fölött a közvetlen ellenőrzést kialakulásakor az iskolai felügyelő bizottság gyakorolta, az első tanév — 1893/1894 — negyven tanulója új iskolaépületben várta. Székelyudvarhely városától kapott telken, amelynek területe 503 négyszögöl (1805 m²) volt Sztierényi iparfelügyelő szavaival élve, 1893 tavaszán „az iskola fölépítésére nézve minden előkészület megtörtént. A tervek, a kereskedelemügyi miniszter úr ő Excellenciája által jóváhagyottak, a versenytárgyalás ki van hirdetve és remélhetőleg húsvét után megkezdődik a város által átadott épület lebontása, s az építés remélhetőleg szeptember 1-re be lesz fejezve”.³¹ A kereskedelemügyi minisztérium által 26.000 Ft-os költséggel emelt Petőfi utcai, egyemeletes, az idők folyamán bővített, máig fennmaradt épületet 1893. szeptember 21-én Török Albert vezette szakiskolai bizottság vette át, a tanintézet tényleges megnyitását 1893. október 8-ra tűzve ki.

Az épület tulajdonosa a telekkönyvi kivonat tanúsága szerint, az 1894. évi október 9-én kelt 4627. számú irat értelmében Székelyudvarhely városa volt. Viszont az 1893. évi március 2-án kelt és jóváhagyott szerződés alapján az A + 171 rendszám alatti 1002. helyrajzi számú ingatlanra a korlátlan hasznélvezeti jog és a felépítményekre a tulajdonjog a 82. sorszámmal a Székelyudvarhelyi Állami Kő- és Agyagipari Szakiskolát illette.³² Az épület belső berendezésének első készítői, a helyi iparosoknak hirdetett versenytárgyalás nyertesei Kauntz Albert és Sándor Ferenc voltak. Az említett iparosok már 1893 áprilisának közepére elkészítették a szükséges bútorzatot az előkészítő tanfolyam részére, amely így 1893. április 29-én ideiglenesen bérelt helyiségben, de a leendő iskola bútorzatának egy részével indult.³³

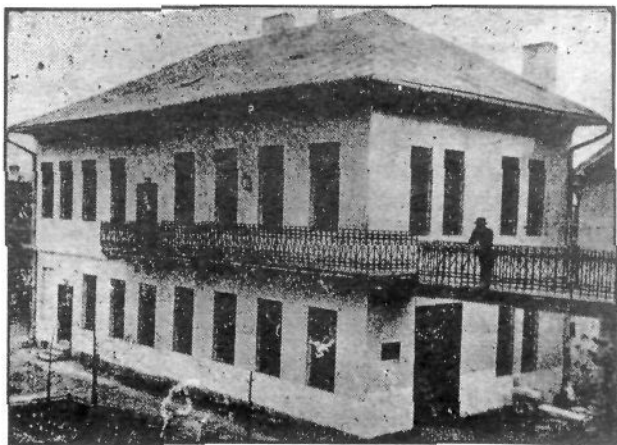
Az iskolai tevékenység számára az épület szűknek bizonyult. Már 1894. április 19-én az épület bővítésére vonatkozó tervek merültek fel: „hiszen az iskolában semmi szín alatt sem volt elhelyezhető a tervezett négy osztály” jegyezték fel az iskola jegyzőkönyvében.³⁴ A kereskedelemügyi miniszter jóváhagyásával a második tanévben (1894/1895) az épületet kiegészítették egy kőipari műhellyel, három hálószobával, igazgatói dolgozószobával, öntőműhellyel és pinchelyiséggel. Az utólagos toldás nem oldotta meg azonban a gondokat. Az iskola jegyzőkönyvében 1896 januárjában ismét építkezési tervekről olvashatunk: „miután a régi épület falai emelet rögzítésére gyengék, egy új 27 m hosszú és 8 m magas három etageből és eléggé világos szuterénből álló új épület emelését proponálja a főmérnök”.³⁵ A tervezett építkezés körüli húzavona miatt az 1896/97-es tanévben a tanintézet kénytelen volt bérleti szerződést kötni Miskolczi Károly ügyvéddel, az iskola tőszomszédságában levő ház tulajdo-

azt most drágának találta, s így két épülettől estünk el egyszerre, amelyeket egy kis körültekintéssel megszerezhetünk volna... Amíg a szomszéd vármegyék városai vetekedve egymást fölülmúlva ajánlják föl az ingyenes helyet, csak hogy egy ilyen intézethez jussanak addig minálunk, annak idején (1893) a képviselőtestület azt a csekély területet is pénzért akarta átengedni”.³⁷ Az 1898/99-es tanévben, szintén a kereskedelemügyi miniszter hozzájárulásával az intézet épülete „U” alakú hátsó szakasszal egészült ki, a minisztériumban vázolt és a helyi viszonyokhoz alkalmazott, módosított terv alapján. Ezzel az épületrésszel az iskola udvara teljesen zárttá vált. Az *Udvarhelyi Híradó* pedig csúfondárosan jegyezte meg az újabb hozzáépítésről: „Tehát, lesz egy toldozott-foldozott szakiskolánk”.³⁸

Az épület körüli panaszok a következő évekből sem hiányoznak. A szakiskolai bizottság 1906-ban az intézet szűk voltára hivatkozva feliratilag fordul a minisztériumhoz, hogy az



alaprjz



épületfelvételek

„vagy egy új épületről gondoskodjék vagy a meglévőt kiépítse”.³⁹ 1908-ban Víg Albert, az országos ipariskolai főigazgató terjeszti elő egy új, megfelelő iskolaépület építését — eredmény nélkül.⁴⁰

1909. szeptember 30-án kelt rendes tantestületi gyűlés jegyzőkönyve változatlanul az épület körüli gondokkal foglalkozik. Helyiségei nem felelnek meg a követelményeknek, tanulóotthona kicsi. 1912-ben az *Udvarhelyi Híradó* az iskola épületét városrendészeti szempontból Székelyudvarhely specialitásai közé tartozónak ítéli: „Elfuserált középületeink közé mindenképpen méltóan illeszkedik be levegő nélküli udvarával, szűk alkalmatlan termeivel, toldozott-foldozott helyiségeivel... nem érti meg az ember, hogy miképpen volt lehetséges állami pénzen, központi tervezéssel egy ilyen értelem nélküli iskolaépületet emelni.”⁴¹ A helyzet megváltoztatásának reménye csillan föl 1913-ban. A város hajlandó lett volna a régi épületet 30.000 koronáért megvásárolni. A Sétátér melletti Piroskertből 50.000 korona értékű ingatlant átengedni az új szakiskolai épület számára. Az érdekeltek a felajánlott 2000 négyszögöl területet kevesellték és az akkori pénzviszonyok sem engedték meg az építkezést.⁴² Így a terv elesett.

1915-ben a szakiskola szomszédságában levő jégveremből kiinduló tűz következtében az iskola tetőszerkezete, valamint a tűzfészek felőli oldalablakai a lángok martalécai lettek. Az újraépítési tervek elkészítésével Schoditsch Alajos, budapesti okleveles műépítész és Pillich Lajost bízzák meg. A tervek alapján a kivitelezők Pék és Gatter építészek voltak. Az átépítés semmit sem változtatott az épület jellegén. Az *Udvarhelyi Híradó*-ban olvashatók szerint ismét „minden rendelkezésre álló legkisebb helyiség felhasználásával szerencsétlenül építették föl”.⁴³ Az első világháborús események következtében egy évre (1916/17) Budapestre menekített iskola 1917-ben ismét a régi, továbbra is problémákat okozó épületben van. Ebben az évben újból tűzvész pusztított az épületben, amelynek nyomait csak 1918 nyarára tüntették el. Jó két évtized múlva is változatlan a helyzet. Újabb tervek körvonalazódnak. 1940-ben az addigra új szakokkal bővült iskola helyszűkére hivatkozva a vasút felé vezető úton szándékoznak „egy monumentális” épületet emelni. Az építkezés elmaradt. A szakmai arcél bővítésére vonatkozó tervezgetések kapcsán, amelyek a megváltozott igények kielégítésére irányultak, kéri 1940-ben a volt állami főreáliskola épületét „ahol a szuterén helyiségek tömege a különböző műhelyek elhelyezésére, modern tantermek a rendes közismereti tárgyak tanítására, internátusi helyiségei a vidéki növendékek elhelyezésére” lettek volna alkalmasak.⁴⁴ A kérés indokolt volt. Az iskola 1940-42-es értesítője ismét arról ír, hogy a régi iskolaépület helyiségei, tanuló otthona céljának nem felel meg, betegszobája nincs. A férőhely kevés és ezért sok vidékről jelentkező tanulót nem vehet fel az intézet. Az intézetnek kertje, ahol a tanulók az egésznapos munka után felüldülhetnek nincsen.⁴⁵

Az iskola fejlesztési tervének érvei között olvashatjuk: „Háromszék és Udvarhely megyéknek, sőt még Csíknak is ez a megfelelő központja. Ennek az intézetnek kell irányítónak és ipari ismeretekhez, kenyérhez juttatójának lennie, ahonnan az egész vidék iparosítása irányítható és szervezhető legyen. Ezért az iskolát okvetlenül fejleszteni kell, még nagyobb anyagi áldozatok árán is.” Az előbbieket szellemében kéri a játékarú-, fémipari szakok bevezetését, a kőipar visszaállítását és javasolják az elektrotechnikai, a cséplőgépkészelői, a gőzkazánfűtői, a traktorvezetői, valamint a háziipari téli tanfolyamok beindítását.⁴⁶ Az igényelt épületet 1943-ban ítélik oda a szakiskolának, amikor az eddigi alsó tagozatú gimnázium felső tagozatú villamossági szakkal bővült. A kapott épület ebben az időben laktanyaként szolgált, s így a tényleges birtokbavétel késett. 1945. augusztusában prefektusi engedéllyel a bútorral teletömött épületben két szobát laboratóriumnak rendeztek be az iskola Bányászati Kutató Intézete számára.⁴⁷ Ezen épületre azonban igényt tartott a két világháború között itt működő román (Stefan Octavian Iosif) líceum. A régi szakiskola épületét, amelyet az 1944 őszen folyó háborús események súlyosan megrongáltak, a román ipari gimnázium követelte saját céljaira. A szakiskola — akkori nevén Állami Magyar-tanításhelyi Ipari Líceum — egyelőre ebben a régi, időközben helyreállított épületben folytatta a tevékenységét az 1945-ös tanévtől. 1946-ban megkezdődik — provokációk perek után az iskolának ítélt — egykori reáliskola helyreállítása. A *Szabadság* egyik számában ezzel kapcsolatosan a következők olvashatók: „Az elhanyagolt állapotban átvett épület rendbehozása most folyik. A diákság maga is lelkesen dolgozik. Kályhákat, ajtókat, szekrényeket javítanak. A villamossági szakosok az egész épületben a villanyhálózatot szerelik”.⁴⁸

Az új, helyreállított épületben az iskola 1948-ban, az akkori tanügyi reform alapján, már mint műszaki középiskola költözik át. A költözés nem egyszerű épületcserét jelentett, hanem a székelyudvarhelyi ipari szakoktatás egy hagyományos formájának megszüntetését és egy rövid időre szóló új és más távlatokkal bíró forma születését.

Változó idők oktató—nevelő munkája

A szakiskola előtt álló célokat az idők folyamán különbözőképpen fogalmazták meg. A hangsúly azonban minden esetben változatlanul a modern iparos generáció felnevelésén volt. Az iskola első értesítőjében ezzel kapcsolatosan a következők állottak: „A szakiskola célja: szakképzett iparosegének nevelésével Székelyudvarhely város és vidéke kő- és agyagiparának fejlesztése. Ennél fogva felkarolja a kőfaragó, fazekasság és kályhakészítési ágakat, s ehhez képest nyújtja azon elméleti és gyakorlati ismereteket, melyekre a kő- és agyagipar terén működő művelt iparosoknak szükségük van.”¹

Két évtizeddel később, összhangban az új fejlődési lehetőségekkel, a fentebbieket szerencsésen egészíti ki annak a felismerése is, hogy „nem elég az, hogy a szakiskolák tanult, intelligensebb munkásokat neveljenek... egy fontos célja kell, hogy legyen az iskolának, az, hogy olyan munkásokat képezzen a gyáripár számára, akiket idővel a vezető állások betöltésére lehet használni”.² A két világháború közötti időszakban a megváltozott állami keretből adódó, új oktatásügyi politika rányomta bélyegét az iskola tevékenységére, megnehezítve a magyar-székely származású tanulók, tanárok helyzetét, módosította profilját, de szakmai képzést nyújtó jellegét nem befolyásolta. Továbbra is fő cél maradt a szakképzett iparosok nevelése. A bécsi döntés után a magyar államhoz való visszatérést követőleg, nemcsak szakképzett és a helyi nyersanyagforrások adottságait felhasználni tudó ügyes, mozgékony, hazáját szerető iparosokat kívántak nevelni, hanem olyanokat is, akik sem szülőföldjüket, sem tanult mesterességüket nem hagyják el, akik más vidékre csak ideiglenesen, szakmai ismereteik tökéletesítéséért mennek el. A cél változatlan a második világháborút követő első években is.

A tanintézet nem könnyű feladat teljesítésére vállalkozott. Kiemelkedő egyénisége Hargita Nándor igazgató szerint: „A nagy, a nehéz munkát, amely iskolánkra várt ismerte a magas kormány, ismerték mindannyian, akikre az iskola vezetése volt bízva. Egy olyan pályára vonzani az ifjúságot, mely a társadalom szemében még máig is bizonyos előítéllettel találkozott... még polgárjogot sem nyert... oly feladat, melynek megoldása sok nehézséggel, küzdelemmel jár.”³

A feladat teljesítése elengedhetetlenül szükségessé tette az elméleti és gyakorlati oktatás összekapcsolását, a kettő közötti helyes viszony — egyensúly — megteremtését, amelyet egy 1909-beli minisztériumi körirat a következőképp határozott meg: „úgy az elméleti, mint gyakorlati oktatásnál csak az veendő, ami legbecsesebb, s ami által ifjaink okosabbak, jobbak, ügyesebbek lesznek.”⁴ Spaller József szakiskolai tanár szerint pedig minden iskolai nevelés, oktatás kettős célját — az „alakít” és „tárgyit” kell megvalósítani. Az alaki célt el lehet érni, ha az ifjúság lelki életét összhangzatosan fejlesztik, öntevékenységre serkentik, emberi rendeltetésének útjára vezetik, a tárgyit pedig akkor, ha az iskolában szerzett ismereteket a tanuló a gyakorlati életben tudja értékesíteni nemcsak önmaga javára, hanem embertársai boldogítására is. Gyakorlati embert kell nevelni, aki az élet mindennemű viszonyaiba beletalálja magát.

Az iskola tanárai az idők folyamán változatlanul a kitűzött cél szellemében tanítványaikat nemcsak bizonyos szakismeretekre akarták megtanítani, hanem olyan elméleti és szakmai képzést próbáltak adni, amelynek köszönhetően a növendékek nemcsak jólképzett, de tanult (művelt), az újra, a szépre egyaránt fogékony iparosokká (mesteremberekké) válhattak. „...Neveljünk művelt iparosokat, akik feladataiknak magaslátára emelkedvén finomult ízléssel és szakbeli jártassággal úttörői, előharcosai legyenek a magyar ipar felvirágoztatásának.

Adjunk művelt ifjakat az iparos pályára, mert csak a művelt lélek alkotta ipari munka veheti fel a versenyt más nemzetek már jóval fejlettebb iparával. Adjunk jobbmódú ifjakat az ipari pályára, mert csak így biztosíthatjuk nemzetünk részére az iparban szükséges tőkét” — hirdette az iskola értesítője 1910-ben.⁵

Szózat a szülőkhöz.

Fejlesszük a magyar ipart s ezzel nemzetünk jólétét és vagyonosodását. Neveljünk művelt iparosokat, akik feladatuknak magaslatára emelkedvén finomult ízléssel és szakmabeli jártassággal uttörői, előharcosai legyenek a magyar ipar felvirágoztatásának.

Adjunk művelt ifjakat az iparos pályára, mert csak a művelt lélek alkotta ipari munka veheti fel a versenyt más nemzetek már jóval fejlettebb iparával.

Adjunk jobbmódú ifjakat az iparos pályára, mert csak így biztosíthatjuk nemzetünk részére az iparban szükséges anyagi tőkét.

Félre tehát az elavult, szegénytelen előítélettel, amely szerint iparosnak lenni szegény!

A szakiskola igazgatósága.

Szózat

Hasonló gondolatokról tanúskodik egy jóval későbbi, a város polgármesteréhez intézett levele a tanintézetnek: „Az ipari szakiskolák célkitűzése az ipari szakbavágó képzésen felül a népművészeti díszítő elemek gyűjtése, megismerése és alkalmazása az ipari készítményeken, a tömegmunkától a minőségi munkáig... azért is, hogy a tanulók ismerjék meg rendszeresítve mindazt a szépet, ami körülöttük van a hétköznapi megszokottságban és amit éppen ezért nem értékelnek kellőképpen.”⁶

Az iskola az 1894/1895-ös tanévtől körülbelül 1920 novemberéig a magyar kereskedelemügyi minisztérium hatáskörébe tartozó ipariskolák és tanműhelyek számára — az Országos Iparoktatási Tanács által — kidolgozott egységes szervezet, tanterv és fegyelmi szabályzat alapján működött. Ez a tanterv a céloknak megfelelően mindkét szakon, gondos órabeosztással, évfolyamonként nagyjából azonos megoszlással általános (elméleti) és szaktárgyak csoportjára épült fel. Az első évfolyamokon teljesen érthető, s természetes módon az általános közismereti tárgyak — magyar nyelv, számtan, mértan, természettan, vegy- és ásványtan — óraszámja magasabb, mint az utolsó évfolyamokon. A diákok különböző képzettséggel, tudásszinttel kerültek a tanintézetbe. A továbbképzésükhöz viszont feltétlenül szükséges volt az egységes elméleti alapoás. Az induláskor az igazgató az elméleti tárgyak körébe tartozó földrajz (különös tekintettel Udvarhely megyére) tanítását is javasolta a hiányosságokat pótló előkészítő tanfolyam növendékei számára. A későbbiekben mind a földrajz, mind a történelem, az ipartörténet, az állampolgári ismeretek tanításához a magyar nyelvórák adta lehetőségeket használták fel, mert az amúgy is már magas (heti 48-50 órás) tanítási idő nem engedte meg ezek külön tantárgyként való oktatását. Ha a kisebb osztályokban az elméleti felkészítésen volt a hangsúly, azt követőleg a szakmai tudást, pontosságot, az üzleti megbízhatóságot, a kivitelezési minőséget szavatoló tantárgyak kerültek nagyobb óraszámban a tanítási tervbe. Ezek között a szabadkézi rajz, a mintázás, az ipari technológia s vegytan, költségszámítás, könyvvitel tan szerepeltek. Heti órászámuk eléggé nagy (III., IV. évfolyamon az elméleti oktatás 80%-a körül mozog), de együttesen sem haladta meg a műhelyoktatásnak szánt időt. A műhelygyakorlat mindvégig a tanítási idő kb. 40-60%-át jelentette. Lásd a 12. sz. mellékletet.

A tantervbe foglalt tantárgyak közti viszony, a tananyag összetétele híven tükrözi, hogy készítői nem tévesztették szem elől azt, hogy az iskola előtt álló fő feladat a szakoktatás, de

- Ágyagipari szak. -			
Évfolyam	Tantárgy	Heti óraszám	Jegyzet
I. évfolyam.			
1	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben.
2	Számítan.	3	
3	Mértan	2	
4	Mértani rajz	4	
5	Természettan	2	
6	Szabadkézi rajz	6	
7	Mintázás	4	
8	Szépíráás	1	
	Műhelygyakorlatok	24	Mindkét félévben.
	Összesen.	48	
II. évfolyam.			
1	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben.
2	Számítan.	2	
3	Ábrázoló mértan	2	
4	Ábrázoló mértani rajz	4	
5	Szabadkézi rajz	6	
6	Mintázás	4	
7	Vegytan és ásványtan	2	
	Műhelygyakorlatok	26	Mindkét félévben.
	Összesen.	48	

Évfolyam	Tantárgy	Heti óraszám	Jegyzet
- III. évfolyam. -			
1	Magyar nyelvtan	1	Mindkét félévben.
2	Számítási gyakorlatok és költség-számítás	2	
3	Szabadkézi rajz	6	
4	Mintázás	4	
5	Írásrajz	1	
6	Ágyagipari technológia	2	
7	Vegyrtani gyakorlatok	4	
	Műhelygyakorlatok	20	Mindkét félévben.
	Összesen.	50	
IV. évfolyam.			
1	Magyar nyelv	1	Mindkét félévben.
2	Számítási ismétlés	1	
3	Könyvvitellán	2	
4	Ágyagipari technológia és vegyrtani gyakorlatok	6	
5	Szabadkézi rajz	6	
6	Mintázás	4	
	Műhelygyakorlatok	20	Mindkét félévben.
	Összesen.	50	

Tanterv.

A ké- és ágazipari szakiskola tantárgyainak órábeszámát,
tantárgyakok szerinti, következő:

- Kőipari szak. -

Évfolyam	Tantárgy	Heti óraszám	Jegyzet
I. évfolyam.			
1	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben.
2	Számítan.	3	
3	Mértan	2	
4	Mértani rajz	4	
5	Természettan	2	
6	Szabadkézi rajz	6	
7	Mintázás.	4	
8	Szépíráás.	1	
	Műhely-gyakorlatok	24	Mindkét félévben.
	Összesen.	48	
II. évfolyam.			
1	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben.
2	Számítan.	2	
3	Ábrázoló mértan	2	
4	Ábrázoló mértani rajz	4	
5	Szabadkézi rajz	6	
6	Mintázás.	4	
7	Vegytan és ásványtan	2	
	Műhely-gyakorlatok	26	Mindkét félévben.
	Összesen.	48	

Évfolyam	Tantárgy	Heti óraszám	Jegyzet
III. évfolyam.			
1	Magyar nyelvtan	1	Mindkét félévben.
2	Számítási gyakorlatok és költség-számítás	2	
3	Szabadkézi rajz	6	
4	Mintázás	4	
5	Írásrajz	1	
6	Kőipari technológia	2	
7	Leíró építés- és alaktan	2	
8	Szakrajz	6	
	Műhelygyakorlatok	26	Mindkét félévben.
	Összesen.	50	
IV. évfolyam.			
1	Magyar nyelv	1	Mindkét félévben.
2	Számítási ismétlés	1	
3	Könyvvitellán	2	
4	Kőipari szakrajz	6	
5	Szabadkézi rajz	6	
6	Mintázás.	4	
	Műhelygyakorlatok	20	Mindkét félévben.
	Összesen.	50	

1, 2 sz. Melléklet

Tantervek

azzal is tisztában voltak, hogy „...az iparos pályán való boldoguláshoz, annak korszerű betöltéséhez a nyers erő nem elég. A kéz erejének értelmi műveltséggel kell párosulnia.”⁷ Ilyen szellemben íródott az iparoktatási főigazgató 1909-es utasítása, mely szerint a szakisko-

láknek „a gyakorlati életet kell visszatükröznie, s így csak olyan tanítási rendszeren épülhet fel, mely az ifjúság ösztöneire és az élet valós szükségleteire van alapozva.”⁸ Az életre való nevelés szükségessége vezette 1896-ban Solymossy Endre felügyelőbizottsági tagot is, akkor amikor azt indítványozta, „hogy igen üdvös és hasznos lenne a tanulásra, ha valamennyi növendék már az első osztálytól kezdve egyszerű pénznaplót és leltárt vezetne... miáltal azok már kezdettől fogva bizonyos önállóságra és rendre szoknának.”⁹ A javaslatot tett követi. Ennek a munkának az irányítását Maráth József szakiskolai tanár vállalta magára. A tehetségesebb, iparművészeti iskolába iratkozó szándékozó ifjaknak próbált segítségére sietni Hargita, amikor javasolta, hogy az arra önként jelentkező negyedéveseknek heti két-két órában figurális rajzot és figurális mintázást tartsanak, hogy ily módon hozzák be az iparművészeti iskola előkészítő osztályában végzett tanulók előnyét.¹⁰ A mintázás óraszámát máskülönbön már kezdetben négyről hatra emelték azzal az indoklással, hogy a diákok formaérzékét is fejleszti, mind az agyag, mind a kőipari szakon, és más hasonló intézeteknél az erre szánt idő



Mintázóterem

8-10, sőt 12 óra.¹¹ Később, figyelembe véve a munkaadók elvárásait az alkalmazottaik mintázásbeli jártasságát illetően, a végzősök végbizonyítványába külön rovat bevezetését kezdeményezték a gipszformálás és mintakészítés számára.¹²

A tanárok odaadó munkájának köszönhető, hogy a látogatások, ellenőrzések során az iskolában folyó oktatási tevékenység minőségére vonatkozó értékelések pozitívek voltak. Spaller Józsefet például „rég és jó csapáson való haladásért” részesítik dicséretben. Az igazgató mintázás tanításáról az a vélemény, hogy „korrekt munkát eredményez”. Az agyagipari műhelyben életet lát Víg Albert, ipariskolai főigazgató, a forma tekintetében, melynek hatása a szabadkézi rajzon is meglátszik. Maráth Józsefnek, aki különben a „vegy- és ásványtant a műtárgyhoz hasonló terjedelemben szemléli, illetőleg kísérleti alapon tanítja” külön gratuláció jár az elkészített technológiai falitábláért.¹³ Ezen utóbbiak külön is bizonyítékai annak, hogy az iskola tanárai következetesen a gyakorlati életre való nevelést próbálták szolgálni. Egy minisztériumi körrendelet 1903-ban elrendelte „...az intézet által legszükségesebbnek vélt” technológiai falitáblák felterjesztését. Az iskola tanárai a kezdeményezést nemcsak helyénvalónak, de szükségesnek is ítélik. Strohoffer Béla kőipari műhelyvezető tanár szerint „a technológiai falitáblák készítésére oly értelemben van az iparoktatási intézetnek

szüksége, hogy azok a mesterséghez tartozó legfontosabb ismereteket egyszerű sematikusan helyzetbe mutassa be". Így a képzési szakon az építészetben használt alapformák, fontosabb mértani szerkezetek elkészítését tartotta fontosnak. Maráth József és Pillich Lajos az agyagiparban szükséges égetőkemencék, olvasztók, kályhák, takaréktűzhelyek, kandallók belső szerkezetének rajzait, az agyagipari munkagépek és segédesszközök, jellegzetesebb edényalakok kifüggeszthető nagyméretű falitábláit találták fölöttébb szükségesnek.¹⁴ Be sem várják, hogy elkészítéskor rendelet szülessék, hanem amint az a tanári gyűlések jegyzőkönyvéből kiderül, egy részük elkészítésével, még pedig a kályhák és takaréktűzhelyek szerkezetének szemléltetésére szolgáló faliminták 190/130 cm-es méretben való kivitelezését Maráth Józsefre bízta.¹⁵

A szemléletes, kísérletezéssel, gyakorlati alkalmazással egybekötött tanítást sürgető javaslatok köréből figyelemre méltóak Víg Albert utasításai, észrevételei. 1905-ben pl. Maráth Józsefnek a vegy- és ásványtan tanításában „a közvetlen szemléletből való kiindulást” javasolta, egy évvel később pedig a tanult mázak színpróbájának órán való alkalmazását.¹⁶ 1907-ben közetgyűjtemény és hazai közeteket feltűntető geológiai térkép beszerzésére és állandó használatára utasította az iskolát.¹⁷ Egy kisebb arányú közetgyűjtemény beszerzését a diákok számára is ajánlatosnak tartott. A szemléltető eszközök gyarapításában látta a természetrajz sikeresebb hatású tanításának is megoldását.¹⁸ Említésre méltó, hogy ekkor már több éve (miniszteri rendelet értelmében) Baumgartner-féle kísérleti természettan tankönyvet használtak az iskolában.

A gyakorlati irányú képzés nem szorította háttérbe a teljes értékű emberré válást szolgáló erkölcsi nevelést, amelyre az előbbieken is idézett iparoktatási főigazgató így utasítja a tanárokat: „Szoktassuk növendékeinket önállóságra és felelősségérzetre, keltsük föl bennük a méltányosságot, az együttérzést másokkal, a részvétet s ragaszkodást egymáshoz, hogy ne legyenek elfogult önzők. Ilyen irányban hasson a tantestületnek egymást támogató harmonikus össz munkássága, felelősség és kötelességérzete és művelt szelleme is.”¹⁹

A kért szellemben való nevelésnek volt bizonyítéka az iskola tanárainak iskolai, de annak falain kívüli egész munkássága, oktatói, de emberi magatartására is. Spaller József az iskola munkaközösségének azon igyekezetét, hogy minden alkalmat felhasznált arra, hogy a közölt ismeretek nevelőleg hassanak az ifjúság lelkére és szívére, így fogalmazta meg: „Eszméket törekedett csepegtetni lelkükbe, hogy őket az élet bármilyen viszonyai között is a szépség és a jóra kövételére buzdítsa.”

* * *

1918 végén, a román állam egységének kiteljesedésével, Erdélynek új államhatárok, politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális keretbe való illeszkedésével a fennmaradó székelyudvarhelyi szakiskola történetében új szakasz kezdődik. A továbbiakban sorsának alakulását jelentős mértékben befolyásolja a román államban létező eléggé bonyolult szakoktatási helyzet. 1918 után — legalábbis elméletben — az egyes provinciákban a szakmai képzés a régi, egyesülés előtti törvénykezések szerint és az ennek megfelelő intézeti keretben folyik. A helyzet szükséges rendezését, az egységes jellegű szakoktatási rendszert biztosító törvény késik. 1921-ben, 1926-ban, 1929-ben a szakmák és munkásképzés bukaresti, illetve az erdélyi tanácsok 1934-es temesvári kongresszusán történnek kezdeményezések ezen a területen. Magát a törvényt azonban csak 1936-ban vezették be (két évvel később módosították).²⁰

A székelyudvarhelyi szakiskola 1918 utáni történetének vizsgálatát ebben az időszakban megnehezíti a rendelkezésünkre álló forrásanyag szegénysége.

Az 1918-as év tanári jegyzőkönyvének utolsó bejegyzése december 16-áról való. (A tantestület a magyar Kereskedelemügyi Minisztérium főigazgatóját értesítette e napon a városba

bevonuló román csapatokról.)²¹ Az ezt követő első újabb beírás szinte egy évvel későbbi. A szakiskola értesítője szerint az 1918/19-es történelmi változások tanéve zavartalanul folyt le. 1919. március 18-án, a szebeni román Kormányzótanács rendeletének megfelelően, az iskola épületét a benne levő ingóságokkal együtt kiküldött román bizottság vette át.²² A román Kormányzótanács az ellenőrzése alá kerülő tanintézetnek az 1919/20-as tanév ügyviteli költségeire 38.190 koronát utalt ki. Ezzel lehetővé tette a tanév megnyitását.²³ Az 1919/20-as csonka tanév 1919. december 1-ével kezdődött, és 1920. június 16-ával ért véget. Az új nevet (*Scoala inferioară de Arte si Meserii*) kapott iskolában ebben a tanévben és az utána következőben is a tanítási nyelv magyar volt. Magyar nyelven íródtak a tantestületi jegyzőkönyvek is. (Az első román nyelvű jegyzőkönyv 1920. november 2-áról való.) Az 1921/22-es tanévvel kezdődően, az 1921. szeptember 5-i 17.837/1921-es számú államtitkársági rendelet értelmében, az elsőévfolyamokra bevezetik tanítási nyelvként a román.²⁴ Ezt követően a román nyelv használata fokozatosan általánossá válik. Az oktatás nyelvének a megváltoztatását sejtették már korábbi utasítások és rendelkezések. Egy 1920. október 16-án kelt főhatósági rendelet a tanintézet román nyelvű növendékei oktatására román tanerők alkalmazását rendeli el. Ugyanakkor a jegyzőkönyv arról is tudósít, hogy a főhatóság 18 román tanulót vett fel az intézetbe. Ezek közül mindössze haton jelentkeztek. A jegyzőkönyv azt is megjegyzi, hogy a román ajkú növendékek felvétele ösztöndíjjal történik.²⁵ Ekkor az intézetbe érkező román tanulók részére előkészítő, különleges órarendű osztályt szerveznek. 1920. december 18-án, amikor az intézet rendes tanárai letették az esküt a helybéli tanfelügyelőnek, Nistor Ioachimnak, az már „figyelmeztette az esküt tetteket, hogy felsőbb utasítás értelmében a tanév végén vizsgát kell tenniük a román nyelv, földrajz és történelemből”.²⁶ A helyzet komolyságát jelzi, hogy a néhány héttel későbbi tanári jegyzőkönyv már az intézet tanárainak a városban tartott román nyelvű tanfolyamon való részvételéről számol be (két rendes tanár és három művezető).²⁷ Kezdetét veszi a későbbiekben újabb rendelkezésekkel az új 1924-es elemi oktatási, az 1925-ös magánoktatási törvények által csak fokozódó önkényes intézkedések sora. Névelmezés módszere alapján folyik a névelferdítés — bizonyítják az anyakönyvi, naplóbeli névelbeírások. Egymást követik a nyelvvizsgák, de az elbocsátások is, vagy legjobb esetben a nyugdíjazás, mint végelbánás. (Szeles Gyula kályhamester művezetőt azért bocsátják el, mert nem beszél tökéletesen a román nyelvet; régi megbecsült tagját a tantestületnek, Maráth Józsefet nyugdíjazzák; Pillich Lajos saját maga kéri nyugdíjazását.²⁸) Rövid idő leforgása alatt a magyar származású és román szolgálatba átvett tanárok javarésze az iskola elhagyására kényszerül. A felállított ún. kultúróna-elméletnek megfelelően, amelyet bevezetésénél azzal indokoltak, hogy „az ország szélein, továbbá Csík, Háromszék, Udvarhely megyékben a román népet az idegen elemek elnemzetlenítették, vagy pedig a románság kultúra tekintetében hátrányba került az idegenekkel szemben”, különféle kedvezményekkel — pl. 50 %-os tanítói fizetéstöbblettel mint másol — tanárokat neveznek ki az okiráltság területéről.²⁹

Nemcsak a tanítási nyelv változik meg, de a szakmai képzés területe is. A kőipari tagozatot 1922. szeptember 1-gyel Zalatnára helyezik át. Érdekes a reformmal kapcsolatos fejtegetése a *Székel Közeletben* napvilágot látott cikknek: „... a kőipari szakosztályt... a zalatnai szakiskolával egyesítette [a reform], hogy ezzel egy részt a helyiség tekintetében szűkölködő és emiatt továbbfejlődésében gátolt agyagipari szakosztályt modern felszerelésekkel elláthassa és befogadóképességét növelje, másrészt létezővé tegye Zalatnán egy nagyarányú kőipari szakiskola kifejlődését... a rendelkezés képessé teszi helyi intézetünket arra, hogy... a szakemberekben nagy hiányt szenvedő különféle agyagáruvállalatokat szakerővel ellássa... fiainkat elsőrendű kereseti forráshoz juttassa. E kilátás ad még némi vigaszt a kőipari szakosztály

távozása fölött érzett fájdalomkban.”³⁰ A következő tanévtől faipari szak nyílt — faipari asztalos és fafaragó osztályokkal.

A tényleges oktatói-nevelői munkára vonatkozó adat az 1920-as, 1930-as évekből alig őrződött meg. Az addig évente megjelent iskolai értesítők közül — egyelőre — utolsó ismert az 1921/22-es tanévből való. A tanári gyűlések jegyzőkönyvének feljegyzései 1923. július 2-vel megszakadnak. A helyi sajtóban, amelynek lapjain korábban sok, iskolával kapcsolatos vagy éppen az intézet tanárainak tollából való cikk jelent meg, ritkán találunk reá vonatkozó írásokat. Ezek is a legtöbb esetben rövid értesítések, hirdetések. A megmaradt iskolai iktatók, jellegüknél fogva, a bennük levő szűkszavú feljegyzésekkel csak azt tükrözik, hogy az évek folyamán milyen utasítások, rendelkezések, megrendelések érkeztek az intézetbe, ezekre a kívánt feleletet elküldték, illetve az iskola alkalmazottaival történt változásokra utalnak és arra, hogy ezen utóbbiak kéréseit, panaszait továbbították az illetékesekhez. A hiányos fizetési kimutatások csak részleges adatokat adnak az iskolában dolgozókról. Az adatok hiányossága ellenére is megállapítható, hogy az iskola 1918 után is egész szervezetével, tantervével — előbb a Romániában 1899-től érvényben levő háromfokú (I — elemi, II — alsó, III — felső) szakoktatási rendszer második szintjének megfelelő tanintézetként,³¹ majd az 1936-os átszervezés értelmében, mint ipari gimnázium — az ipari szakmai képzés szolgálatában állott.³²

A háború utáni első években a zökkenőmentes tanítás útjában több objektív tényező állott. Az alapvető közfogyasztási cikkek — élelmiszer, tűzifa — árának emelkedése, nehéz beszerzési feltételei a bentlakás fenntartását veszélyeztették. Ez a helyzet pedig, mivel az intézetben, akárcsak korábban, sok volt a bentlakó növendék, több alkalommal is az oktatás kényszerű leállításával fenyegetett.³³ Az eleinte hiányzó román nyelvű tankönyvek, a magyarból románra való fordítás, a későn érkező tantervek nemcsak nehézkessé tették a tanítást, hanem a tananyaggal való lemaradáshoz is vezettek.³⁴ Gondokat okozott a rossz minőségű tanfelszerelés, az intézeti szertárak felszereléseinek elvesztődése, pótlásuk nehézkessége. Az 1922-es, 1923-as jegyzőkönyvek bejegyzései a hiányzó tankönyvek, szemléltetőeszközök beszerzésére, annak sürgetésére vonatkoznak.³⁵

Az 1920-as évektől használt, a korábbiakhoz képest módosított tantervek összetételében változatlanul két tantárgycsoport — elméleti és szaktantárgyak — található. A rendelkezésünkre álló naplók, anyakönyvek adatai alapján csak arról alkothatunk képet, hogy évfolyamonként milyen tantárgyakat tanítottak. Nem ismert az egyes tantárgyak heti óraszámja és az sem, hogy milyen arány létezett az elméleti és a szakoktatást biztosító tantárgyaknak szánt idő között. Nem tudjuk, hogy mit tartalmazott maga a tananyag az egyes tantárgyak esetén, és azt sem, hogy hetente mennyi idő volt a műhelyoktatásra fordítva.

Az általános közismereti tantárgyak száma fokozatosan emelkedett a vizsgált években. Az 1919/20-as tanévben valószínű, már bevezették a román nyelv oktatását is, legalábbis egy 1919 novemberi adat az iskolához kinevezett új román nyelvtanárra vonatkozik.³⁶ Ugyanez időtájt már kérdéses a magyar nyelv tanítása. A Kormányzótanács még nem döntött ez ügyben — olvashatjuk az egyik tanári jegyzőkönyvben, és ezért az igazgatóság ezen tantárgy tanítására ideiglenesen Szász Józsefet kérte fel.³⁷ Az 1921/22-es értesítőben közölt tantárgyak között már nem szerepel. A helyzet ezzel kapcsolatosan változatlan maradt a későbbi évek folyamán is. Az 1921-ben induló tanévvel már feltűnik, mint önálló, külön tantárgy a román mellett a történelem és a földrajz is. Valamivel később bevezetik a francia nyelv tanítását, az állampolgári nevelést, a zenét és a tornát. A szaktantárgyak körébe — már amennyire ennek megállapítását a használt forrásanyag megengedi — új nem került. Ha az egyes évfolyamokon tanított tantárgyakat vizsgáljuk, azt állapíthatjuk meg, hogy — valószínű a részben megváltozott

iskolába való felvétel következtében is — az első két évfolyamon a korábbi korszakhoz képest sokkal több az elméleti tantárgy. Az 1929/30-as tanévtől már nem szerepel a tantervben e két évfolyamon a technológia, és így a tanított 9-10 tantárgy közül mindössze egy, esetleg kettő szolgálta a szakmai képzést, a műhelygyakorlat mellett (nem számítottuk bele a tanított tantárgyak közé a zenét, illetve a testnevelést, amelyek szerepelnek a tantárgyak között, de osztályzat nincs mindig melléjük írva). A harmadik évfolyamon a szaktárgyak száma kb. azonos a tanított elméleti tantárgyak számával. A negyedik évfolyamon és az ötödiken már több a szaktantárgy, mint az elméleti.

1931-ben az iskola a többi szakoktatási intézményhez hasonlóan átkerül a Munkaügyi Minisztérium felügyelete alá. Fokozódik az iskolával szemben támasztott igényesség. Az iskola, akárcsak korábban is, összeköti a műhelyeiben folyó szakmai oktatómunkát a termeléssel. A megrendelések gyakorisága is ezt igazolja. Az iskoláért felelős szervek ezekben az években is fontosnak tartották az eredményes munka érdekében a tanárok rendszeres órára való felkészülését. Ennek nyomonkövetésének megkönnyítését szolgálta többek között egy 1935-beli utasítás, amely megkövetelte, hogy a tanárok tantárgyanként borítékban összegyűjtve szabványpapíron készítsék az óravázlatokat.³⁸ Az iskolával szembeni elvárások növekedéséhez járul hozzá az 1936-os szakoktatási törvény is. Ennek értelmében a szakmai képzés három lehetséges ciklusa közül (alsó ciklus — iparostanonc-képzés, második ciklus — négyévfolyamos ipari gimnázium és négyévfolyamos ipari líceum, felső ciklus — kétéves speciális ipari iskola) a székelyudvarhelyi szakiskola a középfokú szakoktatási intézetek alsó tagozatát jelentő ipari gimnáziummá minősült. Az 1936/37-es tanévtől a neve is jelezte (*Gimnaziu Industrial de Băietii din Odorhei*) ezt az átalakítást. Az iskola sikeres elvégzése esetén az intézet növendéke vizsga nélkül munkakönyv váltására volt jogosult. Módjában állott, ha óhajtotta, az iskolában érvényben levő tantervnek köszönhetően, tanulmányait egy felsőbbfokú tanintézetben folytatni.

* * *

1940 őszével, a bécsi döntéssel az iskola ismét gazdát cserélt, történetében újabb szakasz kezdődött. 1940 szeptember 5-7-e között a szakiskola épülete kifosztva s megrongálva átadott az illetékes magyar hatóságoknak. Az átvételnél az Udvarhely vármegyei Magyar Nemzetőrség parancsnokától szeptember 5-én kelt „Megbízás” alapján jelen voltak Bányai János, Maráth József, Bende Vilmos, Bilous Tivadar tanárok és Dr. Wenetsek József ügyvéd. A nemzetőrség őrizete alatt maradt épület gondozásával Bányai János tanárt bízták meg, akit szeptember 23-án az iskola megszervezésére kért fel a városparancsnok, az iskola igazgatójává nevezve ki. Ezen tisztség alól 1940 októberében mentették fel, amikor az állami polgári lányiskolába osztották be, mint igazgatót. Helyette a szakiskola tanárára — még a román Köznevelési Minisztérium által az aradi kereskedelmi líceumból Székelyudvarhelyre áthelyezett — Patkó Imrére bízták az igazgatói teendőket. Ezen utóbbtól vette át 1941. február 28-án az igazgatóságot a magyar vallás- és köznevelési miniszter által kinevezett új igazgató, Nagy Géza (a budapesti állami felső építőipari iskolához beosztott iparostanonc-iskolai igazgató, okleveles középiskolai tanár).³⁹

A szakiskola fenntartója a magyar állam lett, és közvetlenül a Vallás és Köznevelési Minisztérium rendelkezése alá tartozott. Az 1940/41-es tanévet október 15-én nyitották meg, de a tényleges tanítást csak november 4-én kezdték. E két időpont között a nemzetőrségtől átvett, menekültektől kiűresített épület rendbehozatala folyt a városi tanulók segítségével. „1940 október 16-a óta, mivel az internátusi költségvetés hiányzik, a vidéki tanulók nem

rendelhetők be”, csak a helybeli tanulókat foglalkoztathatják a műhelyek, az iskola épülete belső rendjének rendbehozatala terén.⁴⁰

Az 1940/41-es tanévben az illetékes minisztérium rendelete értelmében azoknak a diákoknak a részére, akik tanulmányaikat még a román rendszerben kezdték meg négy előkészítő évfolyamot indítottak. Ezzel kapcsolatos az 1941 február 25-i főigazgatósági rendelkezés is, amely leszögezi, hogy „a volt román ipari gimnáziumok az 1940/41-es iskolai évvel megszűnnek, és átmenetileg, mint ipari középiskola, ‘előkészítő osztályai’ folytatják működésüket. Az osztályok azonban évről évre meg fognak szűnni.”⁴¹ A tanítás 3 szakot ölelt fel: agyagiparit, fafaragóit és faipari épület- és bútorasztalost. A faipari szakosztályon a tanulók gyermekjáték készítésében is kaptak alapképzést.

Az 1941/42-es tanévben a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 86.123/1941.V.02.-es számú rendelete alapján a szakiskolát háromévfolyamúvá szervezték át. Az előkészítő osztályokban a tanítás időtartama megmaradt négyévfolyamosnak. Az iskola ebben és a következő tanévben is három szakosztályban nyújt a felvett tanulónak teljes elméleti és gyakorlati kiképzést. Ezek a szakosztályok:

- I. asztalos (épület-, bútor-, mintaasztalos, mintakészítő);
- II. sokszorosító, faszobrász, fametsző, esztergályos (a vas- és fémesztergályos kivételével);
- III. fazekas, cserépkályhakészítő.

Az 1943/44-es tanévvel a Székelyföldi Villamossági Rt. kezdeményezésének eredményeképpen az iskola villamosipari tagozattal bővül. A székelyudvarhelyi városi polgármesternek a közoktatásügyi miniszterhez írott levele az új szak bevezetése adta előnyöket sorolja: „A Székelyföld villamosítása kapcsán lehetősége nyílik meg annak, hogy az itteni agyag- és faipari iskola fejlesztesse főleg a villanszerelők kiképzése céljából... Székelyudvarhely... központi fekvésénél fogva hivatva van arra, hogy a villamossági Rt. részéről szükségelt villanszerelőket kitermelje, és hogy e tekintetben a folytatólagos szükségletet biztosítsa. A villamosítás kapcsán nemcsak oly villanszerelőkre lesz szükség, akik az Rt.-nél nyernének alkalmazást, hanem olyan önálló iparosokra is, akik minden községben a szerelési munkálatokat vállalhassák és villanszerelési cikkeket hozhassanak forgalomba...”⁴² Az új szak bevezetése egy régebbi megszűnésével járt együtt. 1943 szeptember 1-gyel többet nem indítottak asztalosipari osztályokat. A szakiskola igazgatójának javaslatára az oktatási főigazgatóság „a faipari tanulmányait az 1943/44. évben befejező három, valamint az 1944/45. iskolai évben befejező hat tanulónak Székelyudvarhelyen történő oktatását, illetve tanulmányainak befejezését megengedi feltéve, hogy ezek oktatása érdekében újabb tanerők alkalmazására szükség nincs.” Ugyanekkor a főigazgatóság elrendeli, hogy az asztalosipari tagozat gépei közül néhányat adjanak át a marosvásárhelyi állami gépipari középiskola részére.⁴³ A faipari szak ezen tagozatának megszüntetésével valószínű már korábban is foglalkoztak. Legalábbis erre enged következtetni egy jegyzőkönyvi feljegyzés 1941 májusából, amelyben Haáz Sándor szakiskolai helyettesítő tanár az 1941/42-es évre vonatkozó tájékoztató kapcsán arra figyelmeztet, „hogy ha az intézet szakjai közül kihagyja az asztalosszakot, és csak játékkészítő és fafaragó szakok maradnak, az intézet könnyen elnéptelenedhet, ismerve az itteni nép felfogását, ugyanis a székelyek ‘komoly mesterséget’ akranak tanulni, mint pl. az asztalosmesterség, nem pedig ‘játékot’ készíteni.”⁴⁴

A Haáz Sándor által említett elnéptelenedés az 1943-as tanév végére tényleges veszéllyé vált. A tanintézet létét fenyegető tényről tanúskodik az akkori igazgató, Nagy Géza több újság szerkesztőségéhez eljuttatott cikke is. „A székelyudvarhelyi magyar kir. áll. szakiskola a teljes

elnéptelenedés előtt áll, pedig azokat az iparokat tanítja elméletileg és gyakorlatilag, amelyekből itt, Erdélyben nyugodtan és gond nélkül lehetne élni, mert a nyersanyag korlátlan mennyiségben áll rendelkezésre, csak az a sajnálatos, hogy kevés a dolgozó, a független vállalkozó, aki ebből az anyagból hasznalhajtó iparcikket készítsen... A szakiskola a közönség és a megnemértés folytán a teljes elnéptelenedés előtt áll. Az 1942/43. tanév zárásakor tanulmányaikat befejező 19 tanuló eltávózásával a tanulmányaikat esetlegesen folytató tanulók összes létszáma 22 főre csökken, ami azt jelenti, ha megfelelő számú jelentkező nem lesz az 1943/44. tanévre.. az ősi és egyetlen iparoktatási intézete a szoros értelemben vett Székelyföldnek akkor kényszerül kapuit bezárni, amikor félvészázados fennállását kellene ünnepelje. Ha ez megtörténhet... a tervezett örömnép temetés és gyászünnepe lesz...” Az igazgató fentebb idézett cikkének sorait az új szakkal bővült iskolába való jelentkezés felszólításával zárja: „.... szülők, hozzátok gyermekeiteket a szakiskolába, ne hagyjátok elvenni azt, ami a tietek ötven éve... haldokló iskola tárt kapukkal várja a jelentkezőket, akik most, mint apostolok újból kezdik építeni az erdélyi kisipar jövőjét...”⁴⁵ Az új tagozat benépesítése érdekében körlevelet adnak ki a tanfelügyelőknek, a gimnáziumok és polgári iskolák igazgatóinak, hogy azok népszerűsítő munkájukkal buzdítsanak az iskolába való jelentkezésre. A helyi és székelyföldi lapokban hasonló céllal cikkek jelennek meg: „.... az elkövetkezendő béke munkásokat kíván, komoly felkészültségű ipari dolgozókat... a villamosodás Erdély gyarapódását eredményezhetné. Akkor, amikor volna hajtó energia, nem lesz, aki arra gépeket kapcsoljon, hogy a gépek mellé álljon, hogy azokon... a fő feladatokat elvégezze, mert nem kell az ipar, nem akar senki a köztudatban tévesen megjelenni, lenézett ipari dolgozó lenni... aki a jövőbe távolabba lát... az iparban fog gyermeke számára mindig biztos megélhetést keresni.”⁴⁶

Végül a hírverés, az „omló betű” — az igazgató szavaival élve — megtette hatását, és az iskola az első osztályába az 1943/44-es tanévben 37 tanulót írnak be. Ezek közül 30-at a felső fokozattal bíró villamosipari tagozatra.

Korigényre felelve a villamosipari szak bevezetésével az iskola kétségekkel és reményekkel létét szolgálni látszó átalakítások útjára lépett. Ezt a változások okozta sajátságos iskolai tanévvégi légkört tükrözi a tanügyi kerület főigazgatóságához írt jelentése az igazgatónak: — egyfelől — „.... a tantestület hangulatát károsan befolyásolja az iskola faipari jellegének tervszerű leépítése. Annak tudata, hogy jövő tanév folyamán talán már végképpen megszűnik az ez irányú oktatás, érthető módon nem hathat lelkesítőn... — másfelől — ... az iskola elektromosipari szakosztálya nagy reményekre jogosítottan végezte az elmúlt évben tanítási munkáját. A tanműhelyt ügyesen és szakszerűen rendezték be, és máris értékes gépek állnak rendelkezésre. A gyakorlati oktatást és szaktantárgyak oktatását Uray műhelyfőnök nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel végzi.”⁴⁷

Az új igényekhez alkalmazkodó szakoktatási intézet tanterve teljes összhangban állott az iskola meghirdetett céljával. Az 1940/41-es tanévvel a tantervben szereplő elméleti és szakoktatási tárgyak nagyjából ugyanazok, mint az 1930-as évekbeliek. (Lásd a 3. sz. mellékletet.) Visszavezetik a magyar nyelv tanítását, és megszüntetik az idegen nyelv oktatását. Az 1942/43-as tanévvel heti egyórás tantárgyként megjelenik a román nyelv is. Új tantárgyként vezetnek be a következő tanévvel a honvédelmi ismereteket. A két tantárgycsoport (általános közismereti és szak) heti óraszámának megosztlása a szakoktatás előtérbe helyezését igazolja. Az 1940/41-es tanév előkészítő osztályaiban ugyan az első két évfolyamon még a heti 20 elméleti órából (torna és zene nélkül) csak 5 (négy tantárgy) tekinthető szakórának. De a harmadik évfolyammal a heti 21-ből 11 (öt tantárgy), a negyedik évfolyamon pedig a heti 25

h) 1. Tantárgy- és heti órabeosztás az 1940–41-ik tanévre.

Sorszám	Tantárgy	Előkészítő				Oktatók heti óra-száma összesen
		I.	II.	III.	IV. o.	
		agygipari fajpári, asztalos, falfaragó	agygipari fajpári, asztalos, falfaragó	agygipari fajpári, asztalos, falfaragó	agygipari fajpári, asztalos, falfaragó	
1	Hittan	2	2	1	1	6
2	Magyar nyelv	3	3	3	3	12
3	Földrajz	2	2	2	2	8
4	Történelem	2	2	2	2	8
5	Alkotmánytan	—	—	—	1	1
6	Számítan	2	2	2	2	6
7	Könyvvitel-költségvetéstan	—	—	—	2	2
8	Mértan	1	1	—	—	2
9	Mértani rajz	1	1	—	—	2
10	Szabadkézi rajz	1	1	2	3	7
11	Mintázás	2	2	2	3	9
12	Szakrajz	—	—	3	3	6
13	Szépírá	1	1	—	—	2
14	Laboratoriumi gyakorlat	—	—	2	2	4
15	Technológia	—	—	2	2	4
16	Természetrajz	2	2	—	—	4
17	Fizika	2	2	—	—	4
18	Kémia	—	1	—	—	1
19	Ének	1	1	1	1	4
20	Egészségtan	—	—	—	1	1
21	Torna	2	2	1	1	6
22	Műhelygyakorlat	24	24	25	26	101
Összesen :		48	48	50	53	200
Elméleti és rajzórák		20	20	20	23	84
Gyakorlati órák		26	26	28	29	110
Torna		2	2	1	1	6
Összesen :		48	48	50	53	200

A használt érdemjegyek:

Magaviselete Rendszeretete Előmenetele	jeles jó elégséges elégtelen	Általános tanulmányi eredménye	kiváló jeles jó elégséges elégtelen
--	---------------------------------------	-----------------------------------	---

3.sz. Melléklet

órából 15 (hat tantárgy) biztosítja a szakmai képzést. A heti tanítási idő felét fordították műhely-oktatásra. Az 1942/43-as és 1943/44-es tanévekben már az első két évfolyamon is több órában folyt a szakmai ismeretek tanítása, mint az általános ismereteké. (Lásd a 4. sz. mellékletet.)

Kivételt jellegéből adódóan az induló felső tagozatú villamossági első évfolyam képezett, amelynek tanítási terve és óraterve azonos volt a Budapesti Állami Mechanikai és Elektromosipari Szakiskoláéval. Ennek megfelelően szakórának a heti elméleti 22-ből csak 6 számítható. A szakmai képzés, a gyakorlati, életre nevelés mellett az akkori történelmi viszonyoknak és

**Tantárgy- és heti órabeosztás
az 1943-44. tanévről**

Sorszám	Tantárgyak	Szakiskola								Előkész.	
		I.		II. o.		III. o.		Oszályok heti órá- száma összesen	IV. o.		
		vilamosipari	agygájpári	fáip. asztalos. íráragó	agygájpári	fáip. asztalos. íráragó	agygájpári		fáip. asztalos. íráragó	agygájpári	fáip. asztalos. íráragó
1	Hittan	1	2	2	1	1	1	4	1	1	
2	Magyar nyelv	3	2	2	2	2	2	6	2	2	
3	Román nyelv	1	1	1	1	1	1	3	1	1	
4	Honvédelmi ismeretek	1	1	1	1	1	1	3	1	1	
5	Földrajz	—	—	—	2	2	—	2	1	1	
6	Történelem	—	—	—	2	2	—	2	1	1	
7	Mennyiségtan	5	2	2	2	2	2	6	—	—	
8	Természettan - vegytan	4	2	2	—	—	—	2	—	—	
9	Mért. és ábr. mért. rajz	4	4	4	—	—	—	4	—	—	
10	Szabadkézi rajz	2	4	4	3	3	3	10	3	3	
11	Betiírás	—	2	2	—	—	—	2	—	—	
12	Egészségtan	1	—	—	—	—	1	1	—	—	
13	Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	6	2	2	
14	Szakrajz	—	—	—	4	4	3	7	4	4	
15	Technológia	—	—	—	2	2	—	2	1	1	
16	Laboratóriumi gyakorlat	—	—	—	—	—	2	2	1	1	
17	Könyvvitel-költségvetéstan	—	—	—	—	—	2	2	2	2	
18	Mintázás	—	4	4	4	4	4	12	4	4	
19	Műhelygyakorlat	22	22	22	22	22	24	24	68	24	
Összesen :		46	48	48	48	48	48	144	48	48	
Elméleti és rajzórak		22	20	20	19	19	18	57	18	18	
Gyakorlati órak		22	26	26	27	27	28	81	28	28	
Testgyakorlás		2	2	2	2	2	2	6	2	2	
Összesen :		46	48	48	48	48	48	144	48	48	

4.sz. Melléklet

hangulatnak megfelelően az oktatói-nevelői munkában nagy hangsúlyt helyeztek a tanulók jellembeli formálására, a katonás fegyelem szellemében való nevelésre, a diákok hazafias és vallásos érzésének ápolására.

A viszontagságos 1940-es években is az iskolától igényes és eredményes munkát vártak el. Ezt tükrözi az a szempontrendszer is, amelynek alapján elbírálták, értékelték a tantestület tagjainak tevékenységét. Az egyes tanárok minősítésénél figyelembe vették nemcsak kizárólagos oktatói munkájuk jellemzőit (szakmai tárgyi tudás, a tanítási folyamat tervszerű rendszeres volta, az alkalmazott didaktikai módszerek, az elért eredmények, a helyes értéktétel), hanem iskolai és iskolán kívüli nevelői tevékenységüket, hivatali buzgalmukat, egyéni és társadalmi magatartásukat is.⁴⁸ A tanintézetben létező munkaszellemet sugallja a tantestület egyik régi tagjának, Bilous Tivadar műhelyfőnöknek a rövid ön jellemzése: „Minden igyekezettel arra törekszem, hogy a gondjaimra bízott műhelyben eredményes termelőmunkát

mutathassanak fel tanítványaim. Az intézet és a műhelyi munka érdekében naponta 8-10 órát dolgozom rendelések, rajzok, tervek, költség- és anyagszámítások készítésével azért, hogy székely-magyar fiainkat, mint a munkát megbecsülő, dolgozni tudó és dolgozni akaró, képzett iparúzókat adjuk át a gyakorlati életnek.”⁴⁹

* * *

Az 1944/45-ös tanévre az iskola meghirdeti a falain belül létező három szakra a felvételit, de a háborús események következtében a tanév megnyitására nem került sor. A tanintézet történetében újabb változásokat hozva, megint beleszóltak a történelmi átalakulások. 1944 őszén a hadiesemények következtében az iskola épülete súlyosan megrongálódott, műhelyeiből a felszerelések, bentlakási konyhájából az edények javarésze eltűnt. Egész évben szünetelt a tanítás.

A KISZ által az év folyamán részben helyreállított épületben irodákat és agyagipari üzemet rendeztek be (5-6 milliós költséggel). 1945 tavaszán merült fel csak az épület rendeltetésének megfelelő felhasználása, a városban levő munkanélküli tanárokat álláshoz juttató tanfolyamok szervezésének, illetve a tanintézet újbóli beindításának gondolata: „közóhajnak eleget téve szaktanfolyamot lehessen rendezni az érdeklődők számára... Tervebe lehetne venni az agyagipari és faipari szakok beállítását, s amennyiben megfelelő szakembert lehetne kapni, úgy a villamosipari szakra is szükség lenne” — olvashatjuk az iskola megőrzött, erre az időszakra vonatkozó irataiban.⁵⁰ A terveket tett követi nemsokára. Az iskola megszervezésével a marosvásárhelyi Tanügyi Tanács 3442-es számú, 1945. május 31-én kelt rendeletével Dr. Bányai János mérnök-tanárt bízta meg. Ugyanekkor az aligazgatói teendőik ellátására Vass János szaktanár nyert kinevezést.⁵¹ 1945. június 1-gyel a tanintézet megkezdte működését, lehetővé téve ezáltal az oktatás beindítását 1945 őszén. Minisztériumi intézkedések hiányában az iskola ügyeivel az első időkben az Országos Demokrata Arcvonal (ODA) helybeli vezetősége foglalkozott. Később az iskola a magyarnyelvű állami és felekezeti iskolák igazgatása és ellenőrzése céljából létrehozott (1945. szeptember 21.), előbb a barssói, majd a kolozsvári, Magyar Tankerületi Főigazgatóság hatáskörébe került.⁵²

Az iskola az új tanévvel (1945/46) a megváltozott igényeket igyekezett szem előtt tartani, szolgálni: „...kezdetben... csak az alsó tagozat megnyitására gondoltunk. A jelentkező érdekeltek azonban figyelmeztettek minket arra, hogy feltétlenül ragaszkodni óhajtanak a szerzett jogaikhoz, s akik már elvégezték a felsőbb tagozatot, a magyar kormány által már beindított fejlesztési program alapján kívánják folytatni tanulmányaikat. Mindezekhez még hozzájárult a nagyközönség részéről az a nagyfokú igénylés, hogy nemcsak a villamossági szakot, hanem a gépiparit is kívánják, s a kerámiaiparnak az iparművészeti folytatását is szeretnék a felsőbb tagozaton. Ily módon közérdek az eddig csak ipari gimnázium beállítása helyett a felsőbb tagozat kiépítésének is a folytatását kérni, s így iskolánkat a villamossági szak II. évfolyamának a folytatása révén az ipari líceumok sorába sorolni. Ily módon nemcsak a tanulmányaik folytatásához juthatnak hozzá az eddigi s mind tömegesebben jelentkező volt tanítványok, hanem az I. évre jelentkezők is átléphetnek a gyakorlati pályára...” — írja az igazgató Bányai a kolozsvári Tankerületi Főigazgatósághoz intézett, az iskola ipari líceummá való átminősítését kérő felterjesztésében.⁵³

Az új nevű tanintézetben — *Székelyudvarhelyi Állami Magyar Tanításnyelvű Ipari Líceum* — a tanítás nyelve, ahogy a megnevezés is sugallja, magyar volt. Ezt az állapotot szentesítette az Oktatási Minisztérium 1945. december 16-án hozott határozata, amely kimondotta, hogy „...a magyar nyelvű elemi és középfokú iskolákban a tanítási nyelv minden tantárgyban magyar.”⁵⁴

Az iskola a különféle nehézségek — épület problémája, műhelyek hiányos felszerelése, anyagi gondok, provokációk — ellenére magas diáklétszámmal eredményesen működött. A tanintézet helyzete azonban bizonytalan volt. Létét fenyegető veszélyre hívta fel a figyelmet az igazgató egy korabeli jelentése: „...az új tanévre (1946/47) való előkészület nehézségei máris mutatkoznak, amire sürgős intézkedés céljából kötelességemnek tartom felhívni a figyelmet. Az iskolának régi épülete ez évben is szűk volt, s a jövőben két osztállyal és nagy tanulószereggel szaporodó intézetünk csak úgy tudja folytatni a munkát, ha a számunkra még 1943-ban átengedett, volt reáliskolai épületet kaphatjuk meg. Azonban, mint értesülők, a román líceum a jövőben igényelni fogja az egész épületet, s így nemcsak a mi ottani elhelyezésünk, hanem a vegyes magyar gimnázium sorsa is kockán forog.

Mindehhez hozzájárul az is, hogy a mi régi épületünkre is számot tart a román ipari gimnázium, mert erre az iskolára a tanári kinevezések megtörténtek... Sürgős intézkedést kérek mindezekre, mert a román líceum és a román ipari gimnázium felállítása a mi ipari líceumunk s a vegyes gimnázium kivégzését jelenti. Ezeknek a felállítása nemcsak helyeinket foglalja el, hanem iskoláink sorsa végveszedelemben lesz a látszat miatt, s nem merik a magyar tanulókat beiratni hozzánk, s így tanulók hiányában is kénytelenek leszünk iskoláinkat feladni. Hogy ez micsoda óriási veszteséget jelent a magyarság számára éppen gyakorlati oktatásról lévén szó, azt el lehet képzelni...”⁵⁵

Az 1946/47-es tanév ugyanazokkal a szakosztályokkal indul, mint az előtte levő évi. Alsó tagozaton agyagiparival (fazekas-, kályha-, mintázótanulmányokkal) és faiparival (asztalos-, fafaragó-, esztergatanulmányokkal), felső tagozaton villamos gépiparival. De már ismertek az intézet fejlesztésének tervei: „...úgy a tanrendszerben történt változás miatt, de az érdeklődés következtében is szükséges, hogy felső tagozaton megmaradjon az alsó fokozaton már meglevő agyag- és faipari szak, viszont a Népi Szövetség vezetőségéhez befutott óhajok szerint a villamosipari szak az általánosabb gépipari szakká alakuljon, s ehhez mint jól hozzákapcsolódó új szak, a bányászati szak csatlakozzék... feltétlenül szükséges, hogy az alsó tagozat fokozatos beszüntetésével átalakuló s megmaradó felső tagozat négy irányban tudjon intelligens vezető iparosokat nevelni.”⁵⁶ A tervezett átalakítás élelengedhetetlenül fontos feltételei közé tartozott: az iskola jogi helyzetének megszilárdítása, a helyszűkét megoldó, többször megígért iskolaépület elnyerése, a kifosztott iskolai műhelyek állami segéllyel, a szomszédos megyék esetleges alapítványai által, de a közönség támogatásával is történő helyreállítása, új tanerők (egy gépész- és egy bányamérnök) kinevezése, a bentlakási férőhelyek emelése (30-ról 60-ra).

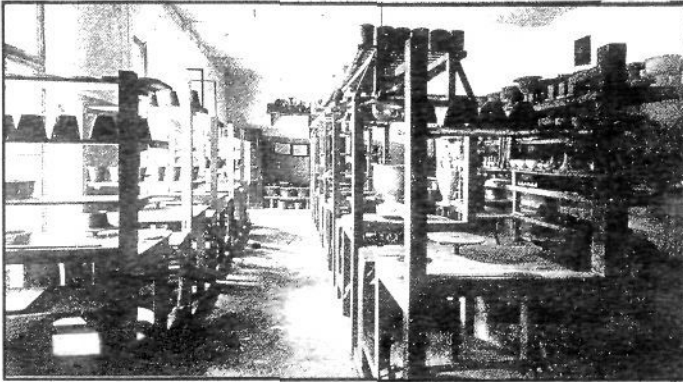
A tervek részleges és ideiglenes megvalósulását hozza el az 1948-as közoktatási törvény, amelynek alapján az iskola középfokú tanintézetnek minősítve végre beköltözik a régóta igényelt egykori főreáliskola Székelytámadt-várbeli épületébe. *Székelyudvarhelyi Műszaki Középiskola* lesz az új neve, és kiképzést nyújt rövid időre villamossági, gép- és faipari szakban. 1949-ben a *Szabadság* helyi lap már úgy mutatja be az iskolát, mint „az ország egyetlen magyarnyelvű építészeti szakiskolája”, annak kapcsán, hogy a Közoktatásügyi Minisztérium 1948-beli engedélye alapján megnyílhatott az építészeti szak is, amelynek „hivatása az, hogy vezetőket képezzen ki a közeljövő nagy építéseihez”.⁵⁷

Az ipari szakoktatást ilyen formában biztosító tanintézetet 1950-ben megszüntetik. A város nem marad ipari szakképzést szolgáló iskola nélkül, ugyanis ezt a szerepkört a Munkaügyi Minisztérium és a Népjóléti Hivatal határozata alapján ugyanezen évben létrehozott vegyes szakiskola veszi át.

Műhelyoktatás

Az idők folyamán mindvégig — az oktatói-nevelői folyamatban — az elméleti felkészítést szervesen egészítette ki a gyakorlati oktatás, amely a jövőbeni szakembereket a választott szakma gyakorlásához szükséges szakismeretekkel és készségekkel a kereslet-kínálat elvének alávetett termelési folyamatba való fokozatos bevonással próbálta felvértezni. A hatékony gyakorlati oktatás egy egész sor objektív tényezőtől függött: megfelelő műhelyektől és azok korszerű felszereléseitől, az optimális munkafeltételektől, a zökkenőmentes anyagellátástól, szakmailag jól képzett és tanítani tudó gyakorlati oktatómesterek lététől.

Az iskola épületének jellegzetességeiből adódott, hogy a tanintézetnek voltak ugyan műhelyei, de ezek a gyakorlati oktatás számára nem biztosították minden szempontból a legoptimálisabb feltételeket. Az iskola vezetőségének erőfeszítése, amellyel a felettes szervek támogatását próbálták elnyerni a helyzet megváltoztatásához, a hiányzó anyagi lehetőségek miatt eredmény nélkül maradt. *Az udvarra kiszorult kőfaragó műhely a hűvös időszakokban*



Korongoló műhely

lehetetlenné tette a diákok célirányos foglalkoztatását. A fényviszonyok miatt az agyagipari műhely sem volt a legideálisabb. A belső, eléggé szűk, zárt udvarú épület csak az udvar felől szolgáltatott számára némi gyenge természetes fényt. A minisztérium is csak arra tudott utasítást küldeni, hogy „fokozott figyelemmel őrködjének mindennemű baleset elekerülése érdekében” a helyzet változásáig.¹

A tanintézet szakemberei kénytelenek voltak elfogadni a műhelyek helyi feltételekből adódó hiányosságait, bár tisztában voltak a korszerű ipari műhellyel szemben támasztott követelményekkel. Ez utóbbit bizonyítja az is, hogy 1913-ban az Országos Ipar és Kereskedelmi Oktatási Tanács az intézetet kérte fel arra, hogy egy 60 növendék számára helyt nyújtó modern agyagipari műhely felállításához „a szakszerűség szempontjából fűzött kívánságok vázlatolt és belső berendezésének körülírását készítse el”.² Ott ahol a lehetőségek megengedték, az iskola vezetősége nem mulasztotta el, hogy a gyakorlatban is megvalósítson néhányat ezek közül a követelmények közül. Így pl. a műhelyeken belüli oktatói-gyakorló-termelői munka



Belső udar

megszervezése kapcsán ismerve meghatározó jellegű hatékonyságát didaktikai szempontból az oktató mester és tanulók közötti közvetlen kapcsolatnak, megpróbálták annyi művezetőt alkalmazni, hogy legalább tíz tanulóra jusson egy, amint ezt a külföldi szakiskolák műhelyeiben is tapasztalták.

A műhelyeknek felszerelésekkel való ellátása során nem feledkeztek meg a különféle jellegű szemléltető eszközökről sem. Pl. már kezdéskor tervbe vették az agyagipari szak számára egy olyan mintagyűjtemény összeállítását, amely a „Romániában, Bulgáriában és általában a szomszédos keleti tartományokban dívó és kelendőségnek örvendő agyagipari cikkekből” állott, és amely alapként szolgált a fazekasoknak, hogy e szerint készítsék keletre szánt áruikat.⁴

Állandó jelleggel folyt a régi edények gyűjtése is egy forma- és motívumtár létrehozása érdekében, amelyet maga az iparoktatási főigazgatóság is „fölötte fontosnak” tartott, akárcsak azt is, hogy „a műhelyben készült munkákból évenként gyűjtemény állíttassék össze”.⁵

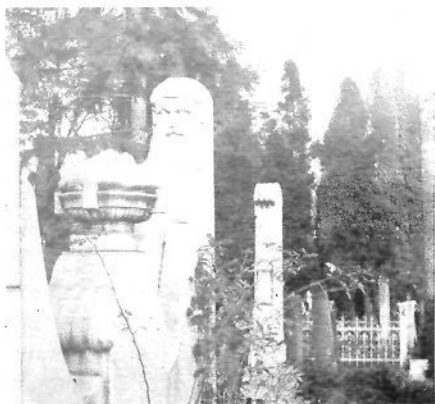
Ezek a gyűjtemények időnként adományok révén is gyarapodtak. Az idő múlásával a szakiskola műhelyeiben is készítettek mintaedény sorozatokat saját használatra, de más intézmények részére is, pl. 1904-ben a Budapesti Műegyetem, 1911-ben a kolozsvári és marosvásárhelyi iparmúzeumok számára 55 darabból álló antik edénycsoportot. Az összegyűjtött minták és formák az iskolán kívüli mesteremberek számára is hozzáférhetők voltak, akárcsak az iskola égetőkemencéje, amelyet eleve úgy építettek, hogy a helybéli fazekasok is használhassák tűzelőanyaggal való hozzájárulás esetén.⁶ A zökkenőmentes műhelygyakorlat megkövetelte a megfelelő anyagellátást is. A iskola első jegyzőkönyveinek sűrű bejegyzései a kezdeti anyagbeszerzési gondokról tanúskodnak. A nyersanyagot a lehetőségekhez mérten igyekeztek Udvarhely közelében levő helységekből és kedvezményes áron beszerezni. Így a mintázásra való anyagot Kóbori Ferenc intézeti művezetőnek Udvarhely közelében levő földjéről bérleti alapon,⁷ míg a kályhának szánt agyagot Keresztényfalváról szerezték be.⁸ A kőipari részlegre az anyagszükségletet Jánosfalváról, Gyepesből, Oroszhegyről és más helyekről biztosították. A jánosfalvi magán bányák köveit drágállották. Így a községi bányához folyamodtak, ahonnan ingyen szállíthattak volna, viszont itt volt a legrosszabb minőségű a kő.⁹ Daróczi község kész volt hozzájárulni egy új homokkőbánya megnyitásához, amelyet a

későbbiekben átengedett volna az intézetnek állandó bányaként. A bizonytalan bányanyitás költségeit viszont az iskola felügyelő bizottsága nem szavazta meg. Így maradtak Jánosfalvánál.¹⁰ 1902-ben a marosvásárhelyi Székely Társaság, az erdélyi kiaknázatlanul heverő értékes kövekre hívta fel a figyelmet, azzal vádolta a szakiskolát, hogy „nem is ismeri és nem is használja ki e köveket, míg ellenben műhelyében külföld minden anyagát bemutatják a növendékeknek”. Az állítás valótlanságát cáfolta az *Udvarhelyi Híradó* rámutatván arra, hogy az intézet csaknem kizárólag erdélyi kövekből dolgoztat a tanítványaival, s hogy „ezen intézet tanári kara az, amely még szabad idejét is az erdélyi kövek kikutatására fordítja”.¹¹ Valóban tudomásunk van róla, hogy 1900-ban, a pünkösdi szünidőben Strohoffer Béla, Janecsek József és Huber Antal folytatva korábbi, Csíkszentdomokostól Vaslábig terjedő felmérésüket, Csíkszeredától Ditrőig kutatták át a márványhegyeket, annak a reményében, hogy az eddig csak útburkolásra használt, finom kristályos, a karrarai márványhoz hasonló szövetű kőzetnek nagyobb tömegű, egy tömbbéli ipari kifejtésének lehetőségére bukkannak. Kutatásuk nem járt eredménnyel. Azt jelezték viszont, hogy Csíkszentdomokos mellett kitűnő, ipari célokra használható mészkő van.¹²

1912-ből van jelzésünk egy hírlapi cikkből arra, hogy a Homoródvölgy vasérc telepeinek szomszédságában húzódó mészkő és márvány telepekről szállítanak be köveket a székelyudvarhelyi szakiskolába.¹³ Az intézetben használt kőzetekről Hargita Nándornak, a székely kőipar fejlesztéséről írt cikkében is utalásokat kapunk. Beszél a „findling” formában, egyes darabokban található trachit kőről, amelyből ritkán, de dolgoztattak az iskolában. A szárhegyi fehér márványt, de inkább a kőfaragásra alkalmas vaslábi szürkemárványt említi az intézet által gyakran használt kőzetek között. Dícséri a csíkszentdomokosi kemény mészkövet, amelyből több sírkövet is készített a szakiskola, valamint a báctoroki (Kolozs megye) puha és finom szemcséjű mészkövet. A homoródalmási színes márványból is szívesen dolgoztak, amint azt egy pár udvarhelyszéki katolikus templom oltára, illetve belső architektonikus részlete is bizonyítja.¹⁴

Az iskola felszerelése, műhelyberendezései fokozatosan gyarapodtak, módosultak. 1897-ben a marosvásárhelyi állami fa- és fémipari szakiskola beszüntetett agyagipari tanfolyamának felszerelése átkerült a székelyudvarhelyi szakiskolához.¹⁵ A világháborús események következtében a már kialakult iskolai berendezés szétzilálódott, 1917-ben 3000 koronát utalnak ki a károk és hiányok pótlására. 1922-ben leépítik a kőipari szakot. Az iskola és műhelyének teljes, e szakba vágó felszerelése Zalatra kerül, az ottani kőcsiszoló szakiskolába. A helyére beindított faipari szak újból nehézségek elé állította az iskolát. 1924-ben 15.000 lejt kérnek a tanügyi minisztériumtól forgóalpnak, hogy beszerezhessék az asztalosműhely számára a szükséges anyagokat.¹⁶ A minisztérium szerszámokat és gépi felszereléseket küld az iskolának. Ugyanakkor 40.000 lejt hagynak jóvá a kerámia műhely részére szerszámok vásárlása céljából.¹⁷

Az 1940-es bécsi döntés után „a termelési év telve volt akadályokkal. Gépek, szerszámok hiányoztak, a korongok hasznavehetetlenek voltak... A Budapestről megrendelt alapvető faipari szerszámok csak a termelési tanév vége felé, májusra érkeztek meg.”¹⁸ 1943-ban az új villamosipari szak felállításakor, a tagozatnak finomechanikai és lakatosműhellyel való felszerelése 70.000, a szükséges átalakítás 30.000 pengőt emésztett fel.¹⁹ A faipari tagozat fokozatosan visszafejlődött. Az iskola 1945-ben minden javaitól megfosztva került vissza a tanügyiek kezébe. A hiányok pótlására a szomszéd vármegyék támogatására is szükség volt. Az 1945-46-os tanévben az üresen maradt műhelyek miatt kénytelenek voltak a minisztériumi rendelkezés ellenére a növendékeket a helybeli mestereknél foglalkoztatni a délutáni órákban. A tanév felénél az iskolai műhelybe visszakerült agyag- és asztalosipari tanulók a „jóakaróktól



Sírkövek

kölcsönzött” szerény felszereléssel dolgoztak.²⁰ Az eszközök nélkül maradt gép- és villamosipari szakosztály felszereléséhez a szakszervezeti tanács rendelkezésére álló, felhagyott gépjavítóműhely felszerelésének az átadását kérték.²¹ A korabeli beszerzési viszonyok között a műhelyek felszerelésére legalább 40 millió lejre volt szükség tudjuk meg Bányai Jánosnak a tanintézmény fejlesztési módoszatairól írt jelentéséből.

Változó körülmények között, nem egyforma lehetőségek mellett a diákokat a műhelyekben valamilyen formában mindig foglalkoztatták. Kritikus esetekben maguk a tanulók fáradoztak tanintézetük felszerelésének vagy újrafelszerelésének biztosításán. Az 1897-es építkezések kapcsán, amikor az igazgatóság kéri a diákságnak a műhelyoktatás alóli felmentését július hónapra, a

miniszter rendeletben utasítja a kérelmezőt, hogy „...nem menthető az okból, mert a szakiskola céltudatos működésének oda kell irányulnia, hogy a szervezeti szabályzat keretében a tanulók gyakorlati kiképezetése tekintetében megállapított intézkedéseknek érvény szereztessék”.²²

1904-ben, amikor szóba került az ipari szakoktatás reformja, az oktatás gyakorlatias irányban való fokozása érdekében azt is tervezték, hogy az összes állami ipari szakiskola utolsó éve kizárólag a műhelyi oktatás részére tartassék fel, hogy ezáltal biztosítsák „az illető iparág összes munkanemeiben való jártasság” emelését, valamint a „szigorú műhelyi rendbe” és „az egész napi műhelyi munkához” való szoktatást.²³ Bár ez az elképzelés nem valósult meg, a műhelygyakorlatnak mindig fontos helyet biztosítottak az oktatási tantervben.

A műhelyoktatás során megismertették a diákokkal a szakmában használatos szerszámokat, megtanították őket ezek használatára, kezelésére, karbantartására. Elsajátították a növendékekkel az illető szak munkafázisainak megfelelő műveleteket, az egyszerűtől a legbonyolultabbakig. A fokozatosság elvének megfelelően, amely figyelembe vette a diákok életkori sajátosságait is, a tanulók a különféle munkaműveletekkel a jól átgondolt tanmenet által előírt sorrendben találkoztak a négy évfolyam során. Az első évfolyamon szerzett ismereteknek, készségeknek köszönhetően a következő évfolyamokon a tanulók már bekapcsolódhattak a megrendelésre készített tárgyak kivitelezésébe.

Az agyagiparosok lépésről lépésre haladtak a szakma titkainak eltanulása felé. Az agyagelőkészítés, a kész minta (sablon) utáni, majd minta és rajz utáni korongozás, a formázás, az égetés, színes agyagpéppel (engobe) való öntés, az edényre való festés, a mázazás, a több részből álló edények összeállítása, a gipszformaöntés, a sokszorosítás, az esztergályozás, összetett darabformák öntése és berendezése, a kályha formázása, mázzal való bevonása, felállítása mindmégannyi ismeret volt, amelynek birtoklásáról a negyedik év végén számot kellett adniuk.

A kőiparosok a különböző típusú kövekből készítendő egyszerűbb idomok faragásától haladtak a bonyolultabb és nagyobb méretű épületdíszek kiforgásáig. Ez feltételezte az illető kövek sajátosságainak, a megmunkálásukhoz szükséges technológiai megoldásoknak ismeretét, igényelte a részletrajzok és a sablonkészítés technikájának ismeretét. A kövek összeépítéséről, a kész munkák csomagolásáról, a végleges munka felállításáról fogalmat alkothattak, sőt, tevékenyen kivehették belőle részüket a sorozatos megrendelések kivitelezése során. A kőcsiszolás, a betűvetés, az aranyozás megtanítása szintén a műhely feladata volt. Akárcsak agyagipari társaiknak nekik is a műveletekhez szükséges kézügyesség elsajátításáról vizsgafeladataik során kellett beszámolniuk.

A IV. évfolyambeli tanulók vizsgafeladatainak összetettségére, a velük szemben támasztott elvárások, az igények fokára világítanak rá az 1911/12-es tanévről kiadott értesítő beszámoló. Hadd álljon itt egy pár belőlük:

„Kőipari szakosztály.

1. *Bodó Sándor.* Műhelyi munka feladat. Egy megrendelt sírkő díszesebb felső része, melyhez az 1/10 méretű kis rajz után kiviteli rajz is készítendő. Rajz- és írásbeli feladat. Adott méretű lépcsőházba háromkarú lépcső szerkesztése, az alsó kar aláfalazott, a másik kettő függő. A lépcsőfokok egyszerű profillal. Anyagszükséglet és költségvetés készítése.

2. *Darvas Sándor.* Ugyanazon sírkő párkányos alsó része kiviteli rajz előkészítésével. Rajz- és írásbeli feladat. Orsós csigalépcső szerkesztése adott méretű, kör alaprajzú lépcsőházba félfordulónál a világító ablak alatt, pihenő lap. A lépcső beosztás és elhelyezési mód leírása. Költségvetés készítése.

3. Kovács Péter. Megrendelt dr. Horváth Ákos-féle sírkő, melyen az ornamentikus részek elkészítendőek. Írás- és rajzbeli feladat. Adott részlet alapján dór-stylű kapuzat rajzolása, íves oszlopszat és oromzattal. Adva van az oszloptörzs felső átmérője. Az öt oszloprendszer összehasonlító leírása.

Agyagipari szakosztály

1. Csáder Ödön. Műhelyi munka feladat. Készítendő 11-es számú terv szerinti közép-párkányos cserépkályha világoskék színben, 2 db. esernyőtartó készen festve, adott minta szerint. Öntendő kályha felsőpárkány sarok, minta adott anyagformából retochirozva. Egy másik végzendő tanulóval felállítandó 1 darab 5 1/2-3 1/2 csempe nagyságú csempe teremkályha. Írásbeli feladat. Leírandó a bevonás vagy előformázás célja, s a bevonó agyag és alaptest összeegyeztetésének módja. Megállapítandó egy 5,5 m² felületnek burkolásához szükséges mázas lemez mennyisége a felhasználandó régi agyag és máz mennyisége és értéke. A burkoló lapok mérete 16+16 cm. Vázlatosan feltüntetendő egy 5-3 csempe nagyságú teremkályha belszerkezete.

2. Orbán József. Műhelyi munka feladat. Készítendő egy drb. 3 1/2-3 csempenagyságú 9 soros zsákkályha az I. számú mintából, világosbarna színben. Korongolandó 2 db. terrakotta kerti váza adott rajz szerint. Készítendő 1 drb. sarok-kályha minta, melynek egyik oldal-negatívja adva van. Felállítandó egy másik végzendő tanulóval közösen 1 drb 51/2-31/2 csempe nagyságú teremkályha. Írásbeli feladat. Kíváncsít a máz nyersanyagainak ismertetése. Leírandó a nyers (ólmos és frittelt) sótartalmú, szintelen és színes átlátszó mázak előállításának módja, s azoknak hatása a festő fémoxidokra. Rövid ismertetés kíséretében feltüntetendőek vázlatosan a gép-korongon be- és átformázásnál használatos chablon szerkezetek.²⁴

A faipari tagozatok gyakorlati működéséről képet alkothatunk, ha bepillantunk a negyvenes évek műhelynaplójába és nyomunkövetjük a beírt műveletek és készítmények sorát. Így az asztalos szakon az elsőévesek a szerszámokkal, az egyszerű faipari műveletekkel (gyalulás, fűrészelés, darabolási gyakorlatok, kötések, stb.) ismerkedtek, megtanulták az anyagszükséglet kiszámítását, egyszerűbb javítási munkálatokat végeztek. A következő évfolyamokon már résztvettek a műhely termelő munkájában, előbb egyszerűbb tárgyakat (szerszámmyelek, kalaptartók, fogasok, tükrök, képkeretek, stb.) készítettek később igényesebb kivitelezésű bútordarabokat.

A fafaragók előbb elsajátították a vésők használatát, megismertkedtek a vésés, az esztergálás és faragás technikájával, sablonok készítésének módjával, a különféle díszítő motívumokkal és elkészítésük módozataival, a tárgyak festésével és lakkozásával. Készítettek különféle formájú és díszítésű faragott képkereteket, falilámpákat és csillárokat, szobor talapzatokat, gyermekjátékokat stb.

A műhelyoktatás területén kerülték a sablonosságot, a rutinmunkát. Minden egyes munkadarab más és más feladatok elé állította a diákokat. A műhelyek többnyire megrendelésre dolgoztak, általában a művezető tanárok saját tervei alapján. Ez tette lehetővé azokat a sikereket, amelyek a különböző hazai és nemzetközi kiállításokon bizonyították az erdélyi iparoktatás fejlettségét. A rendelésre készített tárgyak bizonyították a szakiskola tanárainak, diákjainak hozzáértő munkáját, öregbítették a tanintézet hírnevét. Rendelésre készült pl. 1899-ben Hargita Nándor tervezésében és Huber Antal vezette tanulók kivitelezésében az a tulipánokkal körülvett székelő süllyeszték hordozó fekete márványtábla, amelyet Erzsébet magyar királynő emlékére lepleztek le a homoródalmási cseppkőbarlang második szakaszában.²⁵ 1901-ben egy helyi bizottság közadakozása eredményeképpen Harmath Ödön szakiskolai tanár készített barokk stílusban katolikus emlékszobrot, amely az *Udvarhelyi Híradó* szerint „az általános művészi érzés és ízlés fejlesztésére” volt hivatva. 1904-ben a kőipari szak diákjai a néhai Lukács Béla volt kereskedelemügyi miniszternek Budapesten felállítandó márvány sírme-



Engobe edények

lécén dolgoztak, melynek kifogástalan elvégzéséért, az akkori kereskedelemügyi miniszter elismerését fejezte ki a szakiskolának.²⁶ A következő évben Homoródkarácsonyfalván avatnak föl Erzsébet királynőnek szentelt, a szakiskola által készített emlékművet.²⁷

1906-ban Hargita Nándor tervezésében újabb művészi kivitelezésű szobor készül Erzsébet királynő emlékének megörökítésére Halmagy község részére. Az alapzat homoródmási tarkamárványból készült, két oldalon szimbolizált pálmalevelekkel. Ezen nyert elhelyezést a Hunyad megyei tarkamárványból készült mellszobor, melyet az intézet növendékei faragtak ki elismerésre méltóan.²⁸ 1910-1913 között több szakaszban megkezdődött az 1909-ben szintén Hargita által tervezett „egy szabad, a szabadságra érett nép emlékét megőrizendő és hirdető” agyagfalvi nagyszabású 1848-as emlékmű kivitelezése, amelynek megvalósítása előbb tervezőjének halála miatt, majd az első világháború kirobbanása következtében szakadt félbe.²⁹ 1911-ben a zetelaki templom részére egy márvány, a máréfalvi templom részére egy márvány és egy majolika oltár készül az iskola műhelyében.³⁰ A tanintézetet az első világháború után is felkeresik a megrendelők. 1920/21-ben fejeződnek be a már említett templomok részére készített oltárok munkálatai.³¹ Most készülnek az iskola műhelyeiben a várost díszítő kőedények is.³² A megrendelések kivitelezéséhez szükséges anyag biztosítása érdekében Karánsebesről és Déváról kérnek márványra és trachitra árajánlatokat.³³ A megrendelések mellett az iskolától továbbra is kérnek műszaki tanácsokat, ipari információkat. A brassói műszaki iroda pl. 1920-ban téglaegető kemence tervrajzáért fordul az iskolához.³⁴ A szebeni Josef Scherbaumnak három cég címét küldik meg a keresett fehémázú agyagáruk gyártási

A szakiskola szervezetének és működésének fontosabb jellemzői

A tanintézet belső szervezetét és működését fennállásának első negyedszázadában a Kereskedelemügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolákra vonatkozó 1894-es szervezeti szabályzat, illetve az 1904-es szakoktatási törvény határozta meg.

A négyévfolyamos szakiskolában a tanítás néhány kivételtől eltekintve (pl. az 1916/17-es világháborús tanév) általában szeptemberben kezdődött, és júliusban végződött. A tanulók napi elméleti és gyakorlati jellegű oktatási programja 8-9 órás volt, délelőtt 7 és 12 óra, illetve délután 14-18 óra között zajlott (*lásd a mellékelt órarendet*).

[illegible]

órarendek

A tanítási év minden évfolyamon két félévre oszlott, amelyek végén kezdetben az összes tanult tantárgyból, az 1911/12-es tanévtől csak az elméleti jellegűekből nyilvános vizsgákat tartottak. A kötelező évvégi vizsgák után a diákok munkáiból, rajzaiból hagyományossá vált intézeti kiállításokat rendeztek. Az iskola elvégzését igazoló végbizonyítvány elnyerése a negyedik évfolyamvégi elméleti és műhelygyakorlati záróvizsgák sikeres letételétől függött. A végbizonyítvány, a kereskedelemügyi miniszter 1895. évi 17.698. számú rendelete alapján, munkakönyv váltására, illetve a kötelező kétéves tanult szakmában valódi segédi tevékenység

után önálló iparossá (mesterré) való válásra jogosított. Az iskola vezetősége biztosította végzős diákjai számára a szakmában való elhelyezkedést.

A növendékek iskolai munkájának értékelése érdemsorozat alapján történt, amely figyelembe vette a műhelygyakorlatot, a tanulmányi előmenetelt, de a tanulók szorgalmát és magaviseletét is.

osztályzat	műhelygyakorlat	előmenetel	szorgalom	magaviselet
1	igen ügyes	jeles	igen szorgalmas	teljesen megfelelő
2	ügyes	jó	szorgalmas	megfelelő
3	elég ügyes	elégséges	nem elég szorgalmas	kevésbé megfelelő
4	nem elég	elégtelen	hanyag	nem megfelelő

A tanulókkal szemben támasztott igényesség bizonyítéka a javítóvizsga rendszere is, amely alapján mindössze két elégtelen érdemjegy esetén volt joga a diáknak pótvizsgát tennie. Három, azaz néhány, szakmai szempontból fontosnak ítélt tantárgyból (pl. kézimunkából, szak- és szabadkézi rajzból) kapott egy elégtelen évvégi osztályzat a tanulót osztályismétlésre kötelezte.

Az iskolát a tanulmányi idő teljes elvégzése előtt elhagyó növendékeknek csak látogatási igazolványt adtak, és arra kötelezték, ha ösztöndíjasok voltak, hogy szüleik vagy gyámjaik az élvezett ösztöndíj összegét visszafizessék az iskolának. E kötelezettség alól felmentést csak a kereskedelemügyi miniszter adhatott.

Az iskolába való felvétellel, illetve ösztöndíj igénylésével kapcsolatos kéréseket bizonyos kötelező iratokkal együtt (születési és iskolai bizonyítvány, orvosi igazolások, a jelentkező atyjának vagy gyámjának nyilatkozata, amelyben az vállalta, hogy a felvételt kérelmező elvégzi mind a négy évfolyamot, szegénységi bizonyítvány) általában minden év augusztus hónapjának 10-éig kellett az iskolába eljuttatni az iskola felügyelő bizottságához, igazgatójához.

A fennálló szabályzat alapján az iskolának lehettek rendes, illetve rendkívüli tanulói. Rendes diákká válhatott az a legalább 12 éves, korának megfelelő ép, fejlett testalkattal rendelkező ifjú, aki elvégezte az elemi népiskola hat, azaz valamely közép- vagy polgári iskola két osztályát, vagy ismereteinek igazolására felvételi vizsgát tett. A felvételt megelőző orvosi vizsgán a szervi hibákban szenvedőket vagy az alkalmatlannak ítélteteket eltanácsolták az iskolától.

Rendkívüli diákká válhatott bármely önálló iparos, segéd vagy tanonc, aki csak egyes tantárgyakat óhajtott látogatni. Ezek felvétele előjegyzés alapján történt. Tanulmányaik befejezése után, általános szorgalmuk és magaviseletük említésével, látogatási bizonyítványt kaptak.

A beiratkozás és az iskoláztatás ingyenes volt. Néhány, az iskolai élettel kapcsolatos díj fizetése azonban kötelező volt. A bentlakással és étkezdével rendelkező tanintézet ezen szolgáltatásait igénybe vevő, nem ösztöndíjas diákok, a létező árviszonyoknak megfelelően, meghatározott összeget kellett fizessenek. A bentlakó diákok mosási díj fizetésére is kötelezve voltak. Év elején minden tanulótól műhelybiztosíték címén előbb 3 forintot, később 6 koronát kértek, amelyet visszakaphattak, ha saját hibájukból eredő kárt nem okoztak. 1909-től az iskola igazgatósága javasolta növendékeinek a munkásbiztosító pénztárnál évi három korona bal-esetbiztosítási díj kifizetését. Az „Ipariskolai általános segélyalap” létrehozása után, 1913-tól minisztériumi rendelkezés alapján ezen alapítvány gyarapítására kötelező volt évi 10 korona adása.

Az iskolai szabályzat foglalkozott a diákok felszerelésével is. A bentlakó diákok számára megszabták az internátusi élethez szükséges holmikat. Kisebb-nagyobb változásokkal mindig kértek ágyneműt, fehérneműt, ünneplő és munkaruhát, tisztálkodási eszközöket:

„2 db. 170 cm hosszú és 75 cm széles fehérített vászon szalmazsák (surdé), 4 db. a szalmazsák nagyságának megfelelő és fehérített vászonból készült lepedő, 1 db. rövidszőrű takaró (pokrócz), 1 db. 70 cm hosszú és 50 cm széles vánkös, 3 db. vánkoshuzat, 2 db. vászonkötény (surcz), egy öltözet ünneplő és 1 öltözet munkaruha, ezenkívül a szükséges fehérnemű (u.m.: ing, alsónadrágok, kapcák, törülközők stb.)” (1899/1900)¹

„...szappan, fésű, tükör, cipőfénymaz, ruha- és cipőkefe” (1911/12)²

A tanuló maga kellett gondoskodjon rajzeszközeinek, füzeteinek, egyes adatok szerint tankönyveinek és a kötelező munkaköpeny és iskolasapka beszerzéséről is.

* * *

1918 után fokozatosan módosult az iskola belső szervezete is. Az 1921-ben kiadott, három tanévre (1918-1921 között) vonatkozó szükségű iskolai értesítő 1921/22-es tanévre szóló felvételi tájékoztatója ötévfolyamos tanítási időt és részben módosított felvételi feltételeket hirdet. Az iskolába felvételüket kérhették az elemi népiskola négy, illetve öt osztályát elvégzett is, akiket az első évfolyamra írtak be, míg a népiskola hat, azaz valamely középiskola két osztályát elvégzettet a tanintézet második évfolyamára vették fel. Az iskolába való beiratkozási díj 20 lej volt.

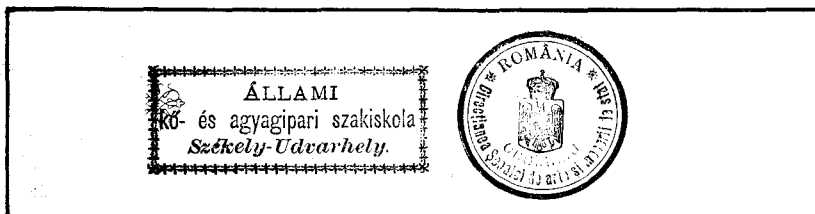
Az utolsó ismert, 1922-ből való értesítő 1922/23-as tanévre vonatkozó tájékoztatója már felvételi vizsga bevezetéséről tanúskodik, amely szó- és írásbeli próbákból állott. A vizsgatárgyak között volt a román nyelv, a matematika és a rajz. A vizsgadíj tantárgyakként 6 lej volt. Sikeres felvételi vizsga után a helyektől függően a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőket továbbra is a második évfolyamra írtak be. A felvételre jelentkezők életkora 12-16 év között lehetett.

A beiratkozáshoz a korábban is kért iratokra volt szükség. Ha a jelentkező tanulmányait nem a felvételi évében végezte, köteles volt az illetékes községi hatóságoktól az iskolán kívül eltöltött idő igazolására erkölcsi igazolványt is hozni.

Az ötévfolyamossá vált iskolában a féléves tanévstruktúrát háromévharmados rendszerrel helyettesítették. Tanév végén megmaradtak az évvégi vizsgák. A korábbi időszakhoz hasonlóan a tanulók a tanévet műhelygyakorlati vizsgamunka bemutatásával zárták. Az 1936-os szakoktatási törvény értelmében az iskolát elvégzők vizsga nélkül munkakönyv váltására voltak jogosultak, és ha kívánták, mivel az iskolában alkalmazott tanterv kb. egyharmada elméleti jellegű tantárgyakból állott, folytathatták tanulmányaikat ipari líceumban, esetleg más típusú iskolában is. Megváltozott a diákok értékelési formája és a pótvizsga-rendszer is. Az 1921/22-es tanévben még használatban levő érdemsorozatos értékelést az 1-től 10-ig terjedő, ma is érvényben levő számjegyes osztályozás váltotta fel. Megszorítások nélkül, több tantárgyból is, lehetett javítóvizsgát tenni.

* * *

A bécsi döntést követő tanévvel az iskola belső szervezete újabb változásokat szenvedett. A magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által 1941 márciusában az ipari középiskolák és lányiskolák számára kiadott rendtartás értelmében a román állami keretből kiragadott területen levő tanintézet háromévfolyamos szakiskolává vált, amelynek elvégzése a tanult iparban munkakönyv-váltásra és mindössze egyéves szaktávó gyakorlati igazolása után iparigazolvány kivevésére jogosított.



pecsétek

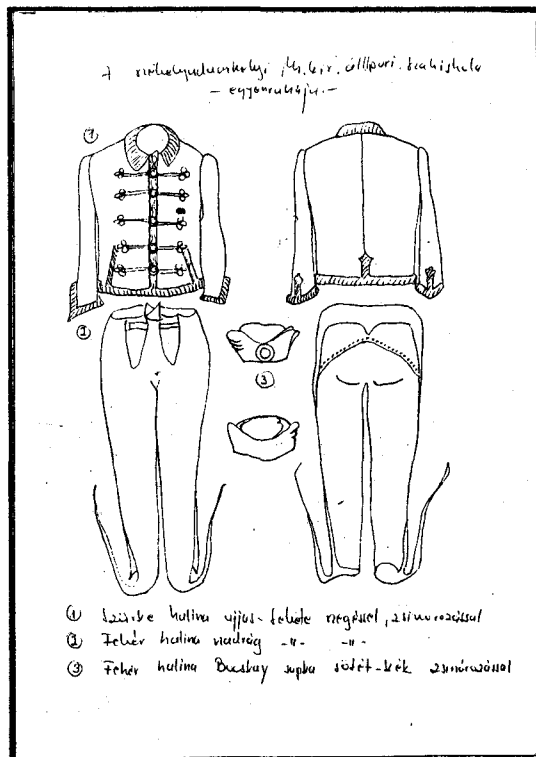
A tanév, akárcsak az előzőekben, szeptemberben kezdődött. A harmadévesek május elején, az első és másodévesek a hónap közepén végeztek. Ugyanebben a hónapban tartották előbb a végzős, majd a kisebb diákok osztályzáró vizsgáit. Ezeket követte júniusban az évvégi üzemgyakorlat.

Az iskolába való felvétel feltételei nagyvonalakban ugyanazok maradtak, mint korábban. A jelentkezéshez szükséges, továbbra is határidőre (naptári év június 23.) beadott iratok között újdonságnak mindössze a kérelmező apjának esetleges hadirokkantságát vagy frontkatonai tűzharcos voltát bizonyító igazolvány számított. Módosult az életkorhatár (15-18 év). Az 1942/43-as tanévre vonatkozó tájékoztató adatai az iskolai végzettséggel szemben támasztott megnövekedett igényességet tanúsítja (nemcsak magasabb — legalább 7-8 népiskolai osztály —, de eredményesebb iskolai végzettséget is követeltek). A következő tanévben azonban a tanintézet alsó tagozatára a fafaragó és fazekas osztályokba ismét felvehető volt a népiskola 6 osztályát elvégzett tanuló is. De az új felső villamossági szakra csak az jelentkezhetett, aki sikerrel elvégezte a népiskola 8 osztályát, illetve valamely közép- vagy polgári iskola 4 osztályát. A népiskolát végzettek felvételi vizsgát is kellett tegyenek a következő tantárgyakból: magyar nyelv, történelem, földrajz, számtan, ásványtan és vegytan, természettan (fizika), élet- és egészségtan. Ezeken a vizsgákon kellett tanúbizonyosságát adják annak, hogy tudásuk megfelel a középiskola 4 osztályát végzettek tudásának, előképzettségének. Megváltozott ismét a tanulók osztályozási formája is. Az 1941. márciusi minisztériumi rendelkezés értelmében a tanulók elbírálásához, az elért eredmények kifejezésére mind magaviseletből, mind rendszeretéből, mind előmenetelből jeles, jó, elégséges és elégtelen érdemjegyek szolgáltak. Az általános tanulmányi eredmény megállapításánál a magaviselet mellett figyelembe vették a továbbhaladás szempontjából döntő jelentőségű tantárgyakat. Az általános tanulmányi eredmény értékeléséhez a következő minősítéseket használták: *kitűnő* (ha minden érdemjegy jeles), *jeles* (egy érdemjegy jó, a többi jeles), *jó* (egy érdemjegy elégséges, a többi ennél jobb), *elégséges* (két vagy több érdemjegy elégséges, de elégtelen nincs) és *elégtelen* (egy vagy több tantárgyból az érdemjegy elégtelen). Említésre méltó a diákok magaviseletének és rendszeretetének elbírálásakor figyelembe vett szempontrendszer. A magaviseleti érdemjegy megállapításakor a tanuló egyéniségének egy sor vonását vették figyelembe: vallásferkölcsi meggyőződését, hazafias magatartását, jellembeli tulajdonságait és szorgalmát, magatartását az iskolában és iskolán kívül, társaira gyakorolt hatását. A rendszeretet elbírálásánál is egész sor szempont szerepelt: a tanuló testi gondozottsága, ruhájának gondozottsága, ipari munkájának tisztasága, felszereléseinek rendbentartása, munkateljesítménye és munkájának minősége, könyveinek, írószereinek gondozottsága, dolgozatainak külső alakja, iskolabajlásának pontossága, a rábízott feladatok elvégzése. Az iskolai rendszabályzat továbbra is foglalkozott a javítóvizsga, az osztályismétlés és az iskolából való kizárás problémájával.

Az iskola diákjai kötelesek voltak több, a minisztérium által megállapított díjat fizetni: felvételi díj, tandíj, anyag- és szerszámhasználati díj, orvosi vizsgálati díj, filmdíj. Díjkedvezményt szabályszerű folyamodási nyomtatványokon előterjesztett kérésre adtak. A hadiárvák és hadigyámoltak díjmentességre való jogosultságát a felvételnél hatósági bizonyítvánnyal kellett igazolni. Kellőképpen igazolt anyagi ráutaltság esetén nyerhető díjkedvezmény teljes, III., II. és I. fokozatú mentesség volt. Ezek megállapításánál a tanulók anyagi helyzete mellett figyelembe vették tanulmányi eredményeiket is.

A művészhajlamú és a tanult iparban kiváló végzős diák folytathatta tanulmányait a Budapesti Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola megfelelő szakosztályain. Az épület- és bútorasztalos szakosztályt végzett tanuló belsőépítő, bútortervező, iparművész szakoklevelet nyerhetett. A fafaragó szakos szobrász iparművésszé képezhetette ki magát, az agyagiparos pedig keramikus iparművésszé. A villamosipari szakosztály növendékeinek végbizonyítványa a műszerész-, mérlegkészítő iparban, a villamosáramú (elektromos világítási, erőátviteli, elektrotechnikai stb.) berendezéseknek, azok részeinek, valamint villamos mérőeszközöknek felszerelésére, vezetékek létesítésére, kapcsolására és javítására vonatkozó iparban jogosított munkakönyv váltására.

Az iskolának 1940 után is volt bentlakása. Az ide való felvételt külön kellett kérni az iskola igazgatóságától. A tanulóotthoni teljes ellátásért, illetve az iskolában való étkezésért kért díjkedvezmények mértékét és feltételeit a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapította meg.



egyenruha

fizetési kedvezményeknél előnyben részesültek a hadiárvak, a hadirokkontak, a fronton harcolók, a tanárok, a tanítók, az óvónők, valamint azoknak a szülőknek a gyerekei, akik három vagy annál több gyerek taníttatásáról gondoskodtak, valamint azok a vidéki tanulók, akiknek lakóhelyén nem volt megfelelő iskola.

Ezekben az években is az iskola meghatározta a bentlakási felszerelés összetételét. Ennek részletes leírását kapjuk például az 1942/43-as tanévre vonatkozó tájékoztatóban. (A felsoroltak között szerepelt például az ünneplő öltözkékként ajánlott népies jellegű szakiskolai egyenruha is.) A következő években a háborús állapotok miatti nehéz beszerzési feltételekre hivatkozva csak a legfontosabbnak tartott dolgokat sorolták fel. A bentlakásba felvett növendék külön kérés nélkül a tanulóotthonban maradhatott, míg tanulmányait el nem végezte, illetve önként el nem ment, vagy fegyelmi úton onnan el nem távolították.

* * *

Az iskola életébe 1944 őszével ismét történelmi események szóltak bele, újabb változásokat eredményezve belső szervezetében is. Az egyéves kényszerszünet után az 1945/46-os tanévvel induló iskola nemcsak alsó tagozatot indít (agyag- és faipari osztályokkal), de felsőt is (gépipari tanulmányokkal), a Magyar Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1943/44-es tanévre vonatkozó rendelkezéseinek folytatásaként. Mindkét tagozat kétévfolyamos volt. Az iskola 1946. július 29-i felvételi hirdetményében a következők olvashatók: „Az iskola alsó tagozatára a IV. elemi osztályt végzett s 11 évet betöltő tanulók vétetnek fel agyagipari (fazekas, kályha- és mintázó tanulmányokkal) és faipari (asztalos, fafaragó, esztergatanulmányokkal) szakcsoportokra. A négy osztály elvégzése után segédi bizonyítványt kapnak, s emellett a bizonyítvány érvényes minden hivatalnoki pályára. Éppúgy mint a gimnáziumoké is. A felső tagozatra az V. osztályba a középiskolák négy osztályát végzettek jöhetnek felvételi vizsgának letételével. Itt villamos gépipari szak van. A felvételi vizsgánál lakatos műhelygyakorlatot is kell felmutatni... A vidéki tanulók számára internátus van, ahol terménybeszolgáltatással látják el magukat a tanulók. A felső tagozat (líceum) elvégzése mesteri diplomát ad. Aki az ipari líceumi érettségit leteszi, az a Műegyetemen folytathatja tanulmányait. A műszaki tudást kívánó közhivataloknál nagy előnyt kapnak állásfoglalásnál és a fizetésnél az ipari líceumok végzettjei...”³ Az 1946/47-es tanévre vonatkozó, a háború utáni inflációt tükröző iskolázási díjak között a tanulók beiratkozási díjat (bélyegilletéket, műhelydíjat, tandíjat, felvételi vizsgadíjat, különbözeti vizsgadíjat és internátusi díjat fizettek. Ezek összege 280.000 és 470.000 lej között ingadozott. Ez meglehetősen magas összeg volt, ha figyelembe vesszük, hogy ugyenebben az időben egy ipari munkás évi jövedelme 1.000.000 lej, egy kisföldművesé 700.000 lej, egy állami tanító özvegyéé 800.000 lej, egy kőfaragóé 240.000 lej, egy asztalosé 800.000 lej volt a korabeli adatok szerint. Tudomásunk van arról, egy tankerületi felügyelőségi köriratból, hogy 1945 novemberében Miron Nicolescu államtitkár elrendelte, hogy a deportált, a repatriált, megélhetési lehetőség nélküli tanulók mentesítve legyenek az iskolai beiratási, látogatási és bármilyen más természetű díjak alól.⁴ A többi diák továbbra is kérvényezéshez kellett folyamodjon, ha díjmentességet akart élvezni.

Az 1948-as közoktatási törvény nyomán műszaki középiskolává alakított tanintézet csak felső tagozattal rendelkezett, az 1948/49-es tanévben csak villamos-, gép- és faipari szakosztállyal, az 1949/50-es tanévtől már építészeti szakosztállyal is. A tanítási idő tartama négy év volt. A felvétel az iskolába vizsga útján történt. A felvételi vizsgára jelentkezettek a volt gimnáziumok három és a volt elméleti líceumok négy osztályát elvégzett növendékek. Az építészeti szakra való felvételi tájékoztatóban a jelentkezőktől hét elemi osztályos végzettséget

kértek legalább. A felvételre iskolai végzettséget igazoló bizonyítvány mellett anyakönyvi kivonatot és a diák vagyoni helyzetével kapcsolatos igazolást kellett benyújtani. 1949 szeptemberében a vizsgadíj 100 lej volt. A felvételi vizsga írásbeli és szóbeli próbákból állott. Írásbelizni és szóbelizni kellett románból, magyarból és számtanból. Csak szóbeli vizsga volt alkotmánytanból, fizikából, kémiából, természetrajzból és történelemből.⁵

Az 1948-tól az egykori reáliskola épületében működő középiskolát azonban rövidesen (1950-ben) felszámolják. A tanulmányaikat megkezdett diákoknak még megengedik az iskola befejezését. Ugyanebben az időben a Munkaügyi Minisztérium és a Népjóléti Hivatal 235.839/1950-es rendelkezése nyomán a régi szakiskola épületében új tanintézetet indítanak *Székelyudvarhelyi Vegyes Szakiskola* megnevezés alatt. Ezen iskola fém-, fa- és csempekályhakészítő szakosztályaiiban az 1950/51-es tanévben felvételét kérhette minden szegény sorsú, az elemi iskola V., VI., VII. osztályát végzett, 14-16 életév közötti falusi, városi fiú és lány. A fémipari tagozat négyéves, a fa- és kályhakészítő szak hároméves volt. Az iskola bentlakásában 70 tanuló számára biztosítottak ingyenes szállást.

Ez utóbbi tanintézet létrehozása után kis időközökben egymást követő rendelkezések nyomán, több átszervezés és iskolaösszevonás eredményeképpen 1974-ben létrejött az egykori kő- és agyagipari szakiskola jogutódjának tekinthető, jelenleg Dr. Bányai János Ipari Iskola-központ néven ismert, szakoktatást szolgáló tanintézet.

Ösztöndíjak

1893-ban 41 rendes tanuló nyújtotta be kérelmét ösztöndíjas felvételre a szakiskolába, amely kellő anyagi fedezet hiányában csak 14 egész és 9 fél ösztöndíjat tudott ekkor megszavazni. De a következő évben a tanintézetnek már 27 ösztöndíjas diákja volt. Az iskola alapító jegyzőkönyvének tanúsága szerint Szerényi József iparfelügyelő a szűkös anyagi lehetőségekre gondolva azt indítványozta, hogy az ösztöndíjpályázatok annak függvényében legyenek elbírálva, hogy a kérelmezők olyan községekből származzanak, amelyeknek lakói úzik az agyag- és kőipart, azaz szociális szempontból rá vannak szorulva a segíélyezésre.⁶

A fiatal tanintézet ilyen jellegű kiadásainak fedezésére a Székely Egyleti Takarékpénztár, az Iparos Önképző és Betegsegélyző Egylet által biztosított és társadalmi úton gyűjtött összegek, valamint a Dávid Antal Mózes-féle alapítvány kamatai állottak rendelkezésre.⁷ 1894-ben, a székelykeresztúri szövő tanműhely feloszlása után, ennek fenntartott két ösztöndíját megpályázó iskola ezeket kettővel még megpótolva el is nyerte. A tanintézet az ösztöndíjak biztosítása érdekében élvezte a Kereskedelmügyi Minisztérium és a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara támogatását is. Az ösztöndíjakra fordított összegek jelentősek voltak. A szakiskola értesítői szerint 1893-1918 között ilyen célra használták fel a tanintézet összkiadásainak 15-16%-át, a személyi járandóságokon kívüli dologi kiadásoknak 33-40%-át. Az évenkénti felvételi hirdetésekben nem hiányoztak az iskola által nyújtott kedvezményekre való hivatkozások, amelyek lehetővé tették, hogy a tanintézet „szűkös anyagi viszonyok között élő szegény ember gyermekét nagyon kevés költséggel, esetleg ingyen tudja... ipari pályákra kiképeztetni”.⁸

Az ösztöndíj megszerzése, megtartása a tanulmányi előmeneteltől, az iskola rendszeres látogatásától függött, de megszavazásánál sok esetben döntő érv a szegénység volt. Jellemző példa erre 1895-ben Papp Mihály esete, aki több elméleti tantárgyból bukott, de a szülők kérésére „figyelembe véve a szülők nagy szegénységét, s a fiú korlátolt tehetsége mellett

rendkívüli szorgalmát”, bizonyos összeget szavaztak meg neki az év hátralevő részére az iskola évi megtakarításának terhére.⁹ Ugyanilyen érvek alapján engedi el 1897-ben a minisztérium a kimaradt Silberleitner Emil ösztöndíjának visszafizetését.¹⁰ A diákok szegénységére hivatkozik az intézet orvosa, dr. Kassay Albert, amikor a felügyelőbizottságnál azt szorgalmazza, hogy a kiutalt gyógyszereket az intézet költségvetésének keretében számolja el, „tekintettel arra, hogy a bennlakó ösztöndíjas növendékek oly szegények, hogy a gyógyszert saját költségükből nem fedezhetik”.¹¹

Néha az ösztöndíjak irányítottak voltak, oly értelemben, hogy adományozóik meghatározták, hogy kik használhatják fel. Az Udvarhely Megyei Takarékpénztár egy megyebeli szegény sorsú tanuló, az EMKE Simon Péter, az intézet rendkívüli székely tanulója, a Marosvásárhelyi Székelyföldi Kirendeltség egy szegény sorsú székely növendék számára utalt át pénzt. Udvarhely megye házi pénztára által kezelt 76 koronányi agyagipari iskolai alap kamataiból egy, a díszítő munkában kiváló eredményt tanúsított növendék részére folyósítottak különböző összegeket segélyek formájában.¹²

A helybeli, valamint a székelyföldi ipar fellendítését szorgalmazták akkor, amikor az ösztöndíjak egy részének oly vidékre való kiadását tervezték, ahol kőbányák is voltak.¹³ Vagy jóval később, amikor villamosipari szakkal bővült az iskola, a Villamosművek Rt. Csík, Háromszék, Udvarhely és Maros-Torda megyebeli 4-4 diáknak ajánlotta fel minden évben a 600 pengőre rúgó összeget, fenntartva magának a jelentkezők kiválasztásának és adott esetben a támogatás megvonásának jogát.¹⁴

A Pénzügyminisztérium a jövedéki bírság fölös összegeiből 3-4 alapítványi helyet létesített az iskolánál 1904-től kezdődően, amelyekre pályázatot hirdettek. Az egyénenkénti 500 korona az elhelyezett tanuló megfelelő elméleti és gyakorlati szakoktatását, internátusi elhelyezését és ruházattal való ellátását jelentette.¹⁵ Az első világháborút követően az ösztöndíjak fizetésének terhét a román állam vállalta magára. Ebben az időszakban az ösztöndíj megszavazásánál figyelembe vették, hogy a kérelmező hadiárva, hadiözvegy vagy hadirokkant gyermeke volt. Ezek teljes ingyenes ellátásra tarthattak igényt.¹⁶ Ezt a lehetőséget használták ki a korabeli hatóságok az iskola létszámának biztosítására, amikor elég sok különböző romániai árvaházból származó gyereket iskoláztak be. A megmaradt iskolai iktatókönyvek adatai tanúsítják, hogy ezekben az években is sok diák fordult ösztöndíjért az iskola vezetőségéhez. Az ösztöndíj-kéréseket meghatározott időpontig kellett benyújtani, bizonyos iratokkal együtt (a szülők szegénységét igazoló hatósági bizonyítvány, a felvételin elért eredményt, illetve a korábbi évfolyamok tanulmányi helyzetét tartalmazó iskolai bizonyítvány, a kérelmező szülőjének nyilatkozata, amelyben az kötelezte magát, hogy fia elvégzi az iskolát, ellenkező esetben megtéríti az ösztöndíj összegét). Első évfolyamra felvett diák csak akkor kaphatott ösztöndíjat, ha árva, ha szegény volt és a felvételin legalább hatost kapott. Pótvizsgás, ismétlődő tanuló elvesztette az ösztöndíját. Az ösztöndíj megtartásához mind tanulmányi előmenetelből, mind műhelygyakorlatból, mind magaviseletből jó minősítésre volt legalább szükségük a tanulóknak.

Az ösztöndíjakon kívül különféle adományok és jutalmak is rendelkezésére állottak az idők folyamán az iskolának, hogy évről évre kevesebb vagy több szegény sorsú vagy kiemelkedő képességű növendékét segélyezze vagy jutalmazza. Például a budapesti Székely Egyesület több ízben is 4-4 szegény sorsú, jó székely tanuló részére 5-5 korona pénzbeli jutalmat tűzött ki.¹⁷ Az adományozók között a különféle egyesületek, társulatok mellett szép számmal voltak magánszemélyek is. Ezek pénzösszegek mellett könyveket is bocsátottak az iskola rendelkezésére jutalmazás céljából.

Időnként hasonló céllal segélyalapokat próbáltak létrehozni. Például egy 1913-as minisztériumi rendeletről tudjuk, hogy „iparoktatási szegény alap” címen központilag kezelt tőkét akartak létesíteni, melyből a szegény tanulókat segélyezhették volna, ezért felszólítják az iskolát is gyűjtésre.¹⁸ Ugyanebben az évben, Hargita Nándor elhunyt után az igazgató nevének megörökítésére az iskola „Hargita Nándor alap” létesítését tervezte, melynek kamatiból évről évre egyre nagyobb számú szegény sorsú diákot szerettek volna támogatni. Az alap gyűjtés útján jött volna létre, a tantestület, az elhunyt városi és megyebeli tisztelők, a végzett tanítványok, a testvérintézetek támogatásával.¹⁹ Az „Ipariskolai Általános Segély-alap” szintén hozzájárult a diákok segélyezéséhez. Ez az alapítvány például 1914-ben a tanintézet legjobb tanulójának öt darab 10 koronás arany jutalmat adott. A jótékonyági tevékenységben derekasan kivették részüket a különböző egyházi szervezetek, felekezeti képviselők.

Hogy az ösztöndíjakra, a segélyekre a tanulóknak szükségük volt, azt a szegénységi bizonyítványok tucatja és más korabeli iratok igazolják. Egy 1942-beli, a szakiskolai tanulók tanévvégi jutalmazásához segítségért folyamodó iratban a következők állnak: „a diákok az intézet falai közül pénz nélkül mennek az élet elé, soknak talán annyi pénze sincs, hogy az adott esetben alkalmazásának helyére utazhasson”.²⁰

Az önképzőkör

Az iskola kezdeti szakaszában a hiányzó közismereti tantárgyak pótlásának, a diákok továbbképzésének és önálló, alkotó tevékenységük ébrentartásának a gondolatával alakult meg 1896. november 8-án Hargita Nándor igazgató védnöksége, Király Lajos római katolikus főgimnáziumi tanár vezetése és Harmath Ödön szakiskolai tanár elnökségével az iskola önképzőköre. Első diákelnöke Loschdorfer Oszkár, míg jegyzője Filep Dezső volt.²¹ Az önképzőkör munkálatait az évenkénti tisztújító alakuló gyűléseken, rendes és rendkívüli (bizottmányi) gyűléseken alkalmasszerű díszgyűléseken, illetve félévi és évvégi zárógyűléseken fejtette ki. A rendes gyűléseket általában kéthetente tartották.

Az önképzőkörnek az intézet diákjai közül bárki tagja lehetett, ha befizette az 1 korona beiratkozási díjat, és rendszeresen fizette a havi 20 fillér tagsági díjat. Ezen díjak az önképzőkör tagjait feljogosították az önképzőkör szépirodalmi és műszaki könyvekből álló könyvtárának a használatára is. Ez a könyvtár kezdetben 206 kötet természet- és más tudományos könyvet, 86 kötet irodalmi alkotást és folyóiratot tudhatott a magáénak. Ez a kötetszám a későbbiekben fokozatosan gyarapodott a tanári kar adományai és a kívülállók ajándékai révén. Az önképzőkör saját pénzéből is vásárolt könyveket. 1897-től a bizottmányi tagok között már a könyvtárosi és a segédkönyvtárosi tisztséget viselőket is ott találjuk. Az önképzőköri könyvek karbantartására is gondot fordítottak. Így például 1911-ben az iskolaigazgató áldozott jelentős összeget az önképzőkör könyveinek bekötésére.²² A rendes gyűléseken a meghirdetett pályázatokra érkezett munkákat elemezték, bírálták, szavaltak, az 1898/99-es tanévtől éneket tanultak Morascher Hugó zenetanár, a helyi filharmonikus zenekar karnagyának irányításával. A pályázatra készített műveket a diákok önállóan kellett megtervezniük és lerajzolniuk, ugyanis csak ezeket értékelték, „...bírált az ifjúság, döntött a tanári kar” elv alapján. A nyertes pályázók pénz- vagy könyvjutalomban részesültek. Az 1900/01-es értesítő az önképzőköri bírálat tárgyát képező pályázatok között például 20 értekezést, 30 szavalatot, 4 szabadkézi rajzot és 5

mintázást sorol fel.²³ Spaller József, aki az 1899/1900-as tanév második felétől, mint az elméleti tantárgyak tanára átveszi az önképzőkori tevékenység vezetését, a következőket jelenti: „...nem tehetjük, hogy lelkünknek jóleső örömeivel ne jelezzük azt, hogy ifjúságunkban kevés kivétellel megvolt a hajlam, megvolt az akarat arra, hogy az önképzés eszközeit felhasználva kiegészítse, gyarapítsa azokat az ismereteket, amelyekre egykoron mint szakképzett, művelt iparosnak szüksége leend”. Kivétel valóban kevés volt, az önképzőkör tagsága néha elérte az 50-60-as létszámot is, ami az intézet népességéhez mérten szép szám. Tagságából Spaller daloskört is szervezett, amelynek egy évtizeden át vezetője volt. Az irányító tanár személyiségének bélyege rányomódott az egész köri tevékenységre, amely rendkívül aktív, életeli volt. Versenyszavazásokat tartottak komoly és víg kategóriában, felolvasásokat. Emlékkünnepélyen, díszgyűléseken gazdagon összeállított alkalmasszerű programokkal, kórusművekkel jelentkezték. Ezeken, az újságban előre meghirdetett előadásokon, sokszor nagyszámú közönség is részt vett. A helyi sajtó megállapítása szerint „az intézet ifjúsága... bizonyosságot szolgáltatott arról, hogy nagy elfoglaltsága mellett is, az önképzés terén szépen halad és eredményt tud felmutatni”.²⁴

1912 áprilisában, több mint valószínű Spaller kezdeményezésére a minisztérium és Zsolnay Miklós hozzájárulásával az önképzőkör felvette a „Magyar Királyi Állami Kő- és Agyagipari Szakiskola Zsolnay Vilmos Önképzőköre” nevet. Apja halálának 12. évfordulóján Zsolnay Miklós 100 forintot adományoz az általa már korábban ismert iskola önképzőkörének.

Spaller nyugalomba vonulása után, 1912-től Dekán Samu ev. ref. kollégiumi, 1915-től Szemlér Ferenc rom. kat. főgimnáziumi, 1917-től pedig Szász József magyarszakos óraadó tanárok irányították az önképzőkori tevékenységet a korábbi hagyományos stílusban. Sajnos, a hiányzó adatok következtében nem állt módunkban tanulmányozni az önképzőkori tevékenységet a két világháború közötti időszakban. Tudomásunk mindössze arról van, hogy 1941-ben Haraszi Pál vezetésével újraalakul az iskola önképzőköre Gábor Áron nevét viselve. Ennek az önképzőkörnek az intézet növendékei kötelezően tagjai



tanári szoba

voltak. Felolvasások, szavالاتok, egyfelvonásos színművek, ének és néptáncok előadása tarkították ennek üléseit. Ekkor pontosan rögzítik célkitűzéseit is, amely nem egyéb, mint „a tagok általános és szakműveltségének elmélyítése, fejlesztése. Nyilvános szereplésre és tárgyilagos bírálat gyakorlására nevelni az ifjúságot és különösképpen ápolni a magyar nyelvet és szellemet.”

Az önképzőkör keretén belül működött ezekben az években Vargha Mihály faipari műhelyfőnök irányítása mellett, Bencze Gábor segédműhelyoktató vezetésével a „Góbé ezermester csoport”, amelyben önkéntes diákok szabadidejükben a Haraszi Pál tanár, festő, iparművész tervezte gyermekjátékokat, emlék-dísz tárgyakat készítettek eladásra.

Az önképzőkör kebelében más szervezetek is működtek, pl. az „Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület”, az „Ifjúsági Segítő Egyesület”. Haraszi Pál lemondása után az önképzőkör vezetését az 1943/44-es tanévben Oberst István tanárra bízta. A világháborús események és az azt követő zavaros időszak nem kedveztek az önképzőkori tevékenységnek.

A szakiskola könyvtára

Azért, hogy érzékeltesük a szakiskolában folyó iparosképző oktató-nevelőmunka minőségét, megkíséreltünk valamelyes képet nyerni az iskola didaktikai háttéréről. Ennek egyik eleme az iskolai könyvtár. Előre jelezzük, hogy mint nagyon sok más iskolai könyvtár, amely átszenvedett két világháborút, politikai és ideológiai tisztogatásokat, többszöri költöztetést, ez is csak töredékeiben maradt fenn. A városi Tudományos Könyvtár csak mutatóban őrzi még könyveinek, folyóiratainak néhány kötetét.

Nem mindig azonos összefüggésben jelentkező utalásokat a könyvtárról az iskola értesítőiből, levéltári feljegyzésekből, valamint egy 1900. január 1-én felfektetett leltárkönyv adataiból nyerünk. Ezek viszont meghatározóak. 1894-től az 1905/06-os évfolyamig az értesítők külön tételben tüntetik fel a könyveket, taneszközöket, illetve a szerszámokat, tan- és házi eszközöket, eléggé következetlenül hol darabszámot, hol a pénzbeli értéket adva meg. 1906-tól már csak összesített adatokkal rendelkezünk, amelyek a teljes tanfelszerelés (szertárak, könyvtárak, gyűjtemények) darabszámát rögzítik. Adataink nem mindig fedik egymást, ami adódhat a már jelzett következetlenségekből vagy a különböző tételek szakleltárankénti szétválasztásának lehetetlenségéből.

Az udvarhelyi szakiskola az 1894/95-ös tanévet 118 könyvtári könyvvel kezdte meg.²⁵ Az említett összevont leltárkönyv 1. számú szakleltára

1901-ben	1150
1902-ben	1170
1903-ban	1233
1904-ben	1229
1905-ben	1097
1906-ban	1141
1907-ben	1197
1908-ban	1249
1909-ben	1321
1910-ben	1367
1911-ben	1405
1912-ben	1451

1913-ban 1529

1914-ben 1765

1915-ben 1852

1916-ban 1878

1917-ben 1885

tételt sorol fel a könyvtár állományában.²⁶ Tartalmi szerkezetébe is betekinthetünk, ha az 1900 és 1915 közötti (újságokat, folyóiratokat kivéve) gyarapodás százalékos megoszlását felmérjük. Így az általunk összeszámlált kb. 483 cím a következőképpen oszlott meg:

- az általános szakmai képzést a könyvek 23%-a szolgálta 111 címmel,
- az iskola profiljának megfelelő szakkönyv 85 címmel 17,5 %-ban volt jelen,
- az általános és iparoktatási didaktikai anyag 9,1%-ban 44 könyvvel,
- a természettudomány 33 kötetben 6,8%-ot,
- az irodalmi művek 60 kötettel 12,4%-ot,
- a művészeti, művészettörténeti munkák 31 kötetben 6,6 %-ot,
- a más jellegű (szótárak, lexikonok, közgazdasági, történelmi, egészségügyi)

művek 24,6 %-ot tettek ki 119 kötetben.

Ha az első három kategóriát összevonjuk, akkor a kapott 49,6%-os részesedés igazolja azt a többszöri állításunkat, miszerint az iskola úgy a szakképzést, mint az elméleti nevelést egyaránt fontosnak tartotta.

Magának a könyvtárnak az elherdálását csak sajnálhatjuk, mert összegyűjtött szakkönyvei által a térség egyik jól ellátott szakkönyvtárának bizonyult. Kialakításához több tényező járult hozzá. Az értesítőkből és levéltári adatokból tudjuk, hogy sok könyvet az illetékes minisztérium küldött meg az intézet könyvtárának, néha több példányban is. Több műre felhívta a figyelmet engedélyezve tankönyv vagy segédkönyv jellegű használatát, vagy éppen utasította az igazgatóságot egyik vagy másik munka megvásárlására, megrendelésére. Az is gyakorlat volt, hogy maga a minisztérium rendelt meg a könyvtár számára különböző, fontosnak ítélt szakkönyvet. Nem volt egyedülálló eset az sem, amikor több kötetet „jutalom gyanánt” a jó előmenetelű tanulók közti kiosztás céljából küldtek.

Az intézetet pártoló egyesületek, szervezetek, de magánszemélyek is adományoztak könyveket az intézeti könyvtár számára. Az iskola maga is többször vásárolt a gyarapítás céljából. A könyvtár polcain jól megfértek egymás mellett a magyar, német, francia vagy angol nyelvű kiadványok. Ezt különösen ki kell hangsúlyoznunk a szakfolyóiratok esetében is. Ezen a téren szintén felmérhető a korral lépést tartó intézet igyekezete arra, hogy napirenden álljon a korabeli tudományossággal, műszaki ismeretekkel, pedagógiai és didaktikai módszerekkel.

Az intézeti könyvtárba a következő szakfolyóiratok jártak:

- Deutsche Kunst und Dekoration
- Magyar Üveg és Agyagújság
- Magyar Iparművészet
- Sprechsaal. Zeitschrift für die Keramische, Glas und verwandten Industrien
- The Magazine of Art
- The Studio
- Export Revue
- Der oesterreich-ungarische Steinbildhauer, Steimetz und Steinbuchbesitzer
- Magyar Pedagógia
- Magyar Iparoktatás

- Honipar
- Verarchitekt
- Magyar Kő- és Márványújság; Ungarische Stein- und Marmorzeitung
- Magyar Agyagipar
- Iparegészségügy
- Budapesti Építészeti Szemle
- Kiviteli Szemle
- Központi Értesítő
- Népinevelési Közlöny
- Huszadik Század
- Vállalkozók Lapja

Az intézet gyakorlati jellegét tartva szem előtt a felsoroltak közül egyeseket mellőztek. Így a *Huszadik Század* társadalomtudományi és szociálpolitikai szemle helyett szükségesebbnek találták egy jó szaklapnak a beszerzését. A *Vállalkozók Lapjához* nagy reményeket fűztek, de miután a növendékek elhelyezését semmiben sem segítette elő, lemondtak róla is.

A két világháború közt az intézet könyvtára megtizedelődött. A huszas évek kultúrpolitikai intézkedéseinek megfelelően — habár a magyar könyvtárakat nem lehetett eladni — az iskolai könyvtárban a teljes magyar állományt össze kellett gyűjteni és „újabb rendelkezésekig” összecsomagolva tárolni. A rendelkezések értelmében az állományt román anyaggal kellett kicserélni.²⁷ Iuliu Botco, az iskolához 1921-ben került új tanár kéri a tanfelügyelőt, hogy amikor Segesvárra utazik a királyi fennség és Goga miniszter fogadására törekedjék a diákkönyvtár számára román irodalmi könyvet szerezni, a román elem minél inkább fejlesztése és erősítése szándékával.²⁸

Az intézet ebben az időben több román kiadót, nyomdát és könyvesboltot keresett meg könyvigényléseivel. Így a „Cartea românească” és a „Casa Scoalelor si a Culturii Poporului” kiadók, a „România Nouă” nyomda, a „Cartea de aur” és a „Librăria Ardealului” könyvesboltok és az Astra társulat küldtek, az iskola számára könyveket akárcsak a kolozsvári, majd 1923-tól a szebeni Kerületi Tanfelügyelőség. Ezen utóbbiak könyvtárgyarapító szerepe — ha szerényebb keretekben is —, de hasonló volt a korábbi iskolai felettes szervekéhez. Több mint valószínű, hogy a kimondott ipari szakkönyvek továbbra is megőrződtek, inkább az elméleti képzést szolgáló irodalmi művek szorultak kiegészítésre. Ugyancsak a román jellegű képzést szolgálva kértek az aradi lány-szakiskola igazgatónjától, az aradi, a nagyváradi és a temesvári tanítóképzőktől román stílusú rajzgyűjteményt 1924-ben.²⁹

Ebből az időszakból a *Vatra Școlară*, *Revista Industrială*, *Tinerimea Română*, *Foia Poporului* és a *Buletinul Educatiei Fizice* című kiadványok megrendelésére vannak utalásaink. A külföldi folyóiratok fokozatosan kimaradtak. 1924-ben még a *Sprechsaal* coburgi szerkesztősége érdeklődött információkat kérve az iskoláról.³⁰

A bécsi döntés utáni korszakból tudjuk, hogy az iskola tanári könyvtára 3777 kötetet számolt 1943-ban, míg az ifjúsági 285-öt. Mindkettő öre ekkor Vass János volt.³¹ Ennek az állománynak sem volt sok esélye a megmaradásra. A fentebb vázoltak alapján viszont tényként könyvelhetjük el, hogy a szakiskola tanári kara minden időben igyekezett létrehozni azt a didaktikai és tudományos apparátust, amellyel biztosítva látta a képzés minőségét.

Az iskola értesítői

A szakiskola működésének második évétől rendszeresen adott ki értesítőket. A székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár, a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár, valamint a budapesti Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum állományaiban fellelhető példányok alapján 1922-ig töretlenül követhetjük nyomon őket. Az 1918/19 1920/21-es évfolyamokról a háborús és az azt követő események miatt 1921-ben jelent meg egy összevont szám. Ez és a következő, 1921/22-es értesítő már rossz románsággal szerkesztett kiadványok. Szerkezetükben követik elődeiket, de szűkszavúbbak, csak a leglényegesebbeket közlik, amelyek tükrözik az iskola életében végbement, az előzőekben már említett változásokat. Az iskola ügyirati iktatójának ebből az időszakból való bejegyzései alapján arra következtethetünk, hogy a román hatóságok szorgalmazták az értesítők anyagának összeállítását és rendszeres kiadásukat, nem engedélyezve egyik évről a másikra való halasztásukat.³² Mindezek ellenére az 1922-1940 közötti évekből jelen pillanatig nem akadunk egyetlenegy értesítő nyomára sem. A negyvenes évek elején még három értesítő jelent meg (1940-1944). A második világháborút követő általános zűrzavarban, az oktatás átszervezése, átminősítése korszakában nem tartottak igényt rájuk. Pedig ezek az értesítők, az általános gyakorlatnak megfelelően, oly gazdag információk tárházai, amelyek nélkül egy-egy iskola történetének megírása majdnem lehetetlen. Jól bevált és hasznos gyakorlat volt az iskolai értesítők kiadása, amelynek jelenkori felelevenítése egyre inkább időszerű lenne.

Az értesítők általában az iskola igazgatójának szerkesztésében jelentek meg, jelen esetben a helyi nyomdákban nyomtatták ki őket. A korhangulat szellemében szerkesztett, 25-56 oldalas, tartalmukat illetően, kisebb eltéréseket leszámítva, egyöntetű kis füzetek voltak. Az iskola múltjára, az adott tanév történetére, a felügyelőbizottság működésére, a tanári testület névjegyzékére és munkakörére, a tanárok iskolán kívüli irodalmi és társadalmi tevékenységére, az esetleges tanulmányi kirándulásokra, a könyvtárak és szertárak gyarapodására, az ifjúsági egyesületek, az önképzőkör tevékenységének ismertetésére, a tanulók névjegyzékére és tanulmányi előmenetelére, a tantárgyakra és a heti órabeosztásra, a tanévre szóló statisztikai adatokra, a fenntartási költségekre, vagyoni állapotra, a műhelyoktatásban elért eredményekre, a végzett tanulók kihelyezésére, egy-egy fontosabb eseményre (látogatás, évforduló, haláleset), a következő tanévvel kapcsolatos értesítésekre vonatkoztak.

Ezen utalások közül figyelemre méltóak a tanári testület tevékenységére vonatkozóak. Ezekből ugyanis kiviláglik az az egyszerűzet, munkaszerzetet, amely nélkül elképzelni is nehéz lett volna az iparos generációk nevelését. Megismerhetjük sokoldalú tájékozottságukat, szellemi és művészi arcújukat, amelyek meghatározták saját maguk és diákjaik tevékenységét.

A tananyagra, a tantervre vonatkozó adatok a kor ipari szakoktatásának általános és ugyanakkor egyedi (agyag- és kőipar), sajátos vonásait, szerkezetét mutatják be, valamint azt a szellemi tárházat és megkövetelt tudásszintet, amelyet elvártak a kor képzett iparosaitól, és amelyet az iskola káderei igyekeztek átadni növendékeiknek. A diákok önképzőkori tevékenységét bemutató rovatból megismerhetjük azt az önálló alkotómunkát, amellyel a tanulók saját magukat képezték, túl a tantervi elvárásokon.

Érdekessége és ugyanakkor hasznosan forgatható része az értesítőknek a minisztériumból és az iparoktatási főigazgatóságtól érkezett, az iskolára vonatkozó rendeleteknek rövid, tartalmi kivonatú felsorolása, amelyből maguknak az ügyiratoknak a hiányában is felépíthető a korabeli alakuló és fejlődő ipari szakoktatás egész szervezete; kiolvasható az a gondos-

kodás, amellyel a szakminisztériumok felkarolták egészében, de ugyanakkor iskolákra is lebontva a szakoktatás ügyét.

Néhány értesítőben az iparoktatás fontosságáról olvashatunk, a szülőkhöz intézett felhívásokkal, a környékbeli mestereknek írt szakmai cikkel, az iskola korabeli életére vonatkozó fényképpel is találkozunk.



értesítők

Tanárok és diákok

Tanári kar (1893-1944)

Név	Időszak	Tanított tantárgy
Barabás Jenő	1893-1897	mértan, rajz
Félegyházi Antal	1893-1897	természetan
Gáspár Balázs	1893-1897	matematika
Király Lajos	1893-1897	magyar
Olasz Gyula	1893-1897	mértan, mértani rajz
HARGITA NÁNDOR*	1893-1913	mintázás
Sebők Ignác	1893-1895	kémia
Harmath Ödön	1896-1902	mintázás
MARÁTH JÓZSEF	1896- 1913-1924	kémia, természetan
PILLICH LAJOS	1897- 1914-1923-1931	szakrajz, mintázás
Strohoffer Béla	1898-1905	szobrászat
Spaller József	1899-1911	közismereti tantárgyak
Petrányi Miklós	1903-1912	ábrázoló mértan, szabadkézi rajz
Gabrovitz Kornél	1905-1908	szakrajz, kőipari technológia
Csánki József	1908-1921	szakrajz, kőipari technológia
Dekán Samu	1911-1915	magyar
Véber Ernő	1912-1916	mértan, mértani rajz
GÁL JÓZSEF	1913-1918	mértani rajz
Szemlér Ferenc	1915	magyar
Szabados Gyula	1915	természetan, vegytan
Kovács János	1916	(?)
Thier Manó	1916-1917	(?) mérnök
Szósz József	1917-1921	magyar
Merenutiu, Dionisie	1919-1921(?)	román, rajz
CONSTANTINESCU, TEODOR	1920-1924-1930	(?)
Bilous Tivadar	1921-1945	
Botco, Iuliu	1921-1923	román, mértan, történelem
Erdélyi Márton	1921-1922	mintázás
Schmidt János	1921-1923	rajz és mintázás
Spanyár Pál	1921	rajz
Visa, Dumitru	1920-1921	(?)
Gergely János	1923	helyettesítő tanár
Mărgineanu, A.	1923	(?)
Seiler Béla	1923	(?)
Szabó János	1923	(?)
Dobrotă, Octav	1924-1930	helyettesítő tanár
Ebert András	1924	helyettesítő tanár

Simionescu, Ion	1924	(?)
Stanciu, Emil	1924	(?)
Petrescu, Constantin	1925	(?)
Vintilă, Ioan	1925	(?)
Nanu, Aurel	1927-1928(?)	(?)
Szabó Gyula	1928	(?)
Bakóczy Károly	1929-1930, 1942	idegen nyelvek
David, Aron	1929-1930	(?)
Dumitru, N.	1929-1930	(?)
Németh Lajos	1929	testnevelés
Lalescu, Stan V.	1929-1930	(?)
Drăgutescu, Maria	1930	(?)
Hátszegi Arnold	1930	(?)
Steriopol, Maria	1930	(?)
NESTOR, GHEORGHE	1931-1932(?)	(?) mérnök
Banu, I.	1931-1932	(?)
Banu, Maria	1931	(?)
BÁNYAI JÁNOS	1931-1932, 1940, 1945-1948	geológus tanár
Bozocsa, L.	1931-1932	(?)
Mihăescu, I.	1931-1932	(?)
Nagy Z.	1931-1932	(?)
Prodan, Leila	1931	(?)
Făcănu, Gheorghe	1932	(?)
Pop, Nicolae	1932	(?)
STĂNESCU, GHEORGHE	1935(?) - ?	(?)
PATKÓ IMRE	1940-1941	földrajz, történelem
NAGY GÉZA	1941-1944	rajz
Ferencz Árpád	1940	testnevelés
Haáz Sándor	1940-1941	szépirodás, rajz, mintázás
Jaklovsky Dénes	1940	magyar, történelem
Trausch Róbert	1940-1943(?)	zene
Vass János	1940-1943(?)	laboratóriumi technológia
Varga Mihály	1940-1943(?)	műszaki rajz
Oberst István	1941	természetrész
Haraszi Pál	1941-1944	magyar, történelem
Kőszegi Rezső	1941	könyvelés
Khell István	1941	magyar
Orbán László	1941	magyar
Uray Vilmos	1943-1944	elektromosság tan

Műhelyvezetők

Janecsek József	1893-1922	kőiparos
Kobóri Ferenc	1893-1926	kerámikus
Huber Antal	1897-1922	kőiparos
Halbich Jakab	1897-1918(?)	kerámikus

Ciorea, Victor	1923-(?)	asztalos
Keresztes Géza	1923	asztalos
Ionescu, Nicolae	1924-1925	szobrász
Mihăescu, Ioan	1925	asztalos
Brandabur, Constantin	1928-1930	szobrász
Iacobescu, Lazar	1928-1930	asztalos
Tudorică, Vasile	1928	kerámikus
Szeles Gyula	1925(?), 1930, 1939-44	agyag és kályhaműves
Bencze Gábor	1941-	szobrász
Tordai Dániel	1941-	asztalos
Marosi Vencel	1941-	kerámikus
Varga Mihály	1941	asztalos
Szőcs Gyula	1943-1946	villanyszerelő
Boda Ferenc	1943	villanyszerelő
Szabó Lajos	1943	
Barthi István	1946-	villanyszerelő

Lelkészek — hitoktatók

Római katolikus:

Kőrösi Géza	1893-1898
György Lázár	1899
Sipos Károly	1900-1902
Hadnagy János	1903-1904
Szabó János	1905
Dézsai Lajos	1906, 1908-1914
Márkos Endre	1907
Rácz József	1915
Csiki Péter	1921
Prohászka Gyula	(?)
László Dénes	1942
Várbeli István	1942
Lónay Ödön	1943

Református

Németh Sándor	1893-1898
Kállai Ferenc	1899
Sebestyén Sándor	1900-1901
Osváth Lajos	1902
Dénes Ferenc	1903
Szabó András	1904
Csutak István	1905
Felszegi István	1906
Kiss Károly	1907
Péter Géa	1908(?)

Rácz István	1914
Horváth József	1915
Sipos Géza	1941
Máthés János	1941
Bartha Gyula	1942
Márki József	(?)

Unitárius

Vári Albert	1893-1908, 1920(?)
Bölöni Vilmos	1911-1915
Zsigmond József	1941-1943

Görög katolikus

Sándor Bálint	1911-1912
Laslo, Iuliu	1923(?)

Izraelita

Stein Ábrahám	1902-1903
Rothman Májer	1905
Friedmann Pinkász	1904
Jakab P. Dávid	1906-1908

Iskolaorvosok

Kassay Albert	1893-1916
Orbán Domokos	1923
Sárbu, Ioan	1923
Ungureanu, Valeriu	1923. 1930
Comsa, Sofron	1926
Stan, Traian	1931-1932

*) A kiemelés az igazgatókat és igazgatói tevékenységük idejét jelöli.

A szakiskola jeles személyiségei

Egy tanintézetet nemcsak a falain belül folyó oktatói-nevelői munka alapján értékelhetünk, de úgy is, ha számba vesszük tanárai közéleti szereplését, esetleges irodalmi, művészeti tudományos vagy tudománynépszerűsítő tevékenységét.

Ilyen elbírálás mellett a székelyudvarhelyi szakiskolának adható jeles minősítésnek az igazolására az is elég lenne, ha felsorolnánk az iskola értesítőiben található, a tanárok tevékenységének területeire vonatkozó rövid adatokat. Az iskola az idők folyamán nem egy érdekes, kiemelkedő egyéniségnek adott munkahelyet, akik tudásukkal, szívük egész melegével nemcsak a szakoktatás fejlesztését, az iparosok műszaki és művészi irányítását, de magának az iparnak a megteremtését is pártolták. Helyi, vidéki, országos lapokban közölt írásaikban, a szabad líceumokban, az iparos körökben tartott előadásaikon, felolvasásaikon,

az iskola által szervezett tanfolyamokon nemcsak a művészi ízlés javítását, a műszaki ismeretek terjesztését kívánták szolgálni, hanem a társadalomnak az iparral, a szakmai képzéssel szemben tanúsított mentalitásának az átalakítását is. Gyakorlati pálya felé irányítva, azokat az elemeket hangsúlyozták ki, amelyek a mindennapi élet követelményeinek az adott korban leginkább megfeleltek. Pályázatokon, kiállításokon elért személyes sikereikkel az iskola hírnevét öregbítették.

Hargita (Scheffler) Nándor



Hargita Nándor

Budapesten született 1853-ban szerény polgári családban. Szülővárosában folytatott közép- és iparművészeti iskolai tanulmányait követően tíz évig bel- és külföldi neves szobrászművészek termeiben találjuk. 1887-ben óraadótanár a budapesti közép-ipariskolában. 1893-ban kerül Székelyudvarhelyre, az itteni szakiskola megszervezésének megbízatásával. Két évtizedes — haláláig tartó — udvarhelyi tevékenysége során „törhetetlen kötelességérzet”-tel és „a székely nép iránt való lángoló szeretet”-tel végezte azt az úttörő munkát, amelyre az iparoktatás létrehozása terén elkötelezte magát.

Növendékeihez a kölcsönös tiszteleten, szereteten alapuló diák-tanár viszony kötötte. „Egy-egy volt tanítványának sikere könnyeket tudott csalni a szemébe. Gyönyörűség volt látni tanítványai között.” — írta a *Magyar Iparoktatás* a halálakor megjelent nekrológban.¹ De érdemes idézni emberi és tanári nagyságának igazolására egyik 1912-ben végzett tanítványát, a kányádi Orbán Józsefet, aki így emlékezik vissza: „Akkor voltam igazán boldog, amikor átléptem a szakiskola mintázótermének küszöbét. Itt Hargita Nándor igazgató tanította a mintázást. Értékes szakmai előadásokkal magyarázta a különböző stílusokat, azok megkülön-

böztetési módját... A művészi kultúrát is említette, hiszen egyes országok múltbeli nagyságát ez is meghatározta. Ezeket az előadásokat úgy véstem magamba, mint a szikkadt föld az esőt”.²

A tanári ülések jegyzőkönyve 1913. október 31-én így foglalta össze — emberi, tanári, igazgatói — jellemzőit: „kötelességtudással, lojalitással, jó példa adásával feljebbvalói legmagasabb elismerését, kollegiális méltányos bánásmódjával, tapintatos eljárásával kartársai szeretetét, becsülését, szigorral párosult humánus fegyelmezésével, emberszerető szívével, mellyel a szegény, de jóra való növendékeket felkarolta tanítványai őszinte ragaszkodását érdemelte ki.”

Hargita Nándor tanár-igazgató, iskola szervező, közéleti ember, aki nyitott szemmel jár a világban. Tapasztalatait igyekszik felhasználni a kiépülő szakiskolai oktatásban. Feleletet próbál adni a kor és a társadalom égető kérdéseire. Részt vesz országos szakiskolai kongresszusokon, ahol véleményt nyilvánít, állást foglal, kritizál, javasol, nézeteinek hangot ad, összehasonlít, helyi viszonyokhoz alkalmaz.

Hazatérve a párizsi világkiállításról, összevetve a francia és magyar iparoktatási rendszereket az észleltekkal kapcsolatosan leszögezi: „szerény nézetem, ...hogy a szakiskolában ne neveljünk strikte iparos segédet, hanem amennyiben az lehetséges ügyes tervezőket, hogy hazánk iparát művészeti irányba terelhessük”. Keményen bírálja ugyanakkor az Udvarhely és környékbeli iparosok „legprimitívebb és legközönségesebb”, „özönvíz előtti”, „sablonos” termékeit. Egy *párizsi séta* című cikkében hibaként rója fel a művészetek iránti passzivitást. Epésen jegyzi meg, hogy „A makkásznak kigusztálása többet ér a Krisztus Pilátus előtt című festménynél”.³ Ilyen téren nevelő szándékkal számtalanszor mondott véleményt sajtóban és nyilvánosan is. Az ipari munkások szabad líceumán, az iparos önképzőkör egyletben többször tartott előadást az iparművészetről. Beszélt díszítő motívumokról, mintázásról, az iparművészet és a népművészet kölcsönhatásáról. Előadásait mindig illusztrációkkal támasztotta alá, a nemzetközileg elismert európai nagy iparművészek alkotásaira, elveire hivatkozott. Kiemelte az értelmi képzés fontosságát, a motívumok tisztaságának szükségességét.⁴

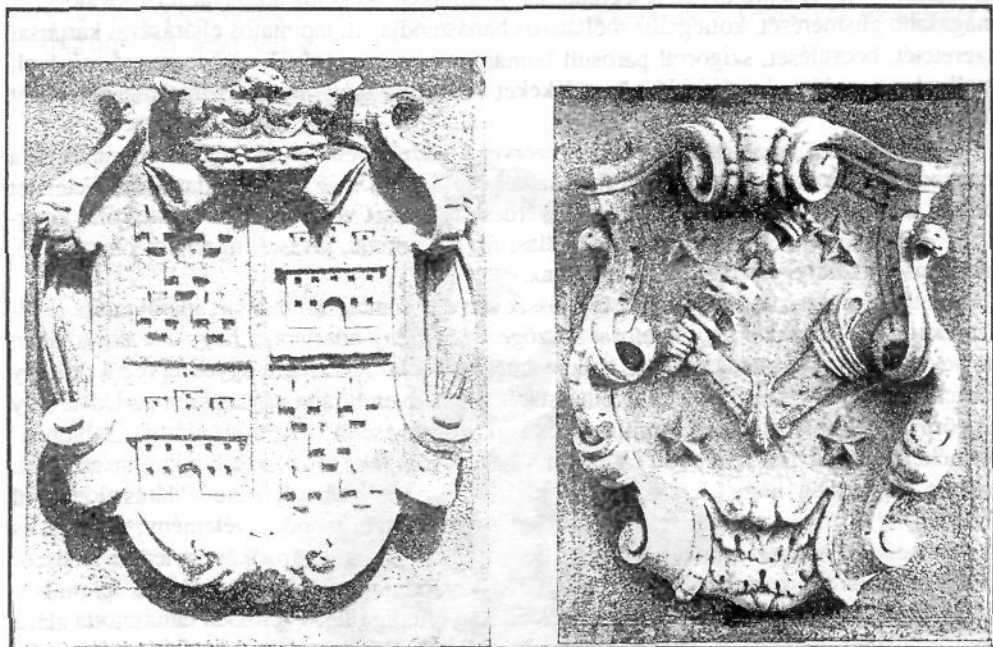
Írásából kitetszik, hogy jártas a korabeli művészeti és pedagógiai irodalomban és hogy lelkes híve kora sítlusirányzatának a szecessziónak, amely gazdagon alkalmazza a népi díszítő motívumkincset. Nagy hatással volt rá Walter Crane (1845-1915) festő, grafikus és esztéta, akinek írásai nagymértékben hozzájárultak a szecesszionizmus világméretű elterjedéséhez. Egyik előadásában az angol művésznek a magyar iparművészetről tett elismerő nyilatkozatát olvasva fel, a meghirdetett jelszót „népies a művészetben”, művészeti hitvallása vezérfonalaként, követendő útként — „ez legyen az iparművészetünk törekvése” — jelöli meg. Művészeti felfogásához híven, alkotásaiban a századelő stílusirányzata sajátosan, az *Udvarhelyi Híradó*-ban napvilágot látott vélemény szerint eredeti módon jelentkezett:

„Hargita Nándor... a magyar képzőművészetben új és önálló irányt nyitott azon ügyes ötletével, hogy egyes erre alkalmas magyar népdalokat szimbolikus alakzatban köbe vessen.” A cikk példaként a „Hét csillagból van a Göncöl szekere” című domborműre hívja fel a figyelmet, amely „egy bokorugró szoknyás parasztlányt ábrázol, aki elmélázón, ábrándos arccal egy egykerekű taliga karját tartja kezében, körülötte az ismert csillagsoportzat látható igen keresetlen elhelyezésben. Továbbá pedig a hűtlenséget jelképező átnyilazott szív.”⁵

Szabadidejét tervezési és mintázási töltötte ki, számtalan iparművészeti pályázaton vett részt. Rengeteget dolgozott ismerősöknek, barátoknak, a városnak, megrendelőknek. Nagyobb szabású tervei alapján készült munkák, illetve saját kivitelezésű művei között megemlíthető a Székelyudvarhelyen emelt milleniumi emlékmű, amelynek ma már csak darabjai, töredékei lelhetők föl, a Homoródkarácsonyfalvának tervezett Erzsébet-emlékmű, a Halmágy község

részére készített Erzsébet királyné mellszobor, az Udvarhely vármegye székházába elhelyezett stilizált székelykapu, valamint a kivitelezést nem nyert agyagfalvi 1848-as emlékmű.

Formatervezőként hangsúlyozta az alkotások használhatóságának szükségességét, beszélt a



A székelyudvarhelyi ezredéves emlékoszlopról — Hargita Nándor műve

cél és a kényelem összhangjáról, a sokoldalúságról, a stílszerűségről, a megfigyelés, a formalítás, a térérzék, az ízlésfejlesztés, a másolási készség kialakításának fontosságáról. Ahogy az egyik szabad líceumi beszámoló jelzi: „Sok, olyan körülményre irányította a közfigyelmet, amit mindennap szemünkkel látunk, de mégsem veszünk észre.”⁶

Nyomon követte a művészetnek a köznépre gyakorolt erkölcsi és anyagi hatását.

A megfogalmazott gyakorlati igény, a jövőre tekintő gondoskodás szülte, az 1903-as szak- és középiskolák részére gipsz utáni rajzolóhoz és az elemi iskolai tanulók részére 1908-ban készített lap- és plasztikus mintákból álló mintázó tanmenet után, a népiskolák számára készült újabbat *Kézimunka oktatáshoz vezérfonal és mintagyűjtemény* címmel. Munkája „a szakkörök teljes elismerését elnyerte eredetiségével és praktikus voltával.”⁷ Ezt a mintázás tanítására vonatkozó összes tudnivalókat magában foglaló, gyakorlati kivitelhez mintákat (84 darab gipszminta és 14 darab falirajzlap) adó, a szakminisztérium által is elismert munkát, az *Udvarhelyi Népi nevelés* körlevélben ajánlja Udvarhely megye valamennyi községi elemi iskolaszékének beszerzésre.⁸ A gyűjteményt az *Udvarhelyi Híradó* „A szakember, de a népiskolai tárgykörrel teljesen ismerős és otthonos gyakorlati tanító munkája”-ként értékeli.⁹ A megállapítás helytálló. A szakiskola tanárai és köztük főleg Hargita, már korán megnyitották az intézet kapuit különféle tanfolyamok tartásával. Évről évre következetesen tartottak mintázási és rajzoló órákat kisiskolásoknak. Ilyen jellegű tevékenységének népszerűsítésénél

Hargita hivatkozik a „*Kind und Kunst*” újságra, amely szerint már zsenge korban kell a művészeti világba bevezetni a gyermekeket alkotásra serkentve őket.¹⁰

Ipari vonatkozásban tovább lát az iskola követelte igényeknél. A *Magyar Iparoktatás* 1902-03-as évfolyamában tanulmányt ír a „Székely kőipar fejlesztéséről”. A cikket átveszi az *Udvarhelyi Híradó* is. Tanulmányában tapasztalatára hivatkozva — „magam is mindjárt tíz éve, hogy napról napra látom a kőipar fejlesztésében felmerülő nehézségeket” — távlatilag elemzi a kérdést. A mélységi kőbányák nyitását, vasúti szárnyvonalak, iparvágányok létesítését, rakodóhelyek kiképzését, szállítási kedvezmények foganatosítását, idegen, szakmában jártas külföldi családok letelepítését sugallja — egymást követő lépéseként. „Én az egész akciót csak kis mértékben képzelem, addig legalább míg meglátjuk, hogy bevált-e a mi munkálkodásunk, vagy nem. Ha beválik akkor nagyobb arányokban lehetne azt fejleszteni, befektetéseket eszközölni, nagyobb mennyiségben szállítani stb.” Álláspontját magyarázza az, hogy látja, érzi a helybeliek bizonytalankodását. Feltérképezi az iparilag feldolgozható kőzeteket is. Ezek minősítésénél felhasználja a bányatulajdonosok véleményét, neves művészek és saját tapasztalatait.

A szárhegyi, valamint a csíkszentdomokosi és vaslábi mészkeő feldolgozása céljából, miután az amúgyis egy hegyláncolatot alkot, kőipari tanműhely felállítását javasolja, amely előmozdítaná a zalatnai és udvarhelyi szakiskolákban végzetek elhelyezését. Korondra egy zalatnai szakiskolában végzett kőcsiszoló letelepítését látja időszerűnek, aki „idővel meg tudna ott élni és háziiparilag kioktatná az ottani népet”.¹¹ Összhangban más kollégáival ő is az ipari pálya iránti vonzalom erősítésében látta a székelyföldi problémának az egyik lehetséges megoldását. Véleménye szerint ennek elérésében az iskolára is fontos szerep hárul. A kézimunka bevezetése a népiskolákban, az ipar köréből vett olvasmányok alkalmazása, a szabadkézi és mértani rajz rendszeres tanítása, népszerűsítő füzetkék terjesztése, felolvasások tartása a járható út, mert ezek nélkül „a mai korban egy életre való, finomult ízléssel bíró és a maga mesterségéhez értő iparos nemzedéket nevelni nem lehet” — hirdette.¹² Egész élete ennek megvalósítása jegyében telt el.

Spaller József

Az Országos Középiskolai Tanáregyesület, az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület rendes tagja, az Erdélyi Római katolikus Irodalmi Társulat, az udvarhely megyei Múzeumegylet választmányi tagja, a Székely Dalárda és a községi hitelszövetkezet alelnöke, a tisztviselői kar titkára, a Székely Társaság pénztárosa, az ifjúsági önképzőkör és daloskör vezetője. Így ismerteti a szakiskola értesítője az intézet egyik — a felsoroltakból is kitűnik — legsokoldalúbb tanárát. Valóban, a rendelkezésünkre álló adatok is bizonyítják azt a sokrétű társadalmi tevékenységet, amelyet Spaller József szakiskolai tanársága alatt kifejtett. Az *Udvarhelyi Híradó*, a *Székely-Udvarhely*, a *Közművelődés*, a *Magyar Iparoktatás*, *Magyarország*, *Nagyküllő* stb. hasábjain bontakoztatja ki véleményét. Agitál az iskola értesítőiben. Különben tőle már többször is idéztünk. Figyelme kiterjed a munka, a termelés, az ipar, az iparos, az iparosképzés, a nevelés, a szakoktatás egymásba kulcsolódó egészére. A XX. századot a „nyugtalanág századának”, „a számadásoknak, a megélhetésért való küzdelem Golgothájá”-nak nevezi. Írásaiban, előadásában komoly társadalombírálat rejtőzik. Bírálja azt a „fesztes magatartást”, azt az idegenkedést, amely a magyar társadalom felsőbb rétegeit jellemzi az iparos osztállyal szemben. Támadja azt az előítéletet, amely élve az iparral szembeni kicsinyléssel és lenézéssel „a szellemileg tehetségesebb gyermekeket elvonja az iparos pályától” és csak „a testben-lélekben

satnya, neveletlen gyermekeket küldi az iparos pályára” — válaszfalat emelve így a társadalom különböző rétegei között.¹³ A magyar társadalom bűnéül rója fel, hogy „most az tizenkettedik órában sem pártolja a magyar ipart”. A kézi- és szellemi munka egyenrangúságával, a praktikus angol gondolkodásmóddal példálózik, szembe állítva a „szent hamvak megszenteltelenítésétől” félő, megmerevedett mentalitással („...csak verme már egyszer gyökeret lelkünkben az a gondolat, hogy az ipar vezet be minket a teljesen művelt és független nemzetek sorába...”)¹⁴ „Méltó is, illő is — írja —, hogy foglalkozzunk az ipar és kereskedelem embereivel, azokkal, kiknek kezébe van letéve... a nemzeti élet ezer meg ezer sebeinek, bajainak, mulasztásainak az orvoslása”.¹⁵ Az egyének, a társadalom s maga a kormány is álljon az iparos mellé — sugallja a megoldást: „Egy két jó szó, elismerés bizalmat önt e munkás népbe. Mint minden nemzet életében úgy nálunk is csakis a munkáskéz rakhatja le a nemzeti állam fennállásának rendíthetetlen alapját”, hiszen az ipar és a kereskedelem a nemzet életének „fő ütőerei”.¹⁶

A társadalom egészének bírálata mellett, behatóan elemzi az iparos osztályt, rávilágít hiányosságaira, feladataira. Az említett válaszfalról szólva nyíltan rákérdez az iparosok lelki műveltségére is. „Bizonyos, hogy igen jelentékeny része nem üti meg a kellő mértéket” — állapítja meg. „...az iparos se nézze télenül az idők folyását. Lépjen ki a síkra! A csüggedés: lelki szegénység; a nembánomság: végzetes bűn; a tudatlanság: halál az iparosra nézve.”¹⁷ Ambícióit kell belevinnie az ipari munkába. A korral haladni kell. „A kor intő szavát meg nem értő iparos nem a mai korba való ember: olyan mint a régi pénz, a régiségek gyűjteményébe vele.” Hangoztatja a továbbképzés szükségességét — „szembekötősdit ne játszodjunk”.¹⁸ Vallja, hogy amilyen mértékben a kisiparos kezében a feldolgozandó anyag műipari terméké válik, oly mértékben lesz a kisiparos munkája a kulturális haladás és nemzeti vagyon forrása, de ehhez végre meg kell mozdulnia, tennie kell valamit.

Spaller azt is tisztán látta, hogy a kisiparos osztály nem hagyható magára a nagyiparral szemben.

„Vissza kell rántanunk az örvény szélétől” — írja ilyen vonatkozásban.¹⁹ „Valóban ideje volna, ha már egyszer a magyar ipar érdekében a tettek mezejére lépnénk, s az iparos népet nemzeti életünk legjelentékenyebb faktorát, mint a nemzeti jólét, vagyonosodás leghivatottabb tényezőjét megmenthetnők a pusztulástól.”²⁰

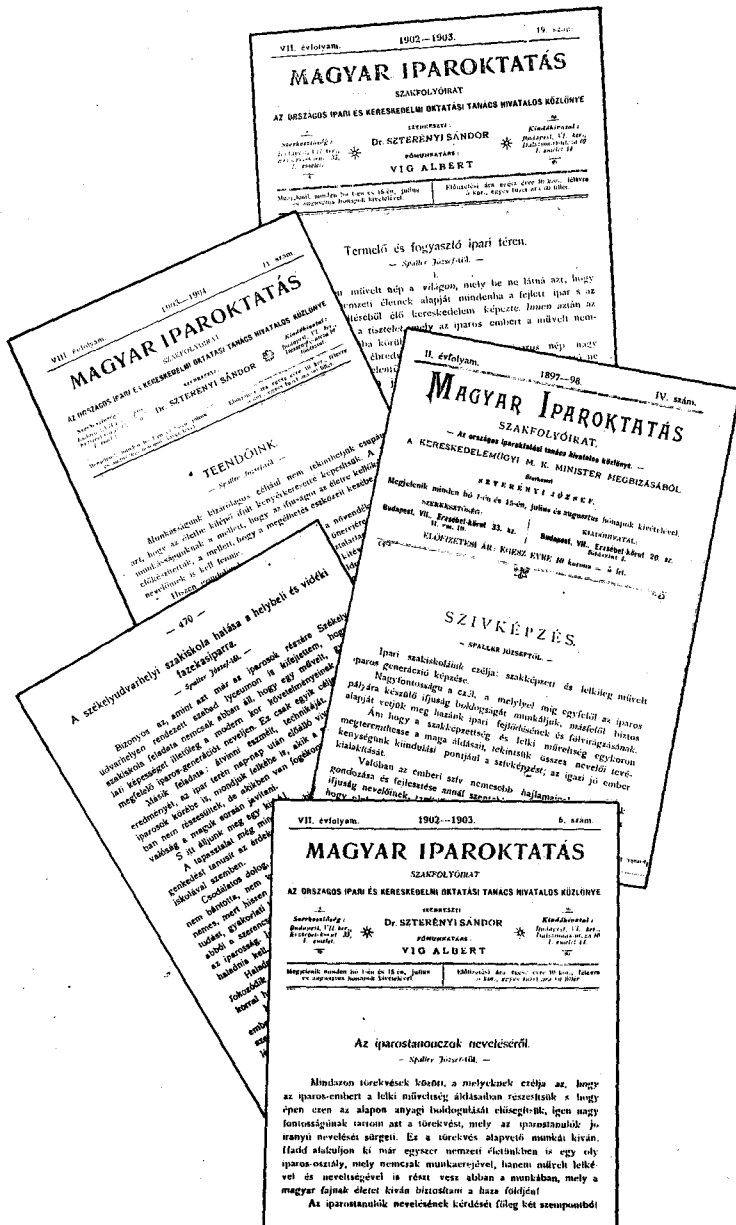
Itt érdemes felfigyelni Spaller álláspontjára a nagyipar (gyáripar) és a kisipar viszonyát illetően. Egyfelől megkérdőjelezi létjogosultságát, a „kisiparos boldogulásának útonállójaként” felfogott „százfejfű szörnyetegnek”, a nagyipari vállalatnak, amelynek tőkéje, tömegtermelése, majd a lelketlen uzsorások telhetetlen erszénye a tőnk szélére juttatott nem egy viruló iparos családot, vándorbotot adva a kezébe. S amely ellen szerinte csak a szakképzettség és a lelki élet emelkedettségének fegyvereivel lehet harcolni.²¹ Másfelől viszont — mint az, az egyik előadásán elhangzottakból kivehető — az ipar és a kereskedelem kapcsolatát és a kisipar jövőjét feszegetve, az egész gyáripar kialakulását elemezve megállapítja, hogy „az emberiség a mai előrehaladott korban már csak ezúton elégítheti ki szükségleteit.”²² A kisiparosnak nem marad más hátra mint a kézműiparnak iparművészeti rangra való emelése, ha versenyképes akar maradni. A helyzet megoldását „az ipar terén nap-nap után beálló változásokról, a technika viszonyairól számot adó” vidéki iparmúzeumokban, kamatmentes kölcsönökben, „a kéz munkáját megkönnyítő gépek”-ben, gyakorlati célok követésében, az iptartörvények módosításában, a vallásos, erkölcsi és hazafias nevelésben, a gyakorlati életpályára való irányításban látta. Szükségesnek ítélte a tanoncoktatás megreformálását, a tankönyvek átírását,

az iparosok átképzését általában az iparos pálya rehabilitását, a termékek újfajta értékesítési módozatainak megvalósítását — árucarnoko felállítását.

Lényegesnek tartotta az iparos osztály mentalitásának módosítását is. Tisztán megfogalmazta, hogy az ipar fellendülése nemcsak a vásárló közönségtől függ, hanem a termeléstől is. Kritizálja a vaskalaposságot, az avult intézményekhez való csökönyös ragaszkodást, a korlátozott felfogást, a „nagyfejú fejtelenséget”, amelyek útját állják egy új egységes gondolkodású iparos társadalom megalapozásának.²³ „...Magára az iparososztályra nézve is hova tovább fontosabb teendők várnak, nemcsak önmagával szemben, hanem ama iparággal is... amelynek művelői” — írta.²⁴ Rámutatott arra, hogy az a tény, hogy az iparosok hajlandók a korral haladni, a társadalom szemében bizalmat, tiszteletet kelt majd irántuk. „Én nem abból indulok ki, hogy egyesek miként vélekednek a munkás emberről. Nem abból indulok ki, hogy az úrnak mondott egyéniség emel-e kalapot vagy sem az iparosnak. Azt sem kutatom, hogy méltónak tartja-e az iparost kézszorításra... végre is az önbecsülésünk értékét nem a külsőségek határozzák meg, hanem az a bennünk lakozó tudat, hogy kötelességünket hűen, becsületesen teljesítettük. Annak a tudata, hogy a munkásság igazi jutalmát az emberek nem adhatják meg...”²⁵ Minden egyes iparcikk az iparos tükré. „Az ipari produktumokról leolvasható az iparos pontossága, rendszeretete, ízlése, műveltsége, állapota, jelleme, leolvasható az iparos embernek szíve és lelke” — jelentette ki egyszer.²⁶ Ezért is hangsúlyozta — minden alkalommal — az oktatás jelentőségét. Több alkalommal írt a *Magyar Iparoktatás* hasábjain a szakiskolán belül folyó oktató-nevelő munkáról. Kiemelte az elméleti oktatás fontosságát, az ifjúság lelki életének összhangzatos fejlesztését, a „szívképzést” — ahogy azt egyik cikkének címében megfogalmazta. A tanulók olvasmányai közé be szeretne volna csempészni a történelmi és földrajzi jellegűeket, tudva azt, hogy a tantervi keret ezen utóbbiak önálló oktatását nem teszi lehetővé.²⁷ Írt az önképzőkörök, a szakiskolai ifjúsági daloskörök lélekformáló szerepéről is és az ifjúsági tanulmányutakról is.

Szakt munkákban is jeleskedett. *Útmutatás a szemléleti képek használatához* című munkája pályadíjat nyert és sajtó alá is rendezte.

Foglalkozott a műhelyoktatás szerepével, az oktató mesterek jelentőségével, a műhelybeli emberi körülmények megteremtésével (szép tiszta beszéd, trágárságok kerülése, dalok használata — „a műhely nem csapszék”). Figyelmét nem kerülte el az iparostanoncok sorsa sem. „Sorsuk, jövőendő boldogságuk a mesterük kezében van letéve. Felelősek érette Isten és ember előtt.”²⁸ — állapítja meg. Megoldandó problémának tartotta a tanoncok és inasok írástudatlanságának a kérdését. Kora szegényének minősítette, hogy az alsófokú iparos tanonciskolákban előkészítő osztályokról kellett gondoskodni az írni és olvasni nem tudók számára. Felhívta a figyelmet a korabeli társadalmi berendezkedés visszasságaira és az oktatási rendszer hibáira. Célul tűzte ki egy olyan iparos osztály felnevelését, amely nemcsak munkaerejével, hanem művelt lelkével és neveltségével is részt vesz nemzetének hazája földjén örök életet biztosító munkában. A fegyverkezés fokozását igénylő közhangulatot kérdőjelezte meg kijelentve azt, hogy „ha a kézügyesség művelt lélekkel párosulna bizonyára jobban biztosítaná fennmaradásunkat Európa művelt nemzeteinek sorában, mint szuronyok milliói.”²⁹ A művelt lélek kialakításában fontos szerepet szánt az anyanyelv ismeretének, a matematikának, a történelemnek, a polgári jognak és nem utolsó sorban szakismereteknek, a technológiának, a természettudományos ismereteknek egyaránt. Az iparosok boldogulásának zálogát a szövetkezésben, a rendszeretben, az utilitarizmus visszaszorításában, a mértékletes életben a józan takarékoságában, az önképzésben látta. Példaként állítja a hazai iparosok elé a külföldi munkás, iparos munkaszeretét, nyitottságát az újra, leleményességét, formaérzékének és



Magyar Iparoktatás

ízlésének kifinomultságát, alkalmazkodóképességét. „Mikor értjük meg azt, hogy azokat a falovakat, katonákat, bábokat, szekérekéket, amelyekből a tiroli és svájci szegény ember téli időben pipaszó mellett csinos összegeket keres itthon készítsük.” Nem kerülte el a figyelmét az olcsó külföldi, főleg osztrák és cseh áruk térhódításának veszélye sem. Rámutatott arra is, hogy a külföldiek ellesve a magyar nép ízlését, formaérzékét, „azokat a motívumokat, amelyeken népünk lelke annyi tradicionális kegyelettel csüng” milliókat visznek ki az országból. Elítélte azokat, akik az „osztrák sógort” csak úgy divatból szidják lim-lom cikkeit vásárolják, ahelyett, hogy „igényeik parányi redukálásával” pártolnák a hazai termékeket. Féltette népét különösen attól az import cikktől, amit eddig még magyar nem ismert: a nemzetközi szocializmustól, „melynek se istene, se hazája”.

Az ipari fejlődés tényezőiről írt cikkében is ilyen gondolatokkal találkozunk: [célunk] „hogy az iparos emberben kiformaljuk, kialakítsuk azt a lelket, azt az érzületet, mely nem az agyat megbontó, megrontó, a társadalmi életet veszélyeztető, állami életünket aláásó hangzatos teoriákba keresse emberi célját, hanem ... a tudásban, a lelki műveltségben..., a becsületesen végzett, s a kor szellemétől áthatott munkában...”

Petrányi Miklós

Petrányi Miklós a szakiskola másik alkotó tanára. Festőművész, aki a művészeti irányzatokat és az ipari formák követelményrendszerét igyekszik egybekovácsolni. A városi szabad líceum gyakori előadója, akinek témái az egyszerű rajz vonalvezetésétől a magyar festőművészet bemutatásáig terjedtek. A helybeli tanári kör 1903. évi titkári jelentéséből tudjuk, hogy mint szaktanár Ausztriában és Németországban tett tanulmányutat, Bécs, Linz, Salzburg, München, Nürnberg, Berlin és Drezda iskoláiban folyó díszítő és ipari rajztanítást tanulmányozza, összehasonlítva a hazaiával. Nyomonköveti az ipari formatervezés fejlődését, gyűjti a tapasztalatokat. Örömmel konstatálja, hogy a magyar iparművészeti iskolát a bécsi után a második helyre kell tenni sok tekintetben.³⁰ Tisztán látja a nemzeti iparművészet sikeres fejlesztésének fontosságát. Kritizálja a társadalom ilyen irányú passzivitását. Egyik — az iparosok ingyenes előadásán tartott — beszédében az „ipari készítmények előre megállapított körvonalainak (design)” fontosságáról értekezik, kihangsúlyozva, hogy csak „ennek segítségével állíthat elő az iparos ízlés és minden részében tetszetős formájú” tárgyakat, aminek azután piaca és nagy kelendőse van.³¹ Megnyilatkozik a világot járt szakember széles látóköre. A Székely-Udvarhely idézve előadásából kiemeli: „...ámde, hogy ezen ipari törekvéseket siker koronázza, meg kell ismerni más nemzetek hasonló törekvéseit, iparának fejlettségét, technikai kivitelét” — ahhoz, hogy világpiacokon sikeresen versenyezzünk. Példaképként Zsolnay Vilmost (1828- 1900) a legkiválóbb magyar kerámiagyárost, Thék Endrét (1842-1919) Magyarország legelső bútorgyárosát sorakoztatja fel, mint az ipari formatervezés jeleseit. Buzdít és szervez, többek között egy női festőtanfolyamot, melyben a művészi és dekoratív festészet mellett leginkább iparművészeti munkák (varottas, hímzés, aszúr és rojt, point lace és applikáció) tervezésével és kivitelezésével (selyemfestés, bársonyégítés, fadísz tárgyak festése és égetése, szén, grafit és pasztell rajzolás, akvarell, gouache, tempera és olajfestés) foglalkoznának.

Cikkeiben értekezik a kisgyermek rajzkészsége fejlesztésének fontosságáról (Gyermekművészet), országos és nemzetközi kiállításokról.

Tanít, fest és tervez. Teszi mindezt annak a szakavatott, erős rajztudással, egészséges formaérzékkel megáldott művész hitével, akinek többszöri helyi, egyéni és kollektív kiállítás áll a háta mögött, akinek képei — „eredeti valamennyi, sőt, ultramodern, azonban színben,



engobe edények Petrány Miklós tervezésében

tónusban, a merész ellentétekben is harmonizáló” — megjárták a Képzőművészeti Társulat szalonját a Műcsarnokot és a Nemzeti Szalont.³² Az Iparművészeti Társulathoz beküldött képráma-pályázatát pályadíjjal tüntetik ki, míg cserépkályhatervét megvásárolják.

Tudását az oktató folyamatban is kamatoztatja. Például 1903-ban a középiskolai rajztanítás módszeres előkészítő tanmenetének tervezetével foglalkozik.³³

1907-ben a „szemléleti látszattan” tanításához olyan tizenkét tetszetős terrakotta, forgási testcsoportból álló edényeket tervez, amelyek egyszerű geometriai elemeket tartalmaznak és lehetővé teszik ezen formáknak „ön és vetett árnyékának megfigyelését gyakorlati alapon”. Útörő jellegű szemléltető eszköztára méltán keltette fel a szakkörök érdeklődését.³⁴

Strohoffer Béla

A budapesti születésű, tanulmányait szülővárosában végzett Strohoffer Béla tehetséges szobrász volt, akit fiatalon, mindössze 24 évesen, 1895-ben már a Műcsarnok téli kiállításán találjuk. A magyar Parlament épületén tőle valók I. Ulászló és III. Károly szobrai. 1902-ben Wesselényi emléktábla, illetve Vörösmarty emlékmű pályázaton vett részt. Ezen utóbbi számára készült hatalmas, merész kompozíciójú pályamunkájáról az *Udvarhelyi Híradó* 1902-beli 38-as számában napvilágot látott részletes cikk érzékelteti, az 1898-tól a szakiskola kőipari műhelyfőnökének, ragyogó művészi tehetségét, amelynek teljes kibontakozását, sajnos, a korai betegség megakadályozta. A 11 méter magasra és 7,5 méter szélesre tervezett mű már méreteiben is lenyűgöző volt. A csíkszentdomokosi sárga mészkőből tervezett, 7 méter magas talapzaton a művész Vörösmarty ismert verseiből vett jelenetek bronz reliefjét mintázta meg. „A fő posztamenten Vörösmartyt azon pillanatban örökítette meg, amidőn a székből kiemelkedett, s az őt körülvevő s megkoszorúzó magyar népnek legkedvesebb verseit látszik elmondani... Az emlékművön — hét reliefet helyezett el a művész és tíz alakot csoportosított, amelyeknek elhelyezése romantikus stílusban történt, míg maga az alapzat szigorúan klasszikus.” A cikkíró véleménye szerint a pályamunkán látszik, hogy készítője „a szobrászatban, a rajzban, a dekoratív és illusztrációs művészetben a zsenik biztos kezével és invenciójával dolgozik. Konstrukciójában egyszerű a munka, de ebben az egyszerűségben benne rejlik az imponáló erő, a magyaros íz, a magyar karakter, a magyar hangulat.” Ha a sajtó úgy ítélte



Krisztus-szobor

meg, hogy a „kiállított negyven mű között méltán fog általános feltűnést kelteni”, a zsűri még sem kezelte kiemelt helyen a pályamunkát. Igaz, a cikkíró rávilágított ennek hátterére is, megjegyezvén, hogy az első díj elnyerésében egyre inkább érvényesül a protekció.

Bányai János, Dr.

1886-ban született Kézdivásárhelyen. Itt végzi elemi és polgári iskoláit, majd a kolozsvári tanítóképzőbe kerül és innen a budapesti Pedagógiai Főiskolába. Tanári pályafutását 1908-ban Abrudbányán kezdi, ahol megszervezi az iskola természettudományos tanszékét. Önéletrajzában így vall erről az időszakról: „egy teljesen új iskola megszervezéséről volt szó. Ennek modern múzeummal való felszerelését olyan sikerrel végeztem, hogy 1912/13-as tanévben a minisztérium külföldi tanulmányra rendelt ki a modern természettudományi tanítási módszerek megfigyelésére.”³⁵ Ettől kezdve fonódik össze pedagógiai és tudományos tevékenysége, mely utóbbi alapjaival jénai tanulmányútján, illetve a berlini Bányász Akadémián ismerkedett meg. 1913-ban a budapesti, 1921-ben a bukaresti Földtani Intézet külső munkatársa lesz. 1914-ben Konstantinápolyban ajánlanak fel Bányainak állást, két évvel később a budapesti Tanszermúzeum titkári állásával csalogatják. De a szülőföldre erős szálakkal kötődő mérnök, tudós-tanár itthon marad. 1926-ban meghívást kapott a kaliforniai sós vizek tanulmányozására. 1929-ben a Magyar Természettudományi Társulat a Bugát Pál nagydíjjal tünteti ki a *Korondi aragonit terület geológiai viszonyai* c. munkájáért. 1931-1943 között a *Székelység* című havi folyóirat szerkesztője. 1940-ben beveszik a Magyar Földtani Társulat tagjai közé. 1941-ben a kelet-erdélyi és székelyföldi fürdőszövetség alelnöke lesz és az Orbán Balázs borvízkutató intézet szervezője. 1947-ben elvállalja a székelyföldi vasérccek kutatását. 1965-ben a Magyar Földtani Társulat aranydiplomával tünteti ki a tudományban és a népek közötti barátságot való tevékenységéért. Hatévtizedes tudományos tevékenységét a földtani kutatómunka, a szénhidrogének kutatása, a mérnökgeológiai vizsgálódások, ásványtani elemzések és az érctelérek metallográfiai vizsgálatai töltötték ki. De foglalkozott paleobotanikával, ökológiával, a turizmus, az irodalom, a történelem, a néprajz, az oktatás és neveléstudomány, a közegészségügy, a balneológia és politika kérdéseivel is. Sokoldalú tevékenységének bizonyítéka nagyszámú tudományos és népszerűsítő munkája. Cikkei számos hazai és magyarországi lapban látnak napvilágot.

A székelyudvarhelyi szakiskola megszervezésével két ízben bízzák meg. Először 1940-ben, majd 1945-ben. Ez utóbbi esetben a helyreállítás nehéz munkáját vállalja magára. Az iskolát teljes kifosztása után romjaiból kell újjáteremtenie, megszilárdítania jogi helyzetét, biztosítani a magyar nyelvű oktatást. Személyét ért sorozatos rágalmak ellenére küzdött a tanintézet élén az „intelligens vezető iparosok” képzéséért, az anyagi támogatás elnyeréséért, az iskola léteért. Tudományos munkájának, kifejtett oktatói-nevelői munkásságának, az iskola érdekeinek önzetlen szolgálatának elismerését jelentette a hálás utókor részéről az a kegyeletteljes ünnepség, amely nevét helyezte az udvarhelyi 1-es számú iskolaközpont homlokzatára.

Az iskola diákjai

A szakiskola hírneve nőtt, eredményei bizonyítottak. Az iskola elvégzése előnyöket ígért. A beiskoláztatási feltételek, főleg az első időszakban kedvezőeknek minősíthetők, mégis az iskola az ipari pályától idegenkedő társadalom közömbössége következtében megmaradt a

székelyföld tanintézetek között megtúrt, de kellőképpen nem értékelt állapotában. Az idők folyamán állandó jellegű gondjainak egyike termékek tanulni kívánókkal való benépesítése volt.

Az 1893-1918 közötti 25 tanév iskolai össznépesége 1303 (1228 rendes és 65 rendkívüli) tanuló. Az egyes tanévek összes évfolyamaira beírtak létszáma a vizsgált időszakban 32 és 65 között ingadozik. A rendes növendékek tanévenkénti átlagléttszáma ennek megfelelően mindössze 49. (Lásd az 5. sz. mellékletet.) A diákok döntő többsége (95,40 %) magyar volt. Mellettük az idők folyamán az iskolában tanult néhány német (26), szláv (szerb és horvát — 16), román (9), olasz (3) és török (3) ifjú is. (Lásd a 6. sz. mellékletet.) Az iskolába felvettek különböző társadalmi rétegekhez tartoztak. A szülők foglalkozása szerint 316 (26,28 %) tanuló földműves, 235 (11,25%) iparos, 223 (10,58%) tisztviselő, illetve 403 (32,27 %) más megnevezéssel jelölt családból származott. (A százalékszámítás az 1893/94-es tanév bizonytalan adatainak mellőzésével történt.) (Lásd a 7. sz. mellékletet.) Ezen utolsó, első pillantásra megtévesztően magasnak tűnő szám külön-külön elenyészően kisszámú, az esetek nagyrésztében következetesen nyomon nem követhető különféle foglalkozásokat (cseléd, napszámos, háztartásbeli, mosónő, szakácsnő, iskolaszolga, kapus és néhány értelmiségi — tanító, jegyző, ügyvéd, lelkész) jelöl.

A diákok tanulással szembeni magatartását tükrözik a tanévenként összesített általános tanulmányi helyzetre és műhelyoktatásra vonatkozó osztályzatok. (Lásd a 8. sz. mellékletet.) A két legjobb érdemjegy (jeles és jó) magas száma az eredményes oktatói munka bizonyítéka, az iskola által elért különféle sikerek titka. Tanúsítja azt, hogy a viszonylag kisszámú diáksereg javarésze kitartó munkával igyekezett elsajátítani mindazt az elméleti és gyakorlati tudást, amit a választott szakmája megkívánt.

Annak megítéléséhez, hogy a szakiskola rendeltetésének megfelelően hány ifjút indított el a tényleges ipari pályán, mennyiben szolgált ezáltal a vidék ipari jellegű felemelkedését, meg kell vizsgálnunk, hogy az egyes tanévek első évfolyamaira beiratkozottak közül hányan végezték el az egész tanítási időt, végbizonyítványt szerezve, amely lehetőséget adott a kötelező segédévek után az önálló iparúzéshez, illetve azt is, hogy a végzettek közül hányan és hol maradtak megtelepedve a tanult szakmában.

Az első évfolyamokra felvettek számát elemezve tanévenként megállapíthatjuk, hogy az 1893/94-es tanév kivételével, ritkán vettek fel az iskolába a két szakosztályba együtt 20-nál több jelentkezőt. (Lásd a 9. sz. mellékletet.) A szám kétségtelenül alacsony, hiszen az iskola a vidéknek egyetlen ilyen jellegű szakoktatási intézménye volt. Az első 25 tanév során az első évfolyamokra összesen 417 tanulót írtak be. Különböző okok (betegség, osztályismétlésre való utasítás, kizárás, halálozás stb.) miatt év végére a növendékek létszáma általában csökkent, és így az osztályzatot nyert elsőévfolyamos diákok összáma csak 351. Mivel az előbbieken említett kimaradási folyamat a nagyobb évfolyamokon is létezett, azok közül, akik elkezdték az első évfolyamot, végbizonyítványt csak 241-en kaptak a teljes tanítási idő elvégzése után. Az első évfolyamokra felvettek 59,95 %-a, illetve az azt elvégzők 68,66 %-a. (Lásd a 10. sz. mellékletet.) (Az iskola jellegéből adódóan nagyobb évfolyamra egy-két kivételtől eltekintve idegen diákot nem írtak be.) Szakonként a végzősök helyzetének alakulását az 1917/18-as tanévben végzettségig tudjuk nyomon követni. Ennek megfelelően az 1914/15-ös tanévig osztályozott elsőévfolyamos 181 köipari tanulóból 121 (66,85 %), a 146 agyagipariból pedig 106 (72,57 %) fejezte be a tanulmányait. Az elsőévfolyamosok legnagyobb része 13-15 éves volt (13 éves — 66, 14 éves — 90, 15 éves — 77). Ezek az életkori adatok gyakorlati igazolásának tűnnek egy, az iskola tantervűlete által is indokoltan tartott XX. század eleji minisztériumi kezdeményezésnek, amely az iskolába való felvétel alsó korhatárát 12 évről 14 évre kívánta emelni:

Diákok létszáma tanévenként

5.sz. Melléklet

Diákok létszáma								
Tanév	rendes						rendkívüli	
	beírt		osztályozott		kimaradt			összes
	k.i.	a.i.	k.i.	a.i.	k.i.	a.i.		
1894/95	21	18	19	15	2	3	39	5
1895/96								
1896/97	36	29	31	29	5	-	65	1
1897/98	27	22	24	21	3	1	49	2
1898/99	23	24	23	22	-	2	47	3
1899/1900	24	20	24	18	-	2	44	1
1900/01	27	23	26	20	- 1	3	50	1
1901/02	26	25	24	22	2	3	51	1
1902/03	25	24	22	23	3	1	49	-
1903/04	23	23	20	21	3	2	46	3
1904/05	23	28	21	26	2	2	51	5
1905/06	26	25	20	20	6	5	51	3
1906/07	28	24	24	21	4	3	52	4
1907/08	22	23	20	19	2	4	45	3
1908/09	30	24	26	19	4	5	54	2
1909/10	33	25	30	22	3	3	58	2
1910/11	32	19	29	18	3	1	51	-
1911/12	38	22	36	20	2	2	60	5
1912/13			35	23	1		64	10
1913/14	37	20	35	18	2	2	57	4
1914/15	30	20	27	20	3	-	50	1
1915/16	24	15	24	14	-	1	39	6
1916/17	22	12	18	12	4	-	34	-
1917/18	20	12	17	12	3	-	32	-

„A tanári kar legnagyobb örömmel fogadja ezen gondolatot, miután a 14 éves életkor komolyabb munkára, érettebb törekvésre enged jogosan következtetni. Az életbe kilépő ifjú is bátrabban és meggondoltabban néz jövője elé 18 éves korában, és természetesen a munkaadó is szívesebben, több bizalommal veszi magához. A szaktárgyak elméletének tanítása szempontjából pedig határozottan üdvösebb, mert bizony a székelyföldi anyag nagyon kis mértékben van előkészítve azon követelményekre, melyet úgy az ipar fontossága, mint pedig a szaktanítás jogosan megkövetel. A tanári kar kívánsága még az, hogy a belépő növendékek 14 éves életkorukig vagy iskolába járjanak, vagy pedig megfelelő műhelyben gyakorolják magukat.”³⁶ 23 tanuló az elemi iskola IV., V., 194 az elemi iskola VI. osztálya után került a tanintézetbe. A többi elsőéves diák mielőtt a szakiskolába iratkozott, gimnáziumnak, polgári azaz középiskolának volt tanulója.

A tanintézet első jegyzőkönyvébe foglaltak szerint az iskolában való felvételnél előnyben kellett részesíteni „azon községeket, amelyek lakói a kő- vagy agyagipart már űzik, és szegénységük miatt támogatásra szorulnak”. Az iskola felügyelőbizottsága a kő- és agyagiparra ezek szerint Keresztúrt, csak agyagiparra Korond, Magyarhermány, Küsmöd, Kőrspatak, Agyagfalva, Csekefalva, csak kőiparra Zetelaka, Farkaslaka, Oláhfalva, Gyepes és Remete községeket jelölte ki.³⁷ Az évek folyamán az előbbieken említett községek mellett, amelyek túl nagy érdeklődést az iskola iránt nem tanúsítottak, diákokat vettek fel nemcsak a szó szoros

A diákok nemzetiségi megoszlása

6.sz. Melléklet

Tanév	magyar	német	román	más nemzetiségű
1894/95	39	3	1	1
1895/96	50	-	-	-
1896/97	59	5	-	1
1897/98	49	1	1	-
1898/99	47	1	1	1
1899/1900	43	-	1	1
1900/01	49	-	1	1
1901/02	50	-	1	1
1902/03	47	-	-	2
1903/04	45	-	-	1
1904/05	48	-	-	3
1905/06	48	1	-	3
1906/07	51	1	-	-
1907/08	45	-	-	-
1908/09	54	-	-	-
1909/10	58	-	-	-
1910/11	51	-	-	-
1911/12	55	2	2	1
1912/13	60	2	1	1
1913/14	54	2	-	1
1914/15	47	2	-	1
1915/16	38	1	-	-
1916/17	28	3	-	3
1917/18	30	2	-	-

értelemben vett Székelyföldről, hanem Erdély, a mai Magyarország és az egykori Jugoszlávia területéről is. (Az 1915/16-os tanévben az iskolának három törökországi tanulója is volt.)

Az 1897 és 1917 között végzett 223 diák lakóhely szerinti megoszlása a következő:

Lakóhely	Kőipar		Ágyagipar	
	Nr.	%	Nr.	%
Székelyudvarhely	12	9,91	9	8,84
Udvarhely megye	33	26,52	29	28,43
Háromszék és Csík megye	20	16,52	10	9,86
Erdély	35	28,74	25	24,50
Magyarország	15	12,39	25	24,50
Román királyság	4	3,30	2	1,96
Más	2	1,65	2	1,96

Ahogy a fentebbi adatokból kiderül, a végzősöknek kb. fele (összlétszám 50,67 %-a, a kőiparosok számának 53,71%-a, az ágyagiparosokénak 48,03%-a) székelyföldi volt. A székelyudvarhelyi származásúak aránya 9,41%, az Udvarhely megyebelieké pedig 27,84 % volt. Az iskola tehát legalább részben a vidék szülötteit nevelte, próbálta elindítani az ipari pályán. A végzős diákok első munkahelyeiket az iskolának köszönhatték. Jegyzőkönyvi beírások tanúsítják az iskola közvetítő szerepét a munkahely szerzésénél. Egy 1906. május 31-i feljegyzésben például a következők olvashatók: „az igazgató jelenti, hogy felkeresett levélben

A szülők társadalmi rétegződése

7.sz. Melléklet

Tanév	földműves	iparos	kereskedő	tisztviselő	más
1893/94	5	2		6	5
1894/95	10	5	1	4	24
1895/96	13	6	2	4	25
1896/97	20	8	1	11	25
1897/98	18	5	1	6	20
1898/99	19	9	1	7	16
1899/1900	14	6	-	5	16
1900/01	18	7	-	9	17
1901/02	17	12	-	10	13
1902/03	12	11	-	7	19
1903/04	7	13	-	13	18
1904/05	8	11	-	12	15
1905/06	7	14	1	16	14
1906/07	8	10	1	15	18
1907/08	6	9	-	13	17
1908/09	9	12	2	6	25
1909/10	9	12	1	10	26
1910/11	9	11	2	11	18
1911/12	16	10	2	12	20
1912/13	23	10	2	14	15
1913/14	23	14	-	13	7
1914/15	20	11	-	10	9
1915/16	19	8	-	5	7
1916/17	11	11	-	6	6
1917/18	-	10	4	4	14
	321	237	21	229	409

28 mestert és gyárost kellő eredménnyel, miután a jelen évben végzett valamennyi növendéket elhelyezik, sőt a kereslet nagyobb volt, mint a kínálat.”³⁸ (Az iskolának ebben az évben mindössze 8 végzőse volt.) A felettes szervek iskolába érkezett különféle rendeletei között is találhatók olyanok, amelyek a végzősök munkahelyhez való juttatásával kapcsolatosak. Egy ilyen jellegű körrendeletre küldi az iskola 1913-ban a következő választ: „ez évben az erre [a nyomasztó gazdasági állapotra] való tekintettel sokkal több iparost kerestünk meg (35 telep), mint az előző években, és (...) ezen ügy még függőben van, mert még csak néhány válasz érkezett vissza”.³⁹ Tíz végzősről kellett és sikerült gondoskodni. Hasonló jellegű egy 1915-beli rövid értesítés is: „a rendkívüli ipari pangás ellenére előreláthatólag a kilépő negyedéves tanulók (7) mind elhelyezve lesznek”.⁴⁰ Az előbbieken említett munkaadókra vonatkozó két számadat csak körülbelül 1/3-át jelentette azoknak a helyeknek (mesterek és művészek műhelyei, kisebb és nagyobb kő- és agyagipari vállalatok), ahol az idők folyamán az iskola volt növendékei szakmában nyertek alkalmazást. A munkahelyek földrajzi megoszlása igen változatos és nagy területet fog át. Az 1897 és 1913 között végzeteket 39 erdélyi és 58 a mai államhatárokon kívüli munkáltató alkalmazta. A munkát adók között voltak, igaz nem túl nagy számban, székelyföldiek vagy éppenséggel székelyudvarhelyiek is. Ezen utóbbiak közé tartozott Gatter János építőmester, Gáll József, Ince Márton, Deák Imre, Nicolosi János és Fancsali Bálint kőfaragó mester, Filep Dezső agyagiparos. E két utolsó már azért is említést érdemel,

Tanév	Elméleti oktatás				Gyakorlati oktatás			
	jeles	jó	elégsges	elégtelen	jeles	jó	elégsges	elégtelen
1894/95	10	15	9	-	18	11	5	-
1895/96								
1896/97	4	23	30	3	22	27	11	-
1897/98	9	33	3	-	25	20	-	-
1898/99	7	32	6	-	16	26	3	-
1899/1900	5	33	5	-				
1900/01	12	31	3	-				
1901/02	6	38	2	-				
1902/03	8	29	8	-	17	26	1	1
1903/04	7	31	3	-	15	26	-	-
1904/05	8	31	4	4	15	28	4	-
1905/06	10	23	6	1	13	25	2	-
1906/07	8	31	6	-	17	26	2	-
1907/08	11	26	2	-	19	19	1	-
1908/09	4	34	3	4	20	21	3	1
1909/10	8	36	4	4	15	31	5	1
1910/11	4	39	4	-	19	27	1	-
1911/12	8	41	5	2	29	23	4	-
1912/13	9	36	12	1	24	30	4	-
1913/14	5	38	10	-	20	31	2	-
1914/15	9	28	8	2	23	22	2	-
1915/16	11	22	4	1	13	24	1	-
1916/17	4	18	7	1	9	17	4	-

mert maguk is a szakiskola neveltjei voltak. Munkát biztosított a bethlenfalvi Ugron Gábor-féle téglagyár, a parajdi Mezei Ödön kerámiagyára, a csíkszentdomokosi kőbánya, a kovásznai Gyulai Károly agyagiparos, az ojtóztelepi Pittino Anselmo, a marosvásárhelyi Zsákó Kálmán, a korondi ifj. Gáspár Gyula kőfaragó mesterek, a kézdivásárhelyi Rubicsek József szobrász és kőfaragó mester is. Az erdélyi munkahelyek között felsorolható több kőfaragó mester műhelye (Nagy-testvérek — Kolozsvár; Nagy I. — Brassó; Bibel Rudolf — Karánszebes; Klingenspohr Albert — Medgyes; Schmidt Dávid — Kolozsvár; Nagy János — Beszterce; Bernáth Lipót — Szatmár stb.), Majrowitz Emil kőipari telepe — Arad; Balog Dávid agyagiparos — Arad; Horn A. kályhás mester — Arad; a kályhagyáros Wilhelm-testvérek — Nagyszeben; a Schmidt-testvérek agyagárugyára — Brassó stb. Sok szakiskolát végzett magyarországi helyiségekben dolgozott (Debrecen, Pápa, Békésgyula, Budapest, stb.) A munkáltatók között itt is kőfaragó mesterek, agyagiparosok, kályhások, kályha- és majolikagyárosok, kőipari telepek tulajdonosai szerepeltek. Ezek között névszerű említést érdemel a sok székelyudvarhelyi szakiskolást (17) alkalmazó híres pécsi Zsolnay Vilmos majolikagyár, a budapesti két jelentős kőfaragó mester Ney Ede és Hausmann Sándor és egy egész sor neves budapesti szobrász (Szécsi Antal, Zala György, Margó Ede, Maróti Géza, Langer Ignác, Szabó Antal, Szép Ferenc, Gémes Gindert Péter, Stróbl Alajos) műterme, illetve Hüttl Dezső ismert építész. Volt olyan diák, aki Brailába, Bukarestbe, Kassára, Pozsonyba, Bécsbe, Odesszába, Belgrádba, Szliácsra, Murányaljára, Rajra, Eperjesre, Eszékre, Sziszekre, Zsolnára, Kőrmöcbányára, Nagybecskerekbe, Lőcsére, Csávára, stb. került.

Az első évfolyamos diákok száma tanévenként

9.sz. Melléklet

Tanév	Szak						Összesen	
	kőipar			agyagipar				
	beírt	osztályozott	kimaradt	beírt	osztályozott	kimaradt	osztályozott	kimaradt
1893/94		16			16		32	8
1894/95	6	5	1	8	7	1	12	2
1895/96		12			8		20	
1896/97		5			6		11	1
1897/98	7	6	1	6	5	1	11	2
1898/99		6			5		11	2
1899/1900	6	6		7	6	1	12	1
1900/01	9	9		7	7		16	
1901/02		8			10		18	3
1902/03	7	5	2	7	6	1	11	3
1903/04	8	6	2	7	5	2	11	4
1904/05	9	8	1	10	7	3	15	4
1905/06	9	6	3	8	7	1	13	4
1906/07	11	10	1	8	6	2	16	3
1907/08	3	2	1	7	4	3	6	4
1908/09	14	13	1	8	5	3	18	4
1909/10	11	13	1	11	9	2	22	3
1910/11	10	10		5	4	1	14	1
1911/12	10	9	1	10	9	1	18	2
1912/13		11			5		16	3
1913/14	11	11	2	6	4	2	15	4
1914/15	6	4	2	5	5		9	2
1915/16	5	5		2	1	1	6	1
1916/17	6	3		3	3		6	3
1917/18	10	8	2	4	4		12	2
1918/19							10	

Az iskola nemcsak munkahelyről gondoskodott diákjai számára, hanem igyekezett nyomon követni a későbbiekben is sorsuk alakulását. Az első végzős évfolyammal (1896/97-es tanév) kezdve külön nyilvántartást vezettek a volt növendékekről 1915-ig. Ezen kimutatás adataira támaszkodva megállapítható, hogy a szakmájától el nem pártolt végzősök nagyobb része alkalmazott maradt és csak kisebb része lett önálló iparos. Ezek közül néhányan — a kőfaragó Gáspár Ferenc (Firtosmartonos), a kőfaragó és kőbányataulajdonos Zonda Kálmán (Kézdipolyán), az agyagiparos Szeles Gyula (Kászón), az agyagiparos Filep Dezső (Székelyudvarhely, Szováta, Korond), a kőfaragó Fancsali Bálint (Székelyudvarhely) — Székelyföldön gyakorolták mesterségüket. A végzősök nagyobb része azonban a Székelységen kívül telepedett meg, és így ha szakmájához hű is maradt, a helyi ipar fellendítéséhez aligha járult hozzá. Walentsik József, egyik ipari szakoktatást tárgyaló cikkében a lényegre ráérezve, helyesen vonja le a következtetést, hogy az iskola nem univerzális szer, a szakoktatással nem lehet mindent elérni. Az ipariskola nem pótolhatja magát az ipart, és a már meglévő fejlődőképes vagy fejlett iparhoz kell létrehozni a meglévő szakiskolát.

A székelyudvarhelyi szakiskola fennállásának első évtizedeiben csak közvetve és kismértékben gyakorolt hatást a vidék iparára, de mint szakoktatási intézet nem lebecsülendő munkát végzett. Úgy gondoljuk érdemes idézni ezzel kapcsolatosan egy kortársi

Tanulmány idő kezdet	Tanulók száma			Tanulmányi idő vége	Tanulók száma					
	k.i.	a.i.	összesen		kőipar		agyagipar		összesen	
					nr.	%	nr.	%	nr.	%
1893/94	16	16	32	1896/97	11	68,85	7	43,75	18	56,25
1894/95	5	7	12	1897/98	5	100,00	5	71,42	10	83,33
1895/96	12	8	20	1898/99	6	50,00	6	75,00	12	60,00
1896/97	5	6	11	1899/1900	6*	120,00	6	100,00	12*	109,00
1897/98	6	5	11	1900/01	6	100,00	4	80,00	10	90,90
1898/99	6	5	11	1901/02	4	66,66	3	60,00	7	63,63
1899/1900	6	6	12	1902/03	6	100,00	4	66,66	10	83,33
1900/01	9	7	16	1903/04	5	55,55	4	57,14	9	56,25
1901/02	8	10	18	1904/05	4	50,00	8	80,00	12	66,66
1902/03	5	6	11	1905/06	3	60,00	5	83,33	8	72,72
1903/04	6	5	11	1906/07	5	83,33	4	80,00	9	81,81
1904/05	8	7	15	1907/08	4	50,00	4	57,14	8	53,33
1905/06	6	7	13	1908/09	3	50,00	5	71,42	8	61,53
1906/07	10	6	16	1909/10	8	80,00	5	83,33	13	81,25
1907/08	2	4	6	1910/11	3*	150,00	5*	125,00	8*	133,33
1908/09	13	5	18	1911/12	7	53,84	2	40,00	9	50,00
1909/10	13	9	22	1912/13	8	61,53	9	100,00	17	77,27
1910/11	10	4	14	1913/14	8	80,00	1	25,00	9	63,57
1911/12	9	9	18	1914/15	5	55,55	7	77,77	12	66,66
1912/13	11	5	16	1915/16	6	54,54	4	80,00	10	62,50
1913/14	11	4	15	1916/17	8	72,72	4	100,00	12	80,00
1914/15	4	5	9	1917/18	3	75,00	4	80,00	7	77,77
1915/16	5	1	6	1918/19					6	100,00
1916/17	3	3	6	1919/20					2	33,33
1917/18	8	4	12	1920/21					3	25,00
	197	154	351	1921/22					241	68,66

k.i. = kőipari, a.i. = agyagipari, * = utólagos beiratkozások

fejtegetétszázadunkelsőévtizedénekvégéről: „Afelügyelőbizottság,azintézettestülete és a művezetői kar mindent elkövetett, hogy munkásságuk céltudatos legyen és hogy a székelv nép gyermekei szívébe az ipari pálya iránti szeretetet, a választott iparághoz való ragaszkodást bevigye... Hogy (a végzett tanulók közül) egynehányan mégis más pályát kerestek időközben, talán felesleges is felemlíteni, hogy ennek nem az iskola az oka. Azonban örömmel konstatálhatjuk, hogy az élelmesebb és dolgozni szerető tanulók ma is nagy számban űzik választott iparágukat, sőt, egynehányan szépen berendezett műhellyel önállósították is magukat, néhányan mint szobrász és iparművész működnek előkelő műtermekben, egy része mint munkavezető és végül mint segéd szép sikerrel működnek... minden évben a mesterek és gyárosok részéről a kereslet oly nagy, hogy az iskola nem képes a mesterek ebbéli felszólításának eleget tenni...”⁴¹

A vélemény helytálló. A szakiskola jól képzett, messze földön is szívesen alkalmazott, megbecsült szakembereket nevelt. A növendékek között olyanok is akadtak, akik felsőbb tanulmányok után ismert alkotó művészekké váltak, munkásságuk az iskola hírnevét fokozta.

Bánszky Sándor (1888-1917)

Ungvárról átkerülve 1906-ban elvégezte a helyi szakiskolát, majd a budapesti Iparművészeti Iskola rendkívüli tanulójaként, később segédtanárként látjuk viszont. Bécsben és Olaszországban, Zsolnaynál Pécsen ismerkedik a művészet titkaival. 1913-tól Párizsban Csáky József vonzáskörében eljut a Brâncusi-i alkotásokra emlékeztető művekig, a kubizmusig, sőt, a nonfiguratív plasztikáig. Plakettjei, szobrai gyakran szerepeltek a Függetlenek Szalonjában, ahol az Artistes Indépendants kör tagjai állítottak ki.⁴²

Csiszér János (Zsákodi) (1883-1953)



Díszedény márványból

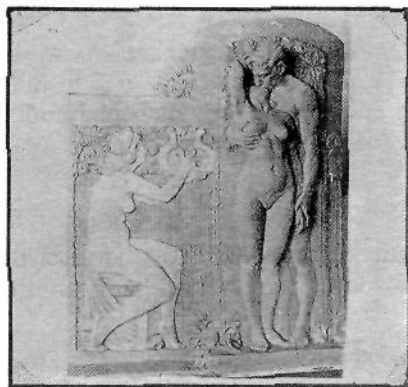
Héjjasfalván született. 1901-ben végzi el a szakiskolát, ahonnan Eperjesre kerül az ottani kályhagyárba. 1902-1905 között az Iparművészeti Iskolában tanul, majd a párizsi Grande Chaumiére Akadémia növendéke, ahol Rodin és E. Fontaine a tanára. Visszatérve az országba

1907-ben a neobarokk stílus legjelentősebb magyar képviselőjénél, Zala György (1858-1937) műtermében dolgozik egy évet. 1908-1909 között Szapári Pál gróf udvari szobrásza Budapesten. 1910-től önállósul és hősi emlékművek, portrék, zsáner- és egyházi témájú szobrok, síremlékek, emléktáblák, plakettek, domborművek készítésével teszi ismertté a nevét.⁴³

Orbán Antal (1887-1940)

Pusztakaláni születésű. 1904-ben végzi el a szakiskolát agyagipari szakon. Rögtön utána az Iparművészeti Iskolába kerül, amelynek elvégzése után 1908-tól a nadrági vasgyárban nyer alkalmazást, mint szobrász. 1911-ben Brüsszelben akadémiai hallgató. De jár Münchenben és Párizsban is. A már említett Zala György mellett és vele közösen alkotott. Később külföldön ezüstáru és kerámia gyárak művészeti vezetője, tervezője. 1919-től a budapesti Iparművészeti Iskola tanáraként dolgozik. Műveiben az igények szerint a történelmi stílusformákat alkalmazta. Szobrok, hősi emlékművek, domborművek alkotójaként vált ismertté. A huszas évek többszöri díjazottjai (Wolfner-, Jendrassik-, Ráth-, Benkő- társulati díjak).⁴⁴

Rápolthy Lajos (1880-1954)



Kandallóreszlet Orbán Antal tervezésében

Székelyudvarhelyi levéltárnok fia. A szakiskola legelső végzőseinek (1896/97) egyike. Az ő életpályája is érdekes. 1897-1900 között Budapesten tartózkodik. Itt Hausmann Sándor és Ney Ede kőfaragók műhelyeiben, majd Müller Rezső milleneumi építkezési vállalkozónál dolgozik. Ezt követően Székelyföldön Csíkszentdomokoson találkozunk vele, mint az ottani kőbányavállalat munkavezetőjével. 1902-1905 között az Iparművészeti Iskola hallgatója, amelynek elvégzése után véglegesen eljegyzi magát a művészettel. Stróbl Alajos (1856-1926), a magyar akadémizmus kiemelkedő művészeinek műtermében alakítja ki saját stílusát. Szoborportréival 1912-től jelentkezik a Műcsarnokban. Néhány évig (1915-16) az Ankarai Művészeti Akadémia tanára volt. Itteni tartózkodása alatt Kemál pasa szobrának megmintázásával is megbízták. Művészetéről olaszországi és magyarországi alkotásai tanúskodnak.⁴⁵

Siklódý Lórinç (1876-1945)

Borszéki születésű. Kőipari szakot végzett 1899-ben. Tehetsége őt is az Iparművészeti Iskolába szólította, ahol 1899-1901 között tanult. A következő két évben külföldi tanulmányi

úton volt. 1904-1906 között Stróbl Alajos mesteriskolába járt. 1907-ben Párizsban a Rodolphe Julian (1839-1907) által 1868-ban alapított és a századvég művészeti életében fontos szerepet játszó „Julian Akadémia” hallgatója. 1908-tól önálló. Naturalista, akadémikus stílusban mintázó szobrász, akit „emlékmű specialistaként” tart számon a magyar művészettörténet.⁴⁶

Huszár Lajos (1892-?)

1910-ben végzi a szakiskolát és miután egy évet Seenger Béla kőfaragó műhelyében dolgozik, Hüttl Dezső (1870-1945) műépítésznél, egyetemi tanárnál, az akadémikus, klasszicizáló, eklektikus épületek tervezőjénél találja meg a helyét.⁴⁷

Nagy Zoltán (1887-?)

1905-ben végzi a felsőszentmihályfalvi ifjú a szakiskolát. Végzés után öt évig a kolozsvári Nagy testvérekénél dolgozik. 1913-tól Maróti Géza (1875-1941) budapesti szobrász, belsőépítész, a külföldön is (Mexikó, Detroit) ismert művésznél találjuk.⁴⁸

Tunner Alajos (1884-?)

A nagybecskereki ismert id. Tunner Alajos kőfaragó mester fia. Apja nyomdokain járva elvégzi 1903-ban a szakiskola kőipari szakját. 1903 és 1905 között az Iparművészeti Iskola diákja. Két évet (1909-1911 között) Margó Ede (1872-1946) domborműveiről ismert dekoráló szobrász műhelyében dolgozik. 1912-ben önállósítja magát.

Kiss Károly (1884-?)

Az 1900/01-es tanévben szerez végbizonyítványt az udvarhelyi szakiskolában. 1901-ben Zsolnaynál Pécsen, 1902-1905 között az Iparművészeti Iskolában tanul. 1906-ban Chicagóban telepedik le mint szobrász.

Az említett tanulókon kívül tudomásunk van még néhány diákról, akik valamilyen felsőbb iskolát is elvégeztek a szakiskola befejezése után, de hiányos forrásaink nem tették lehetővé sorsuk alakulásának nyomon követését. Ezek között megemlíthetjük a bögözi Kiss Domokost, a déghi Kárász Mihályt, a vingárdi Salamon Sándort, a marosludasi Keresztes Kálmánt, a budapesti Bakonyi Sándort, a veszprémi Pfílf Miklóst, az orsovai Stein Józsefet, akik mind az Iparművészeti Iskola diákjai is voltak. A fiatalon elhunyt véckei Szent Dezső és a budapesti Teretskei Béla felső építészeti iskolát végeztek. A tehetségesek, a művészi pályát befutottak száma meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a tárgyalt időszakban az iskolának viszonylag kisszámú végzős diákja volt. Ők voltak azok, akik valóban igazolták az igényes iskolai munkát, akik elégtétellel szolgáltak a tanintézet tanárainak és öregbítették a vidéki szakiskola nemzetközi hírnevét.

1918-1940 közötti időszak diákállományának részletesebb statisztikai elemzését a hiányos és ellentmondó adatok nem tették lehetővé. Ezen időszak 22 tanévének össznépsége 1029 rendes diák.

Diáklétszám tanévenként

II. sz. Melléklet.

Tanév	Évfolyam					Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	
1918/19	10	4	10	6	—	30
1919/20	5	5	4	2	—	16
1920/21	5*+6	5	5	3	—	24

1921/22	13	3	5	4	5	30
1922/23	15	6	3	2	—	26
1923/24	27	11	7	3	—	48
1924/25	17	23	11	7	—	58
1925/26	7	9	17	12	6	51
1926/27	12	7	4	13	10	46
1927/28	23	15	6	4	12	60
1928/29	19	13	15	6	4	57
1929/30	26	15	14	12	6	73
1930/31	16	15	13	11	14	69
1931/32	7	3	7	10	11	38
1932/33	20	3	4	9	11	47
1933/34	21	18	3	3	10	55
1934/35	28	17	11	4	4	64
1935/36	20	23	16	9	5	73
1936/37	24	20	12	13	7	76
1937/38	52	16	14	9	—	91
1938/39	18	15	15	11	—	59
1939/40	14	13	15	15	—	57

5* = az előkészítő osztály diákjainak száma

Tanévenként néhány kivételtől eltekintve az iskolának valamivel több tanulója volt, mint a korábbi időszakban. (A tanulólétszám évi ingadozásának alsó határa a 16 növendéket számláló 1919/20-as, a felső határa a 91 diákot nyilvántartó 1937/38-as tanév.)

Az első évfolyamokra összesen 394 ifjút írtak be. Ezek egy-két esettől eltekintve korábban valamely elemi iskolának voltak tanulói. Az adatok nem engedték meg annak megállapítását, hogy a növendékek iskolai végzettsége az elemi iskola hány osztályának felelt meg. Az egyes évfolyamok különböző szakosztályainak létszámát, illetve az abban bekövetkezett változásokat sem lehetett következetesen nyomunkövetni. Hiányos adataink csak azt tanúsítják, hogy az egyes tanévek folyamán elég sok tanuló kimaradt az iskolából.

Az iskola diákjai között sokkal nagyobb számban voltak román ifjak, mint az előzőekben. Ezek elég nagy része árva-házi gyerek volt. Az ország különböző részeiből kerültek az iskolába.

Annak a néhány tanévnek (1937-1940 között) az adatai, amelyek lehetővé tették a szülők foglalkozás szerinti megoszlásának vizsgálatát — 34,50% földműves, 24% iparos, 4,5% kereskedő, 9% tisztviselő, 28% más foglalkozású — azt sejtetik, hogy az iparos körök érdeklődése megnövekedett a tanintézet iránt.



végzősök

A tanulók osztályzatainak vizsgálatából az derül ki, hogy az évvégi eredmények nagyobb része közepes, közepesnél gyengébb volt. A leggyakoribb általános osztályzatok 6-os 7-es körül mozogtak. A korábbi időszakhoz képest lényegesen magasabb a bukási százalék is.

A 394 első évfolyamra felvett diákból végbizonyítványt mindössze 160-an szereztek. A végzősök kihelyzéséről, sorsuk alakulásáról néhány kivételtől eltekintve nincsenek adataink.

1940-1944 közötti rövid időszakban az iskolába beírt tanulók száma 212, az osztályozottaké pedig 197. (Lásd a 12. sz. Mellékletet)

1940-1944 között osztályozott tanulók

12.sz. Melléklet

Tanév	szakosztály	évfolyam								Összesen
		I.		II.		III.		IV.		
		előké- szítő	rendes	előké- szítő	rendes	előké- szítő	rendes	előké- szítő	rendes	
1940/41	asztalos	4	-	15	-	5	-	-	-	27
	fafaragó	5	-	4	-	-	-	1	-	10
	fazekas	4	-	8	-	7	-	3	-	22
1941/42	asztalos	-	-	2	-	12	-	5	-	19
	fafaragó	-	7	2	-	2	-	-	-	11
	fazekas	-	4	3	-	6	-	6	-	19
1942/43	asztalos	-	7	-	-	2	-	11	-	20
	fafaragó	-	-	-	6	2	-	2	-	10
	fazekas	-	-	-	2	3	-	6	-	11
1943/44	asztalos	-	-	-	3	-	3	-	-	6
	fafaragó	-	2	-	-	-	2	4	-	8
	fazekas	-	4	-	-	-	1	3	-	8
	villamossági	-	26	-	-	-	-	-	-	26

Az 1940/41-es tanév végén osztályozott négy előkészítő évfolyamos 59 diákból 1944-ig végbizonyítványt 44-en (74,57%) szereztek. Az 1941/42-es tanévvel induló három évfolyamos szakiskolai osztályok osztályozott növendékeinek összlétszáma 67 volt. Ennek a rendszernek az első tanulói az 1943/44-es tanévben végeztek, összesen haton. Az első évfolyamra felvettek 54,54%-a. Az iskolai össznépeségből 58 tanuló (29,14%) székelyudvarhelyi, 78 (38,69%) Udvarhely megyei, 47 (23,61%) Csík és Háromszék megyei, 14 (7,03%) erdélyi, 1 (0,5%) magyarországi és 1 (0,5%) külföldi volt. Anyanyelv szerint egy tanuló kivételével az összes diák magyar volt. A tanévenkénti általános osztályzatok nagyobb része jó és elégséges volt. A szülők foglalkozása szerint az iskola össznépeségből a diákoknak 29,43% földműves, 37,05%-a kisiparos és bányakisvállalkozó, 3,55%-a tisztviselő, 2,53%-a kiskereskedő, 3,04%-a értelmiségi, illetve 24,87%-a más foglalkozású családból származott.

Az 1945/46-os tanévtől az 1948-as oktatási reformot követő változásig a két — alsó és felső — tagozattal rendelkező iskola diáknépeségéről részleges adataink vannak. Ezeknek megfelelően az időszak első tanévében 91, a következőben 106 tanulót vettek fel. A 197 beírt diák közül 38,26% paraszt, 24,48% kisiparos, 2,04% tisztviselő, 4,08% kiskereskedő, 6,12% értelmiségi családból érkezett az iskolába. A növendékek 21,31%-a székelyudvarhelyi, 46,44%-a Udvarhely megyei, 18,08%-a háromszéki és Csík megyei, 10,92%-a erdélyi volt. Az 1945/46-os tanév agyagipari és faipari alsó tagozatának I. és II. osztályába 31, a felső tagozat V., VI. osztályába 60 diákot vettek fel. A következő évben az alsó tagozat II. szakosztályaiban 15, a III.-ban 18 tanuló, a felső tagozat V. osztályában 27, a VI.-ban 26 és a VII.-ben 19 tanuló volt.

Az iskola és a társadalom kapcsolata

A székelyudvarhelyi szakiskolát a célok és megvalósítások összefüggésében mérlegelve, a korabeli társadalmon belül elfoglalt helyét, szerepét, az iparra, az iparosokra gyakorolt hatását vizsgálva, összetett, esetenként látszólag egymásnak ellentmondó képet nyerünk. Már maga a kortárs sem vélekedett egyformán az iskoláról. A Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara 1895-ös jelentésében foglaltak azt tanúsítják, hogy az indulás után közvetlenül a „közélet terén is már nemsokára megnyilvánuló szakiskola jövőbeni hatásához” nagy reményeket fűztek.¹ Ez a hatás azonban eléggé soká váratott magára és nem minden tekintetben felelt meg az eredeti elképzeléseknek. A tanintézet sorsának alakulását közvetlen közletről és első pillanattól kezdve vigyázva nyomonkövető *Udvarhelyi Híradóban* 1899-ben napvilágot látott vélemény helyesen mérte föl, hogy éveknek kellett eltelnie már ahhoz is, hogy az iparművészeti szempontok alapján oktató szakiskola iránt egyszerűen a kortársi érdeklődés általánosabbá váljon.²

A szakiskolát a Székelyföldön „nagy hézagot pótló” tanintézetnek tartó Hegedűs Sándor kereskedelemügyi miniszter, 1900-beli iskolalátogatása alkalmával abbeli reményét fejezte ki, hogy a szakoktatás ezen intézetének tanuló fiataisága „a hazai ipart elősegítendő” hivatása magaslatán lesz. A miniszter reményének realitását látszanak alátámasztani, legalább bizonyos vonatkozásban, Ney Imre miniszteri biztos néhány évvel későbbi szavai, aki az 1904-es évfárárvizsgák elnökeként, az ezeken elért szép sikerek láttán jelentette ki, hogy azok „becsületére válnának bármely közép ipariskolának is”.³ A tanintézetért felelős szervek, a magasrangú látogatók helyesen ítélték meg az iskolában folyó kitartó és következetes oktatói munkát, mérték föl annak eredményeit. A közvetlen környezet és elsősorban az iparosok nem sok érdeklődést tanúsítottak az iskola iránt „holott — jegyzi meg az *Udvarhelyi Híradó* — az intézmény az iparos osztály részére óhajt művelt, szakképzett embereket nevelni”.⁴ Az idézett helyi lap néhány héttel később keserűséggel állapította meg azt, hogy az iskola „még mindig mostoha gyermeke a székelységnek, amelyet megtűr ugyan, de amely igazi vonzalmának, szeretetének melegét soha nem érezte” — márpedig — „az iskola törekvése csak akkor arathat sikereket, ha maga a társadalom... különösen pedig maga az iparos osztály is jobb jövőjének ezen valóságos melegágyát szép célja elérésében segíti, támogatja”.⁵ „Népünk — viszont — annyira mellőzi, hogy ezen iskolában még ösztöndíjas helyekre sem akad elegendő jelentkező a székely fiúk köréből.”⁶ A megállapítás helyes. Az iskolai felügyelő bizottság a közigazgatási bizottságok útján segítségét kérte az idők folyamán a székelyföldi előjáróságoknak és középiskoláknak, hogy az intézetbe „alkalmas székely növendékeket küldjenek”⁷, „olyanokat, akik kedvet kaptak ezen pályához”.⁸ A közbenjárások ellenére a tanintézet beiskoláztatási gondokkal küszködött. „Ha egy-két lelkes vidéki pap, tanító és jegyző, kik az ipar fejlesztését szívügyüknek tekintették nem támogatta volna az iskolát, az már rég bezárhatta volna kapuit — hangzik a panasz — holott anyavárosunk konyhájára évi 50.000 koronát hajt.”⁹

„Ha tudnák a szülők, hogy ezen iskolának úgyszólván minden költség nélkül végzett tanulói, mint szakmunkások a tanítóéval és... a tisztviselőéval felérő, sőt, sokszor ezeket meghaladó keresethez jutnak... ha tisztában lennének azzal, hogy a jövő, sőt, már a jelen is a produktív munkáé, bizonyára nem idegenkednének a szakiskolától” — véli az egyik korabeli cikkíró.¹⁰ Maga a tantestület is a jelenben gondolkozott. A szakiskola lelkes és tevékeny tanára Spaller József az, aki megfogalmazza az iskola munkaközösségének álláspontját kijelentve, hogy nem

érezne magát boldognak, ha az iskola csak a jövőnek termelne, „annak fejlesztőleg, buzdítólag kell hatnia a jelenre is, a mostani segédekre és mesterekre is”. Ezért szorgalmazta az iskola a gyakorló mesterek, segédek számára az esti tanfolyamokat, ezért foglalkozott külön a rendkívüli tanulókkal. Ezért ajánlotta fel élető kemencéjét a környék fazekas iparosainak, ezért látta el őket tanácsal, műszaki receptekkel vagy kölcsönzött számukra felszereléseket, szerzőségeket, sőt anyagokat is. Ennek köszönhető, hogy az iparfelügyelő bizottság elnöke örömmel jelenthette „hogy a tantestület utánajárása folytán sikerült a helybeli fazekasok érdeklődését iskolánk agyagipari munkálatai iránt fölkelteni”.¹¹ Ez tény volt akkor is, ha egy valamivel későbbi emlékiratban, amelyet a Székelytársaság Székelyudvarhely városi képviselőtestületéhez intézett, azt olvashatjuk, hogy az agyagipariskola raktárában található választékos tárgyakról „többet tudnak például Kolozsváron, mint nálunk”.¹²

A sokat hangoztatott gyér érdeklődés ellenére az iskola tanárai úgy érezték „a szakiskola nemcsak a város falai között, hanem künn vidéken is megtette a kötelességét. A korondi fazekas is már több formaérzéssel, praktikusabb technikával, szebb mázakkal dolgozik. Úgy hogy egy szászvárosi fazekas iparos az iskola igazgatóságához intézett levelében fájdalmasan panaszolja, hogy a korondiak milyen lelketlenek, titkolózók, nem akarják vele közölni szép edényeik mázának készítését, s így kénytelen a szakiskolába — bár nős ember — belépni, hogy itt mesterségében kiképezve jobb jövőt biztosítson családjának.”¹³ Az *Udvarhelyi Híradó* korabeli számaiból is kitetszik, hogy a szakiskolát sűrűn keresik fel családos emberek is, hogy új mintákat kapjanak és hogy a színezés titkát megtudják. „Megbecsülhetetlen érdeme a székelyudvarhelyi szakiskolának, hogy a nép lelkéig férközött, s közvetve s közvetlenül terjeszti a gyakorlati, ismereteket és az ipari felvilágosodást.”¹⁴

A technikai tudás gyarapodása, a formakincs bővülése, a kereslet gazdagodása mind hozzájárulhatott azok sorsának javulásához, akik az iskola szakosztályait elvégezték, vagy tanfolyamait látogatták. Spaller József írja *A székelyudvarhelyi szakiskola hatása a helybeli és vidéki fazekasiparra* című cikkében: „Az igazgatósághoz érkező számos köszönő iratok, ipari dolgokban való kérdezősködések egy csendes, feltűnés nélküli, de eredményeiben alapos, a hazai ipar elővitelén áldásos munkáról tesznek tanúságot.”¹⁵

Barabás Endre említett megyei monográfiájában 1904-ben úgy értékeli, hogy „az iskola főleg fazekasipar terén éreztette hatását, amennyiben e téren úgy minőség, mint tetszetős kivitel szempontjából örvendetes haladás tapasztalható a fazekas iparosoknál”.¹⁶ Ehhez hasonló a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara 1910. évi jelentésében található értékelés is. A *Magyar Úveg- és Agyagipar* című folyóirat külön kiemeli, hogy „kályhaformákért sem kell már külföldre menni, mert az ungvári és a székelyudvarhelyi állami agyagipari szakiskolák igen jutányos árban szállítanak eredeti magyar ízlésű és kitűnő munkaformákat...”¹⁷ Valóban az iskola műhelyei és mintái az iparosok rendelkezésére állottak.

Az iskola hatása közvetve, végzett növendékei által is, érvényesült. Az *Udvarhelyi Híradó*, *A Magyar Úveg és Agyagújság*, valamint az *Udvarhelyi Népi nevelés századunk elején* a „Filep effektusról” írnak. A szakiskolát 1896/97-es tanévben elvégző korondi származású Filep Dezső agyagiparos, miután Langer Ignác szobrászművésznél és más budapesti műhelyekben dolgozott Székelyudvarhelyen lett önálló iparos 1902-ben. A szakiskolához közel levő műhelyében a külföldön nyert tapasztalatait értékesítve hamarosan állandó tárlatot nyitott ebédlő-, szalon- és hálószobakályhákból, kandallókból, takaréktűzhelyekből, lakások és nyilvános helyek díszítésére szolgáló szoborműveiből. Megrendelésre is dolgozott. Termékeinek nagy részét külföldön értékesítette. 1905-ben Belgiumban a liègei világkiállításon készítményeivel ezüstérmet nyert.¹⁸ 1906-ban az Iparfejlesztő Bizottság pár ezer korona kamatmentes kölcsön-

Kőipari téren is máig kisugárzó hatása volt az iskolának. Az 1896-os millenniumi kiállítást bemutató emlékkönyvben Szerényi József az iparoktatást elemezve büszkén jelenthette ki: „a kőfaragást, melyből most volt alkalmunk először látni a hazai iparoktatás ezen részének irányát, a székelyudvarhelyi kő- és agyagipari szakiskola, valamint a brassói kőfaragó tanműhely oly előnyösen mutatta be, hogy a legfokozottabb igényeket is kielégíthették...

Mindezeket tehát csak annak garanciája gyanánt hozzuk fel, hogy a hazai iparoktatás teljesen hivatása magaslatán áll”.²³

Míg az iskola agyagipari termékei szétszóródtak, elkallódtak és nagyon kevés képanyag bizonyítja színvonalukat, addig a kőipari termékek anyaguknál, de jellegükénél is fogva ma is szemet megkapóan árulkodnak arról a művészi felfogásról és elképzelésről, amelyet a szakiskola magas szinten képviselt. Udvarhelyi és környékbeli templombelsők, oltárok, épületek architektónikus részletei, művészi stílusukban, kivitelezésükben jóval az átlag fölé emelkedő síremlékek viselik az egykori szakiskolások kezenyomát. A szerény helyen meghúzódó „készült a helybeli szakiskolában” felirat a szakiskola névjegykártyája és reklámja is egyidőben. A figyelmes szem azt is észre veszi, hogy a „Huber” (az iskola volt kőfaragó oktató mestere) és „Fancsali B” (az iskola volt tanítványa) mesterszignóval ellátott sírkövek mind a szakiskola által használt stílusjegyeket viselik magukon.

A két világháború között már beinduló, majd a későbbiekben is létező faipari műhelyekből szintén sok mestertermék, színvonalas asztalos és faragászati termék került ki, ezek is a maguk rendjén a szakiskolában folyó komoly munka bizonyítékai. A termékek alkori előállítását a későbbi, mindenhol megbecsült faipari szakemberek, akik közül sokan ma is alkotnak, illetve folytatva szakiskola hagyományait nevelő oktató munkájukkal a mindenkori szakmai képzés szolgálatában állanak.

Az iskola által szervezett tanfolyamok

A szakiskola fennállása első évtizedeiben megkísérelte, hogy oktatói, nevelői tevékenységét kiterjessze az iskola tényleges (rendes és rendkívüli) diákjain kívül a város, a környék már gyakorló iparosaira, iparossegédeire és tanoncaira, illetve más iskolák diákjaira is. A cél érdekében különféle, többnyire ingyenes esti vagy rendkívüli tanfolyamokat indítottak. Ezen megpróbálták a szűkebb, de tágabb értelemben is vett vidék gyakorló iparosait szakmájukban továbbképezni és tevékenységükhöz szükséges gyakorlati, ügyviteli, üzleti ismeretekkel felvértezni, valamint a gyermekek kezűgyességét, művészi érzékét, rajz és mintázási készségét fejleszteni. A tanfolyamok tartásának gondolata már az iskola szervezeti szabályzatában is jelen van: „A szakiskolában külön tanfolyamok rendezhetők a helybeli mesterek és segédek részére, nemkülönben szakelőadások is... — és hogy ezekre — felvehető minden önálló iparos segéd vagy tanonc, aki csak egyes tantárgyakat kíván hallgani.”²⁴ A szabályzatban foglaltak azonban a tanintézet munkaközösségének önzetlen hozzáállása nélkül holt betűk maradtak volna. Korabeli adatok igazolják, hogy az iskola igazgatója és tanárai gyakran ingyen és dacolva a különféle nehézségekkel és nem utolsósorban az érdeklődés hiányával, a bizalmatlansággal, szervezték és tartották ezeket az oktatási formákat.

Az első tanfolyam indítására 1894. október elsején 22 helybeli iparos részvételével került sor, azt követően, hogy ezen év februárjában Bartók János felügyelő bizottsági tag közvetítette az iskola vezetőségéhez a felnőtt iparosok kérését, hogy szervezzenek részükre ingyenes rajztanfolyamot és erre az engedélyt a tanintézet Szerényi József iparfelügyelői miniszteri

biztos hozzájárulása eredményeképpen megkapta.²⁵ A következő évek folyamán minisztériumi jóváhagyással — egy 1897. augusztus 16-án kelt jegyzőkönyvből tudjuk, hogy mind a tanfolyamok tartásához, mind az iskola épületének ilyen célú használatához minisztériumi engedélyre volt szükség — különféle kisebb-nagyobb sikernek örvendő tanfolyamokat szerveztek. (Lásd a 13. sz. Mellékletet.)

Rendkívüli tanfolyamok

13.sz. Melléklet

Tanév	Diákoknak						Felnőtteknek						Össze- sen
	Községi elemi iskola	Szent Ferenc rendi elemi iskola	Állami főreál iskola	Római kat. gimná- zium	Refor- mátus kollé- gium	Tanonc- iskola	szabászat		könyvelőség		Általá- nos to- ábbkép- ző	Esti tanfo- lyamok	
							Cipé- szek	Csiz- madiák	Keres- kedők	Nők			
1903/04		81*		79*		108	-	-	-	-	-	11	279
1904/05		81*	25	25	27	90	-	-	-	-	-	21	269
1905/06		98*	33	21	24	82	-	-	-	-	-	10	268
1906/07	64		50	25	27	37	84	-	-	-	-	6	293
1907/08	83		37	30	37	28	99	-	-	-	-	34	348
1908/09	77		58	36	29	33	148	22	18	32	26	-	429
1909/10	86		66	19	38	28	99	22	-	-	8	-	379
1910/11	92		76	36	29	27	110	-	-	-	15	18	417
1911/12	80		58	18	34	35	93	-	-	-	-	-	328
1912/13	76		38	43	62	39	71	-	-	-	-	-	329
1913/14			214*			73	-	-	-	-	-	-	287
1914/15						56							56
1915/16						35							35
1916/17													
1917/18	42		51										93
1918/19	48		41										89

* Összevont adatok

Említésre méltó ezek sorában pl. az 1898/99-es tanévben, Budapest után, vidéken először itt, Székelyudvarhelyen, az Udvarhely megyei tanítók részére indított „slőjdtanító tanfolyam”, amelyet a Kézimunkára Nevelő Országos Egyesület kezdeményezett. Ez alkalommal a tanfolyam viszonylag kis számú rendes hallgatója (8 tanító, egy állandó gyermekmenházi vezetőnő, egy hetedik gimnazista tanuló) mellett az előadásokat, az iskola műhelyeit és a tanfolyam végén szervezett kiállítást elég sok érdeklődő is meglátogatta. A tanfolyamon az agyagmintázást Hargita Nándor, a fa megmunkálását Belle László székelykeresztúri tanító oktatta. A négyhetes tanfolyam végén minden hallgató 37 darab famunkát és 10 darab agyagmunkát állított ki.²⁶ Ugyanezen év márciusában előre felterjesztett és a minisztérium által elfogadott terv alapján, Pillich Lajos és Maráth József agyagipari tanfolyamot tartott, igaz mindössze három korondi fazekas részvételével.²⁷ Bár a tanintézet által szervezett rendezvények iránt az érdeklődés mindvégig ingadozó maradt, az iskolának a vidék iparosaira gyakorolt hatása fokozatosan érezhetővé vált. Ahogy a szakiskola bel- és külföldi elismerése nőtt, úgy tört meg lassan a helyi iparosok idegenkedése az iskolával és igényességével szemben. Spaller József a szakiskola iparosokra gyakorolt hatásának mélyítése érdekében, abból a megfontolásból kiindulva, hogy „nehogy a korral haladni nem kívánó iparosok közönyén nemzetünk legfon-

tosabb, legvitálisabb érdeke szenvedjen hajótörést” a tanfolyamokat kötelezővé szeretne volna tenni, helyesen mérve fel a szakiskola ilyen jellegű szerepét és lehetőségeit az iparos generációk nevelésében. „Mily bensővé, mily áldást hozóvá tehetnők a viszonyt ezen ipari szakiskolák és iparos osztályunk között — írta ezzel kapcsolatosan a századfordulón — ha iparosaink belátva azok fontos célját: szívvel-lélekkel támogatnák azokat, ha ezen iskolák tanerőit megtalálva most hiányos elméleti ismereteiket gyarapítanák, majd... a szakképzettség egyes ágaiban is igyekeznének ama jártasságra szert tenni, amelyre kinek-kinek saját ipara sikeres üzetésében múlhatatlanul szüksége van.”²⁸

A szakmai jellegű továbbképzést szorgalmazó rendezvényeknél sikeresebbnek bizonyultak az *Udvarhelyi Híradó* által „életrevaló és hiánypótló dolognak” minősített gyakorlati, ügyviteli ipari számvetést és könyvvitelt, üzleti levelezést tanító tanfolyamok. Spaller három hónapra, hetente két-két órára tervezett, ilyen kérdésekkel foglalkozó tanfolyamán a kezdéskor 1901-ben túljelentkezés volt. A siker titkát az *Udvarhelyi Híradó* cikke abban vélte felfedezni, hogy „nem meddő tudományos és irodalmi polémiákban, nem teoriák felállításában keresi a siker eszközét, hanem magában a gyakorlati életben...”²⁹ A tanfolyam előadásait a jelentkezőkből mindössze tizenhaton hallgatták végig. Ez a szám „a város iparos osztályának létszámával és kevésbé széleskörű ismeretei voltával távolról sem áll arányban” — állapította meg ez alkalommal a már idézett helyi lap, és keserűséggel vonva le a következtetést, hogy a „város iparossága a táncmulatságok rendezése és az effajta vállalkozások körül sokkal nagyobb buzgalmat és igyekezetet fejt ki mint éppen... ismereteik kibővítését célzó tanfolyam iránt”.³⁰ (A következő évben is meghirdetett és megtartott ilyen jellegű tanfolyamon 22-en vettek részt.)³¹

Az 1900-as évek elején felmerült az a vélemény, hogy „igen helyénvalónak találnók, ha a kormány is tudomást venne és ez ingyenes tanfolyamot az őt megillető segélyben részesítené, vagyis annak állandósítása felől intézkedne”.³² Ezen a téren történhetett előrelépés, ugyanis az igazgató egyik 1903-as helyzetjelentésében egy főigazgatói körrendeletre hivatkozik. Ugyanebből a jelentésből azt a sajtó által is igazolt tényt tudjuk meg, hogy „...az igazgatóság a helyi lapokban egy meglehangú és buzdító felhívást is közzétett, melyben az iparos mestereket és segédekét a cél fejtegetésének kíséretében [a tanfolyamokra való] jelentkezésre hívta fel...”³³ Más ehhez hasonló iskolai felhívások is napvilágot láttak a sajtó hasábjain. Pl. 1903 májusában Spaller József „Iparosokhoz” intézett sorai arról tájékoztatták a helybelieket, hogy „a jövő tanévtől (1903/04) kezdve minden hó első vasárnapján megfelelő számú jelentkező esetén tanfolyam nyílik az iparosoknak, melynek célja a szabadkézi rajz és elméleti ismeretek bővítése, útbaigazítás adása az iskolai könyvtár használatának lehetőségével”.³⁴ Ezzel kapcsolatosan az *Udvarhelyi Híradó* reményét fejezte ki, hogy „az érdekeltek nem fogják elmúlasztani a kínálózó alkalmat, hogy egy nagy gyakorlati haszonnal járó tanfolyamon ismereteiket gyarapíthassák”.³⁵ 1905-ben a tanfolyamok résztvevői már látogatási bizonyítványt is kaptak. A sajtó ezekben az években tele volt az iparosok önértetével, hazafiságára tett célzatos megjegyzésekkel, amelyek a „korral haladni kívánó iparos mesterekhez” szóltak továbbképzésre ösztönözve, helyesen mérve fel azt, hogy „ha valahol úgy bizonyára az iparos pályán bosszúlja meg legjobban magát a maradiság”.³⁶ A buzdítás ellenére a továbbképzés nem lett a helybeli iparosok szívügye. Egy 1906-os újságcikk a szakiskolában indított könyvviteli tanfolyamokra hívva fel a figyelmet, önámítás nélkül jegyzi meg, hogy ezekre „az utóbbi időben azonban horoggal fogtunk egyenéhány hallgatót, hogy aztán pár hétre azok is abba hagyják azt a tanfolyamot, mely egy árva fillérükbe sem került, s melyet más városokban valóságos istenáldásnak tekintettek volna”.³⁷ Az érdeklődés hiánya szinte érthetetlen véli a

sajtó, hiszen a tanfolyamokon a résztvevőket alaposan kidolgozott és előre meghirdetett részletes program várta, pénzbeli segélyben és más kedvezményekben is részesültek. Pl. Hargita Nándor 1907/08-as tanévre hirdetett fazekas háziipari tanfolyama az eddig készítettéknél jobb és szabályosabb edényalakok korongolásának, az engobe és mázak készítésének, valamint ezek helyes alkalmazásának és az ízléses díszítés elsajátításával kecsegtetett.³⁸ Az egy évvel későbbi kőfaragó tanfolyam ingyenes nyersanyagot és szerszámhasználatot, bizonyos mérsékelt napidíjat ígért.³⁹

A tanfolyamok nyújtotta képzési lehetőségek köre szélesedett. 1909-ben szabászati tanfolyamot nyitnak szabó, illetve csizmadia mestereknek és segédeknek. A könyvelési tanfolyam látogatását a lányok részére is lehetővé tették. Kőfaragói tanfolyamot tartottak 1910-ben kisközségük számára. Ezen utóbbival kapcsolatosan a résztvevők által készített kiállítás tárgyait értékelve az *Udvarhelyi Népinevelés* elismeréssel adózott Hargita Nándornak és Csánki Józsefnek. Az igazgató a tanfolyam eredményét kielégítőnek tartotta és kijelentette, hogy „hasznos tanfolyamok rendezése a jövőben is kívánatos, mert nagymértékben hozzájárul a kőipar fejlesztéséhez és ahhoz, hogy ipari szakiskolánk, s az itt tanított ipar iránt a népben az érdeklődést felkeltse”.⁴⁰

Századunk első évtizedének végére az általános iparos továbbképző esti tanfolyamok iránt az érdeklődés olyannyira megcsappant, hogy ilyen természetű tanfolyamokat többet nem tartottak. Az iskola felügyelő bizottsága érthetetlenül állt „iparosaink és iparos ifjaink ezen indolenciája előtt”.⁴¹

A Dávid Antal Mózes féle alapítvány kamataiból fenntartott tanfolyamok zavartalanul és eredményesen folytak a továbbiakban is. A község elemi, s a Szent Ferenc rendi iskolák növendékei számára Hargita Nándor, Petrányi Miklós és Pillich Lajos tartottak mintázási és rajzórákat. Míg az alsófokú iparos és kereskedő tanonciskola diákjai az intézet rajztermében vasárnaponként Petrányi Miklós és Gabrovitz Kornél rajzóráin vehettek részt. A tanonciskola 1909-es énekesítője ezeket megemlítve utal a szakiskola rajztermére és az abban folyó szakok-



A szakiskola rajzterme

tatás mikéntjére is: „A termék sötétek és alacsonyok... a lámpák elhelyezése akadályozza a tanulókat abban, hogy a táblát lássák... a szakiskolai növendékek oktatására előrajzok vannak a táblán, melyeket letörölni nem lehet, mivel újra előállításuk fáradsággal jár...”⁴² Az állami főreáliskola, a római katolikus főgimnázium, a református kollégium növendékei számára hosszabb időtartamú (9-10 hónap) heti két órás mintázási és rajztanfolyamokat szerveztek. 1903 és 1918 között — a rendelkezésünkre álló adatok alapján — több mint 3000 diákot és tanoncot részesített a szakiskola ilyen jellegű felkészítésben. Az összes tanfolyamokon 3663 egyén vett részt. Az első világháborús években már csak a tanonciskolások részére szerveztek tanfolyamokat.

Amikor az idők és a szükségletek változtak, módosultak a tanfolyamok profiljai is, de a cél maradt a régi. A Patkó Imre az 1940-es évek igazgatójának a miniszterhez írt levelében olvashatjuk: „...iskolánk céljai között szerepel a helybeli és környéki munkanélküli szakmabeli iparossegédek foglalkoztatása, sőt a helybeli szegény sorsú kisiparosoké is, akiknek éppúgy mint általában az iparosságnak a szakmába vágó modern gépek használatát iskolánknak kell bemutatnia... játékaru szakmát, a fa, fém, kerámia és elektrotechnikai szakma összefogásával okvetlenül fel kellene állítani...”⁴³ Az új igényekhez való alkalmazkodást igazolja egy 1943-beli hirdetmény, amely villamossági alapismeretekkel kapcsolatos tanfolyamról számol be. A tanfolyam érdekessége, hogy vizsgával zárult, és a nyert bizonyítvány később tartandó villamos-gépkezelői vagy villamosszerelői tanfolyamok látogatására jogosított fel.⁴⁴ Az ilyen téren nagy tapasztalatokkal rendelkező iskola szakvéleményét igénybe vették máshol tartott tanfolyamok esetében. Pl. amikor Knopp Ferenc, németországi agyagipari szakiskolát végzett korondi kerámikus, községében tanfolyamot szeretett volna indítani, a hatóságok tantervének és szakképzettségének felülbírálására az udvarhelyi szakiskolát kérték fel.⁴⁵

Tanulmányutak, kirándulások...

A század elején Ney Imre miniszteri biztos a székelyudvarhelyi szakmai képzést szolgáló tanintézet eredményes munkáját biztosító tényezők közé sorolta a mesterekkel, segédekkel, munkásegylettekkel való szoros kapcsolat, a szakmára jellemző kisebb munkagépek és mechanikai szerszámok kezelése elsajátításának biztosítása mellett a tanulmányi kirándulások is, megjegyezve, hogy ez utóbbiak teremtték meg az elszigetelt iskolában tevékenykedők számára annak lehetőségét, hogy „az ipari élet lüktetéséről” tudomást szerezzenek.

Bár túl sok adat nem őrződött meg ezzel a problémával kapcsolatosan, az vitathatatlan tény, hogy a tanulmányi kirándulások két csoportra oszthatók. Egy részük az iskola tantestületének tagjai számára biztosította a továbbképzést, más részük a diákokkal ismertette meg a választott szakma jellegzetességeit, tette lehetővé a helyszíni tapasztalatok szerzését az ismereteik bővítését. Mindkét formája a tanulmányi utaknak a tanintézet földrajzi elszigeteltségéből eredő, hátrányos helyzet enyhítésére, megszüntetésére volt hivatva.

Az iskola tanárai közül egyesek állami támogatással voltak tanulmányútra küldve, külföldi szakiskolák, a szakipar országos, illetve nemzetközi kiállítások vagy általában a művészetek tanulmányozására. Ezek jó alkalmak voltak számukra, hogy képet alkothassanak szakmájuk korukbeli fejlődési szintjéről, hogy alakíthassák saját elképzeléseiket az általánosan elfogadott éppen haladó irányzatok szellemében.

Hargita Nándor ugyanazon évben tekinthette meg a párizsi világkiállítás standjait Janecsek Józseffel együtt és az angol iparművész Walter Crane Budapesten rendezett kiállítását. Pillich

Lajos agyagipari műhelyek és a bécsi iparművészeti múzeum kiállítását tehette tanulmány tárgyává 1900-ban.⁴⁶ A következő évben Hargita a pécsi Zsolnay-féle gyárat, a budapesti, kolozsvári nagyobb kő- és agyagipari telepeket tanulmányozta. Betegsége miatt nem vehetett részt a budapesti rajzkiállításon, amelyen az iskolát Pillich Lajos és Strohoffer Béla képviselte.⁴⁷ Strohoffer Béla 1904-ben félévi szabadságot nyert, hogy a kőipart és a szobrászatot tanulmányozhassa Olaszországban.⁴⁸ Petrányi Miklós részt vett a budapesti 1904-es országos rajztanári kongresszuson, valamint az Iparművészeti Társulatnak, amelynek máskülönben tagja volt, budapesti karácsonyi kiállításán.⁴⁹ Néhány évvel később 1911-ben Pillich Lajossal együtt a budapesti iparművészeti kiállításokat látogathatta.⁵⁰ Pillich még ezévben az ausztriai és németországi agyagipart és agyagipari szakiskolákat is tanulmányozhatta.⁵¹ Utazásáról beszámoló jelentést tett tanártársai előtt. A szakkérdéseket külön értekezésben foglalta össze, hogy szak társaival megbeszélhesse. Ugyanígy tett Hargita Nándor is, aki a tantestület és ifjúság előtt római útiről tartott „igen élvezetes, nagy munkát és előtanulmányokat igénylő előadást” 1912-ben.⁵² Ezt követően Petrányi egy iparművészeti irányú tanfolyamon vett részt 1912 júliusában.⁵³ De a drezdai nemzetközi rajzkiállítás tanulmányozására is lehetősége nyílik, szintén állami segéllyel. Ugyanebben az időben Maráth József a porosz és a csehországi szakiskolákat keresi fel. Hazatérte után ő is részletesen beszámol útiről, akárcsak 1913 őszén Pillich Lajossal közösen, szakgyáraknál tett látogatásáról is. Ekkor a pécsi Zsolnay-féle majolika és kályhagyárat, a herendi porcelángyárat, a rákosi kőszénbánya részvénytársaság gőz- téglá és agyagárugyárat, a csávai Eszterházi-féle agyagárugyárat, és más kisebb műhelyeket látogattak meg.⁵⁴

A tanulmányi kirándulások másik csoportjába tartoztak azok, amelyek során az iskola diákjai tanáraik, mestereik vezetésével iskolákat, múzeumokat, kőfaragó műhelyeket, kőbányákat, különféle szakgyárakat és üzemeket látogattak meg. Így például 1910-ben a harmadik és negyedik éves tanulókat a brassói ipar- és gyártelepek tanulmányozására küldték. A következő évben szintén a harmadik és negyedik évfolyamos tanulók, a korondi, a szováti, a marosvásárhelyi, a kolozsvári, a tordai kőipari telepeket, valamint a budapesti kályha- és agyagipari gyárakat látogatják meg.⁵⁵ 1912 és 1913-ban Déva és kőbányái, Vajdahunyad vára, Gyulafehérvár városa és székesegyházának restaurálási munkatelepe, az abrudbányai aranybányák, Zalatna ipariskolája és fémkohói, a magyarigeni kőbánya és a branyicskai márványbánya és feldolgozó telep fogadták a szakiskola növendékeit. Egy újságcikk pedig arról számol be, hogy ugyanebben az időben a kőipari szak diákjai a kolozsvári szakiskolát és iparmúzeumot, a város nagyobb kőfaragó telepeit és nevezetességeit, a bácstoroki kőbányákat, az egeresi gipszgyárat különböző gránitbányákat és más ipartelepeket látogattak meg, míg az agyagiparosok Budapest agyagipari gyárait, Zsolnay, Fischer E. és Hüttl Tivadar gyárat, nagyobb kályhamesterek műhelyeit tekintették meg a főváros egyéb nevezetességei mellett.⁵⁶ A következő tanévben a bukovai és ruszkaik márványkőbányák, Kolozsvár, Torda, Nagyenyed agyagipari és egyéb gyári telepei, valamint az élesdi samottáru-gyár nyitották meg kapuikat az érdeklődő szakiskolások előtt.⁵⁷ Természetesen a hosszabb és távolabbi kirándulások mellett rendszeres volt a közvetlen környék szakirányú bejárása is.

Az iskola a kirándulásokat az elmélet és a gyakorlat, a tanintézet és az élet közötti összefogó kapocsként értelmezte. Spaller József szerint fontos szerepük volt a szakismeretek gyarapításában, az újabbkori technika vívmányainak megismerésében, az iparosok műhelyeiben zajló tevékenységbe való betekintésben, az eszközök, a gyakorlati fogások megfigyelésében. A tapasztalatszerzést jelentették a jövőbeni szakemberek számára. De hozzájárultak a fiatalság erkölcsi, esztétikai és kulturális neveléséhez. „...éppen az ifjúsági tanulmányutak azok, ame-

lyek míg egyfelől a gyakorlati cél szolgálatába nagy sikerrel vonhatók be, addig a szó legnemesebb értelmében vett, emberré nevelés szép munkájában is segítségünkre lesznek” — vallotta ezzel kapcsolatosan az iskola már idézett tanára.

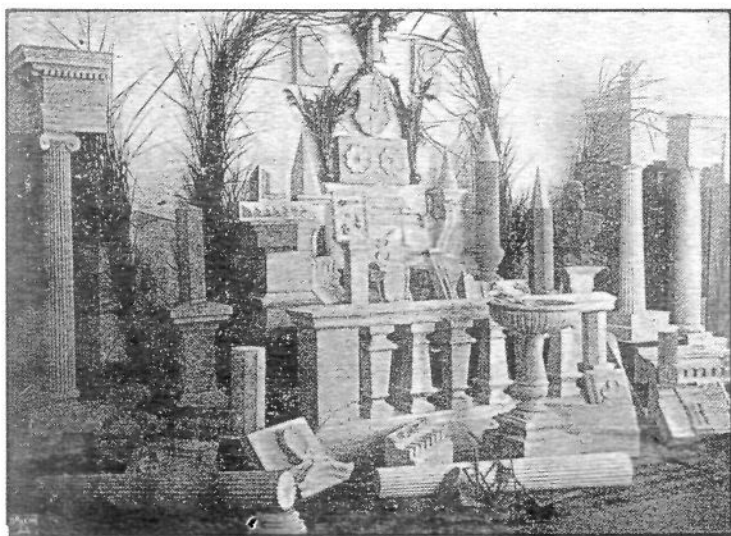
A kirándulásoknak volt még egy nagyon fontos szerepük. A szakiskola tanerőinek ilyenkor alkalma nyílt, hogy „útbaigazítással, egy-két jó tanáccsal lássák el iparosainkat ott, ahol hiányt látnak”. Így szorosabbá vált a szakmabeliek és az oktatási intézet közötti viszony.

A felsoroltak is bizonyítéku­l szolgálnak arra, hogy a szakiskola egy jól felkészült, érző lel­kületű iparososztály kialakításának, nevelésének érdekében minden lehetséges rendelkezé­sé­re álló eszközt tudatosan és hatékonyan használt fel.

Kiállítások

A szakiskolában folyó tevékenység megméretésének fontos állomásai voltak az intézetben készült tervek, rajzok munkadarabok közönség előtti bemutatásai, amelyek harcot hirdetve a szakmai képzés szükségességét, értelmét kétségbevonó felfogásoknak lehetővé tették, hogy maga a kortárs győződhessen meg az iskolában folyó oktatói munka eredményességéről.

A közönség előtti szereplések leggyakoribb formáját a tanév végi *intézeti kiállítások* jelentették, amelyek anyaga elsősorban az iskola növendékei által készített szakmunkákból



A szakiskola köipari kiállítása

tevődött össze, mintegy összegezve azok egész évi tevékenységét. Az első ilyen „igen sikerült”, 1459 látogató által megtekintett kiállításra 1895. júniusában, a második tanév végén került sor. Az idők folyamán hagyományossá vált intézeti kiállításokról, amelyek jelezték az évvégi záróvizsgák befejezését, s a kiállított anyag jellegéből adódóan önmaguk is vizsgajelleggel bírtak, a helyi sajtó nemcsak mindig beszámolt, de a város és a környék lakóit minél nagyobb számú látogatásukra hívta föl, hivatkozva arra, hogy „...még igazán intelligensnek mondható ember is nem egy akad e megyében, aki az iskola küszöbét soha át nem lépte,

azoknak száma pedig, akik ezen szakiskola céljával tisztában nincsenek töméntelen”.⁵⁸ A kiállítások rendszeres látogatói nemcsak a diákok szakmai fejlődését követhették nyomon, de képet alkothattak a tanárok felkészültségéről, hozzáértő irányító munkájáról is. Megismerkedhettek az iskolában tanított két iparág — agyag- és kőipar — területén alkalmazott új technológiai eljárásokkal, ízelítőt kaphattak az új művészeti irányzatokból.

Amikor 1910-ben, a kereskedelemügyi miniszter elrendelte, hogy minden állami ipari szakiskola és ipari továbbképző tanfolyam időnként munka és rajzkiállításokat rendezzen, amelyeken nemcsak a rajzok és ipari munkák fogják a tanulók haladását mutatni, hanem a bemutatott tanítási módok és eszközök is, akkor az ilyen jellegű rendezvények tartása a székelyudvarhelyi szakiskolánál (de még a helyi ipari tanonciskolánál is) nemcsak már régi, bevált gyakorlatnak számított, hanem bizonyítéka volt annak is, hogy az iskola tevékeny igazgatója és lelkes tantestülete korán felismerte, és élt a kiállítások nyújtotta népszerűsítő lehetőségekkel. Megkísérelte ezek által is ipari pályára vonzani a székely ifjúságot, az iskola érdekein túlmenően a vidék ipari felemelkedését is szolgálni.⁵⁹

Az intézeti kiállítások mellett a szakiskola *alkalomszerűen*, bizonyos események kapcsán is szervezett kiállításokat. Ezen utóbbiak sorában említést érdemel például, az 1904-ben tartott „rendkívül fényes rajz és munkakiállítás”, amelynek megrendezésére az Országos Középiszkolai Tanáregyesület székelyudvarhelyi közgyűlése alkalmából került sor. A kiállított gazdag és változatos összetételű anyag öt termet foglalt el. Két teremben csak rajzok voltak elhelyezve, amelyekről az egyik sajtótermékben a következőket olvashatjuk: „már az elsőévesek is szép dolgokat produkáltak... a negyedévesek rajzai határozottan művészi színvonalon állanak”.⁶⁰ A három termet megtöltő, diákok által készített munkadarabokról az *Udvarhelyi Híradó* kiállítást méltató cikke a következőket írta: „a tanulók által tervezett és faragott ízléses sírkövek mellett szebbnél szebb cserépkályháktól és méter magas díszkorsóktól le egészen a miniatűr görög vázákig minden e szakmába vágót találhat az ember... A kiállítás, noha művészi nivón áll, kizárólag iparfejlesztési célokat van hivatva szolgálni.”⁶¹

A bevált és megszokott gyakorlaton nem változtatott az impériumváltás sem. 1926-ban a helyi sajtó beszámolva az „iskola rendes évi kiállításáról” kihangsúlyozta azt, hogy „az iskola tanulói által készített tárgyak minden tekintetben érdemesek arra, hogy a közönség a kiállítással szemben a megszokottnál jóval nagyobb érdeklődést tanúsítson”.⁶²

A szakiskolában folyó oktatói és nevelői munka szélesebb közönség előtt való ismertetése volt hivatva a különféle országos szintű rendezvényeken való részvételek. Ezek ugyanakkor kapcsolat kialakításra, tapasztalatcserére is lehetőséget teremtettek és hozzájárultak az egyöntetű iparosoktatás létrehozásához. 1896-ban — alig néhány évvel a kezdés után — az iskola eredményesen állt helyt egyik legelső támogatójának az EMKE-nek a kiállításán, nem túl gazdag, de színvonalas, a diákok által készített — 10 darab agyagipari, 5 darab kőipari tárgyat és 4 darab terrakotta mintázatot felölelő — kiállítási anyaggal.⁶³

A kiállítási sikerek záloga a kitartó, szorgalmas felkészülés volt. Az 1901-es karácsonyi iparművészeti kiállításra az iskola tanárai már a nyári szünidőben megkezdtek a felkészülést. A résztvevők között volt Hargita Nándor igazgató, népdalok után mintázott márvány reliefszekkel, Harmath Ödön irodai mosdóálmű karrarai márványba faragott, illetve Maráth Józseffel együtt ennek majolika változatával és Pillich Lajos az engobe edények festészeti technikájának fejlesztésében elért eredményeivel.⁶⁴ Még ha viszonylag rövid idő is állott rendelkezésre egy-egy kiállításra való felkészülésre, a színvonalas és időben való kivitelezése a bemutatásra szánt termékeknek, egy pillanatra sem volt szem elől tévesztve. Idézzünk ennek igazolására a tanári jegyzőkönyvből: „Az igazgató tekintettel arra, hogy a debreceni és aradi karácsonyi

(1902) bazár megnyitásáig, különösen a kőipari tárgyak elkészítésére rövid idő áll rendelkezésre, tekintettel tovább arra, hogy ezen munkák bemutatásának a székelyföldi kormánybiztosság nagy fontosságot tulajdonít fölhevítve a műhelyvezető tanárokat, hogy törekedjenek a tárgyakra csinos és kellő időben való elkészítésére...”⁶⁵

Az aradi kiállításról beszámolv a *Udvarhelyi Híradó* a székelyföldi ipariskolák által kiállított anyagot „fölöttébb érdekesnek” nyilvánítva, a székelyudvarhelyi iskoláról megjegyzi, hogy az agyag dísz tárgyak, kisebb szobrocskák és praktikusabb tárgyak mellett „nagyobb igényű márványcsoportozattal” (egy hegyi gnóm, amint bányakocsit taszít a válával), valamint az igazgató népdal utáni mintázataival jelentkezett, és kiállítási tárgyai az utolsó darabig kelendőnek bizonyultak”.⁶⁶

Az 1904-es székelyföldi ipari segéd- és tanoncmunka kiállításon, amelyre a marosvásárhelyi Székelyföldi Iparmúzeumban került sor, az udvarhelyi kő- és agyagipari szakiskola a marosvásárhelyi fa- és fémipari szakiskolával közösen, versenyen kívül volt jelen. „A kiállításon ez a fénypontja — írta az *Udvarhelyi Híradó* — az udvarhelyi szakiskola díszes, magyaros motívumokkal díszített edényei, tálai nagyon csinosak, feltűnő színpompásak”.⁶⁷ „A marosvásárhelyi és székelyudvarhelyi szakiskolák... mintegy útmutatással szolgáltak a jövő fejlődésére, beigazolv azon magas színvonalat, amelyen az iskolák termékei állanak és beigazolv azt, hogy mennyire szükséges a tervszerű szakképzés iparosainknál” — vélekedett a *Magyar Iparoktatás* kiállítást értékelő cikkje, leszögezve azt is, hogy: „ezen kiállítás közelebb hozta a szakiskoláinkat is a közönséghez, mert itt alkalma volt a közönségnek az iskola termékeit látni és meggyőződni arról, hogy ezen iskolák műhelyeiben nem mükedvelői, hanem komoly ipari munka folyik.”⁶⁸ A kiállításon 158 darab agyagipari díszműedényt és 7 darab kőipari tárgyat jutalmaztak elismerő oklevéllel.

Hogy az iparoktatásnak s magának az iparnak jövője van az agrárállamban is, azt az 1907-es pécsi kiállítás újból csak igazolta. Ezen Udvarhelyt az iparművészeti osztályon Petrányi Miklós szakiskolai tanár tervezte varrottas asztalneműk képviselték, amelyeket a székelykeresztúri Simó Anna készített el. A kiállítás jó alkalom volt arra — olvashatjuk az *Udvarhelyi Híradóban* —, hogy „az ipari produktumok, a kultúra eredményeinek felmutatásával a jövő hivatásának... megvilágításával ébresszen az életerő tudatára.”⁶⁹ Ugyanezen év szeptemberében és októberében Sepsiszentgyörgyön szervezett kiállításon a szakiskola díszoklevelet nyert. A tanári jegyzőkönyv szerint az iskola készült az 1914-es budapesti rajzkiállításhoz és módszertani értekezletre is, amely akárcsak a következő tanév végére tervezett, szélesebb körű rajzkiállítással egybe kapcsolt ipartanonc és segésmunka kiállítás elmaradt a háborús események következtében. A világháborút követő változások után az első nagyobb méretű kiállítás, ahol az iskola helytállt, az a bukaresti 1922-es kiállítási vásár volt. Itt kiállított termékeiért aranyérmét kapott és diplomával tüntették ki (Diploma de onoare).⁷⁰ A következő években az iskolát a bukaresti és kolozsvári iparművészeti kiállítások résztvevői között találjuk.

A jól szervezett kiállításairól és színvonalas termékeiről ismert szakiskola időnként segítséget vagy helyet adott városi megyei, illetve különféle szervezetek, társulatok által rendezett kiállításoknak. Például 1907-ben a Sepsiszentgyörgyön az Iparfejlesztő Bizottság által „Természeti kincsek és háziipari cikkek” megnevezésű kiállítás Udvarhely megyei anyagának összeállítására a helyszínrre Hargita Nándor és Sólýmossy Endre elnökle mellett Pillich Lajost, Barsay Károlyt, Maráth Józsefet és Gabrovitz Kornélt küldték el. „Az ízléses csoportosítás, művészi elrendezés Hargita Nándor szakiskolai igazgatót dicséri, aki fáradhatatlan buzgalommal sietett az Iparfejlesztő Bizottság intenciói támogatására” — állapítja meg a helyi sajtó, leszögezve, hogy a Székely kiállítás „fényes bizonyosságát adja annak, hogy amit

a tudás a mezőgazdaság a háziipar világában szépet, hasznosat, okosat előteremteni képes, az a székelynek mind sajátja”.⁷¹

A szakiskola helyiségeiben tartott 1908-as nyári megyei mezőgazdasági, etnográfiai, földtani és tájrajzi kiállítás anyagát, akárcsak a hasonló jellegű őszi udvarhelyi kiállításokét is, az intézet tanárai rendezték Hargita Nándor irányításával.⁷²

Az 1918-ig tartott regionális és országos kiállítások között szándékosan hagytuk utoljára az iskolának a magyar állam 1000 éves fennállása alkalmából rendezett „milleniumi” kiállításon való részvételének a megemléztetését. A kezdés nehézségeivel küszködő fiatal intézetnek ez volt az első olyan lehetősége, ahol népes és legalább részben hozzáértő közönség előtt bizonyítani tudott. A kiállításon nemcsak tárgyakkal, hanem a szakiskola szervezetének egészével, német és magyar nyelvű tanterv változtatásával kellett jelentkezni. A kiállításra szánt tárgyakon már 1895-ben dolgoztak. Az iskola első értesítője hangot adott a reménynek, hogy „szakiskolánk méltóan fogja magát a kiállításon bemutatni”. A kiállítás költségeire engedélyezett 800 Ft. lehetővé tette, hogy az iskola növendékeinek munkáiból az arra érdemesnek tartottak közül 46 láda kő- és agyagáruat küldjenek Budapestre.⁷³ Ezek összetétele rendkívül változatos volt. A kőipari szakról küldtek: építési munkákat, oszloprendszereket, főpárkányrészleteket, geometriai testeket, ballusztrádákat, gót stílusú részleteket, szobrászati munkával összekötött díszeket. Az agyagipari szak anyagában voltak: egy mintázott zöldmázás kályha, egyszerű mázas használati edények, magyaros motívumokkal festett díszedények (falitálak, kancsók, vázák, csutorák) terrakotta tárgyak és mintázatok, szabadkézi és mértani szakrajzok. Az iskola nem vallott szégyent. Az Udvarhelyi Híradó szerint „Iparosaink reá szolgáltak dicsérendő munkájukkal az elismerésre és kitüntetésre is nyertek.”⁷⁴ Az iskola versenyen kívül állván díjazva nem lehetett. Kitüntetve lett azonban Hargita Nándor „kiváló eredményes tanításért és helyes irányú vezetésért” és Maráth József agyagipari szaktanár „gyakorlati irány és jó munkáért” közreműködési érdemmel.⁷⁵

Az iskola munkaközösségének külön érdeme, hogy nem riadt vissza a *nemzetközi szereplésektől* sem. Az ezeken elért sikerek — ha csak az iskola iránti helybeli korlátozott közérdekeltségre, az intézet földrajzi „eldugottságára” gondolunk, s nem a falain belül folyó céltudatos, kitartó munkára — szinte hihetetlennek tűnnek. A külföldi kiállításokon való részvételek, amellet, hogy az iskola tanárai, művezetői — „maguk is művész emberek” — hivatalosan, de személy szerint is hírt, nevet, dicsőséget szereztek az intézetnek, jó alkalmaként szolgáltak arra, hogy a kis provinciális tanintézet legalább időnként bekapcsolódhassék az európai iparművészet vérkeringésébe.

Az időrendi sorrendet szemelőlőt tartva az első nemzetközi bemutatkozások színhelyei a bruxelles-i és párizsi kiállítások voltak, amelyekről az iskola 1896/97-es értesítője a következőket írta: „...érdemlegesen foglalkozott az intézetünk tanári kara a brüsszeli és párizsi kiállításokkal, az előbbinek négy láda munka mindkét szakról küldetett meg a gyakorlati oktatás feltüntetve abban és annak irányára...”⁷⁶ Az 1900-as párizsi kiállításra való előkészületekkel kapcsolatosan az iskola jegyzőkönyvéből tudjuk meg, hogy a kereskedelemügyi miniszter jelentés felterjesztését kérte „arra nézve, hogy az mivel és mi módon akarja az iskola működését bemutatni, mennyi terület és mily költségre volna szüksége jelzett célra”.⁷⁷ A cél amit a szerepléssel bizonyítani kellett nem volt más, mint annak igazolása, „hogy hazánk iparoktatása oly színvonalon áll, hogy a haladottabb nyugati államok iparoktatásával versenyképes”.⁷⁸ A kiállításra nagy gonddal készültek. A szükséges alaprajzot, valamint minden önálló munkadarab rajzát 1:10 méretarányban felküldtek a minisztériumba. A szakiskolák ugyanis együttes kiállítással jelentkeztek. Egy szalon, egy ebédlő és egy férfi dolgozószoba

berendezését kellett összehangoltan elkészíteni, egy előzetes meghatározott terv alapján.⁷⁹ Bár ahogy egy korabeli kritikus találóan megjegyzi „Amit a kiállítottakból nem lehet kilátni az rendesen ama bizonyos eleven erő, amely az iskolát élteni és mozgatja”⁸⁰ a közös kiállítási anyag tetszésben és elismerésben részesült. Janecsek Józsefet, az intézet művezetőjét „Mention Honorable” oklevéllel tüntették ki.

1901-ben a torinói nemzetközi iparművészeti kiállításon a szakiskola egy sorozat festett engobe edényt mutatott be, Pillich Lajos munkáját. Készítőjét „Diploma di merito”-val jutalmazták.⁸¹ „Az érdem az elért szép sikerben minden esetre Pillich Lajos agyagipari műhelyvezető tanárt illeti, aki több évi fáradozásának és kísérleteinek eredményét látja az elért sikerben” — állapította meg az *Udvarhelyi Híradó*, jó alkalmként használva fel a kiállítással kapcsolatos észrevételeit, hogy a helybeli agyagiparosokat a szakiskola tömeges látogatására buzdítsa.⁸²

Legtöbbet talán az 1906-os milánói kiállításon való szereplésről tudunk. Ezen a szakiskola mintegy tíz ládára való különféle szépen sikerült tárggyal képviselte magát. Ezeket előzőleg a budapesti Technológiai Ipar Múzeumban is kiállították.⁸³ A tárgyakat Hargita Nándor és



A nagy kandalló

Petrányi Miklós tervezte. Golléri Mór kritikus szemmel elemezve a kiállítást a következőket írta: „A magyar majolika-, üveg-, mozaik-, zománc-, ékszer-, bronzdombormű-, fém-, bőrdíszmű-, hímző-, szőnyeg és más háziipar elsőrendű, sőt itt-ott feltűnést keltő készítményeivel excellálunk a kiállításon, ezekhez járul a szak- és műipariskolák nagyérdékű gyűjteményes kiállítása, mely — még egyszer ismétlem — elsőrendű szakférfiak részéről a lehető legmelegebb elismerésben részesül”.⁸⁴ Az elismerést fölmérhetjük, ha megemlítjük, hogy a kiállított tárgyakért az iskolát „Grand Prix”-nagydíjjal, Hargita Nándort és Petrányi Miklóst arany éremmel, Pillich Lajost, Maráth Józsefet, Gabrovitz Kornélt és ismét Petrányi Miklóst ezüst éremmel tüntette ki a nemzetközi zsűri.⁸⁵ „Bizonyosága ez annak, hogy ipari szakoktatásunk arra hivatott, lelkes kezekben van letéve, s hogy a hazai műipar óhajtott föllendülése felé hatalmas lépésekkel haladunk” — jegyezte meg a helyi sajtó méltatásában.⁸⁶ A *Magyar Üveg*

és Agyagújságból arról is tudomásunk van, hogy ezen a kiállításon az iskola első végzettjeinek egyike, szorgalmáról és tehetségéről ismert növendéke, a korondfűrdői Filep Dezső is képviseltette magát „fényezett kerámiai dísz tárgyakkal demonstrálja a magyar agyagipar fejlettségét...”⁸⁷ Sajnos erről a nagysikerű kiállításról is mindössze egy fénykép tanúskodhat. Egy 1906. szeptember 29-i, iskolához érkezett leirat arról tudósít, „hogy a milánói nemzetközi kiállítás magyar osztálya iparművészeti csoportját, ennek iparoktatási alcsoportját tisztító tűzvész elhamvasztotta”.⁸⁸ A fénykép a kiállításra készített nagy kandallót ábrázolja.

Az iskola részt vett a londoni iparművészeti kiállításon is. Az *Udvarhelyi Híradó* beszámolója szerint az iskola a kiállítandó tárgyak jegyzékét az iparoktatási főigazgatóságnak is felküldte.⁸⁹ A már idézett Gelléri Mór a kiállítással kapcsolatosan kijelenti: „...itt van... egy pár ipariskola jeles ipari készítménye. De ez utóbbi nem elég arra, hogy igazán elsőrendűnek elismert praktikus iparoktatásunk messzeható eredményeiről csak megközelítő képet is adjon”.⁹⁰ Ezzel a következtetéssel a szerző mintegy értékelte, azt a szakmai képzési szintet is, amelynek egyik képviselője az udvarhelyi kő- és agyagipari szakiskola volt. Ezt igazolta az a tény is, hogy az 1912-es drezdai nemzetközi rajzkiállításon való szereplésre az országban levő összes szakiskolából a központi szakbizottság által kijelölt négy intézmény között az udvarhelyi szakiskola is képviseltette magát diákjai rajzaival. „Büszke lehet ezen iskola, mert a kiállításon való megjelenés kitüntetés számba megy.” — állapította meg az *Udvarhelyi Híradó*.⁹¹

Az iskolaközpont kialakulásának rövid történeti áttekintése

Az 1950/51-es tanéval a Munkaügyi Minisztérium és a Népjóléti Hivatal határozata alapján, mintegy folytatásként a város több mint félévszázados ipari szakoktatási hagyományainak, új tanintézetet hoznak létre. Székhelye, az ez alkalommal ötödszörré műhelyekkel és bentlakással felszerelt, egykori kő- és agyagipari szakiskola épülete. Az új iskola három iparág (fém-, fa-, agyagipar) területéről való szakosztályaival (lakatos, asztalos, kályhagyártás) szakképzett munkaerő képzésére volt hivatva. Viszonylag kis időközönként egymást követő Minisztertanácsi határozatok alapján változott a tanintézet típusa: — szakiskola (1950-1957), szakmai iskola (1957-1965), szakiskola (1965-1974) és neve: Székelyudvarhelyi Vegyes Szakiskola (1950-51), Székelyudvarhelyi Fémipari Szakiskola (1951-1955), Székelyudvarhelyi Fém- és Faipari Tanonciskola (1955-1957), Székelyudvarhelyi Szakmai Iskola (1957-1965), Székelyudvarhelyi Szakiskola (1965-1974). Ezek az átminősítések, névcserék nem érintették a tanintézet jellegét, amely önálló működése ideje alatt (1950-1974) mindvégig bizonyos szakmák számára szakképzett munkaerőt nevelt. A kezdeti három szakosztály mellett az iskola arcéle újakkal egészült ki, az iparosodó vidék növekvő igényeinek, szükségleteinek megfelelően. Így a fémiparon a géplakatos osztályok mellett megjelentek az esztergályosok, a fémforgácsolók. A faipar számára asztalosokat és kárpitosokat képeztek. Az 1950-es évek végétől bevezették a háztartási (szakács, cukrász) ismeretek tanítását. A következő évtizedben textilipari — készruhagyártó, illetve villamossági — villanszerelő szakkal bővült az iskola profilja. Az 1972/73-as tanévvel Korondon indult, mint kirendelt részlege az iskolának, a keramikus osztály.

Az elméleti szakoktatás céljaira a tanintézetnek rendelkezésére állott 7 tanterem és 11 műhely az iskola Petőfi utcai épületében, amelyek mellett a műhelygyakorlat fennakadás nélküli biztosítása érdekében még használtak a városban 2 asztalos és 1 agyagipari műhelyt is. A idők folyamán a változásoknak megfelelően az iskola munkaközösségének összetétele és száma is folyamatosan

módosult. A diáklétszám is ingadozott. Az 1950/51-es tanévben a tanintézetbe 106 tanulót vettek föl. A következő években a növendékek száma fokozatosan emelkedett. A tanintézetnek az 1965-ig tartó első fejlődési szakaszában a legtöbb növendéke az 1960/61-es tanévben volt (475), amikor a megszüntetett páltinisi iskola 68 tanulója is idekerült.

1957-ig az iskola összes tanulója ösztöndíjas volt. Ezt követőleg a bentlakási és étkezési szolgáltatások igénybevételének költségeit a szülők viselték. 1955-től Miniszteri Tanácsi Határozat alapján az iskola a fenti célokra a Ferences rendiek épületét használta.

1965-ig 1390 ifjú hagyta el a tanintézetet és nyert alkalmazást, mint szakképzett munkás, szabadon választva még munkahelyét, a város, a vidék ipari vállalatainál. A fő munkaadók között szerepelt a székelyudvarhelyi Helyi Ipari Vállalat, a Bútorgyár.

Az 1965/66-os tanévtől bevezetik a vállalatokkal való szerződés-kötés alapján történő tanítási rendszert. A költségeket teljes egészében az állami költségvetésből fedezték. A tanulók száma lenyegesen emelkedik, főleg 1968 után amikor az iskolának esti tagozata is lesz.

<i>Tanév</i>	<i>Osztályszám</i>	<i>Diáklétszám</i>
1966/67	14	388
1967/68	17	489
1968/69	21	616
1969/70	21	595
1970/71	25	723
1971/72	25	759
1972/73	25	785
1973/74	27	929

A fő szerződés-kötő vállalatok a város ipari létesítményei. Ezek mellett közelebbi és távolabbi helységek — Csíkszereda, Gyergyó, Régen, Vidombák, Bacău, Dicsőszentmárton, Ludas, Temesvár — ipari vállalatai számára is képeztek ki ifjakat.

A 60-as évek végén az ipari szakoktatásba bekapcsolódott a város 1966-tól működő közgazdasági szakközépiskolája, amely 1969-ben könyvelési és igazgatási, ügyviteli (adminisztratív) szakosztályai mellett liceális szinten újjá indít egy fémforgácsoló osztályt is. Ezen tanintézmény a következő néhány évben kettős jelleggel (közgazdasági — ipari) folytatja tevékenységét a mai Palló Imre Művészeti Szakközépiskola Kossuth utcai épületében.

<i>Tanév</i>	<i>Osztályszám</i>	<i>Diáklétszám</i>
1966/67	2	kb. 72
1967/68	4	kb. 144
1968/69	6	kb. 216
1969/70	9	kb. 357
1970/71	11	404
1971/72	10	386
1972/73	10	394
1973/74	10	400

Az a tény, hogy nem sokára az iskolának csak az ipari szakon van kezdő osztálya sejteti a tanintézet életében rövidesen bekövetkező változásokat. 1974-ben megszüntetik az iskola közgazdasági jellegét, összevonják a helyi szakiskolával és az eddig különálló épületekben működő két iskolát leköltöztetik a Buvár 8. szám alatt épített új iskolaépületbe, létrehozva a Székelyudvarhelyi Fémipari Iskolaközpontnak nevezett, liceális és szakiskolás osztályokkal rendelkező, ipari szakoktatási intézményt. Az összevonás eredményeképpen született új tanintézetben az első tanévben az oktatás 10 tanteremben,

1974-1993 közti diáklétszám

Tanév	Osztálytípusok				
	Líceumi	Szakiskolás	Líceum utáni	Mesterképző	Összesen
1974/75	602	492	-	-	1094
1975/76	947	243	-	-	1190
1976/77	1330	278	72	75	1795
1977/78	1464	-	70	-	1534
1978/79	1365	62	-	-	1427
1979/80	1233	68	-	-	1301
1980/81	1213	68	-	39	1320
1981/82	1081	108	-	39	1228
1982/83	1172	159	-	36	1367
1983/84	1192	180	-	74	1446
1984/85	1038	416	-	39	1499
1985/86	1110	383	-	-	1493
1986/87	1092	351	-	-	1443
1987/88	1288	332	-	-	1620
1988/89	1401	359	-	-	1760
1989/90	1633	353	-	-	1986
1990/91	996	486	-	-	1482
1991/92	663	524	30	-	1217
1992/93	528	431	56	-	1015

két laboratóriumban, egy szakteremben és nyolc iskolai műhelyben folyt, 47 személyt számláló tantestület segítségével. A diáklétszám már ekkor 1000 fölött volt.

Néhány évvel később, 1977-ben, az iskolaépület közvetlen szomszédságában épített új épületbe, amelynek befejezésében a tanintézet munkaközössége is részt vett, beköltözhetett az egyre nagyobb osztály és diáklétszámmal működő iskola, amely vidéki diákjai számára továbbra is elszállásolási és étkezési lehetőségeket biztosított. Rövid időre az iskola első épületét a város új 2.sz. Ipari Líceuma használta. Ennek elköltözése után, míg az épületet ideiglenesen az újonnan alakult román Marin Preda iskola rendelkezésére nem bocsátották, az oktatói nevelői tevékenységet 20 tanterem, három laboratórium és több szaktanterem, valamint 12 iskolai műhely szolgálta. A tanintézet szakosztályaiban kb. tíz különféle szakmát felölelve, több iparág (fém-, fa-, elektromos-, építő-, textil) részére neveltek és nevelnek szakképzett munkaerőt.

A hatékonyabb pedagógiai és didaktikai munkát biztosító termék, a gyakorlati oktatást szolgáló műhelyek az iskola tanárainak, mestereinek, mérnökeinek, mindenkorai munkaközösségének és diákjainak munkája révén jöttek létre. Létrehozásukban a Nevelés és Oktatásügyi Minisztérium támogatása mellett fontos szerepet játszott a pártoló ipari vállalatok és más helyi erők önzetlen összefogása.

Az elméleti, közismereti oktatást szolgáló, sokszor helyi erőkből született szaktermek létrehozó tanáraik hozzáértését, szorgalmát és ügyességét igazolják. Az itt található didaktikai anyag, szakkönyvtárak, audio-vizuális és egyéb felszerelések mind a diákok rendelkezésére állnak.

A fizika laboratórium két teremben kínál lehetőséget kísérletek elvégzésére, kiaknázva a kísérleti eszközök célirányos csoportosítását, a számítógépek biztosította lehetőségeket, az ismeretterjesztő videofilmeket, a bonyolult és összetett vizsgamunkákat.

A kémia szakterem esztétikus bútorzatával, a laboratóriumi légkört sugárzó modern felszerelésével, gazdag vegyianyag kelléktárával biztosítja az előírt kémiai törzanyag elsajátítását a szakkörök tudományos színvonalát. A vele párhuzamosan működő környezetvédelmi szaklaboratórium az olyannyira szükséges természetbarát mentalitás kialakítását segíti elő.

A műszaki képzést két szaktanterem biztosítja. Az egyik a fémipari szakmák elsajátításához járul hozzá. Összetett, modellszerű felszerelése (működőképes, fémforgácsoló gépek makettjei, gépekre szerelhető készülékek: forgó asztalok, többtengelyes fűrőfejek, változatos szemléltető eszközök, vezérelt vetítő berendezés stb.) megkönnyíti a tanítást — tanulást.

A faipari szaktermet különböző bútorstílusokat bemutató szekrénysorfala, modern bútorzata, komoly jó ízlésről és műszaki tudásról árulkodó falitáblái emelik az ilyen jellegű termék átlaga fölé.

Az iskolában található, ma már több mint 35.000 kötetet számláló könyvtár is. Állományát hosszú éveken át szerető féltéssel ápolta, gondozta Osváth Erzsébet könyvtárosnő, akinek ideje alatt az olvasni nem szerető diák is bejárt a könyvtárba. Ma már új kezekben levő könyvtár kb. 19.000 magyar illetve 16.000 román nyelvű kötetei között a legnagyobb részt a szépirodalmi, irodalomtudományi művek foglalják el, de jelentős arányt képviselnek az alkalmazott tudományok, természettudományok, a földrajz, a történelem, művészet és sport, valamint a társadalomtudományok tárgykörébe tartozó alkotások is. A könyvek mellett jelentős folyóiratállomány is létezik.

* * *

A rendelkezésére álló anyagi és szellemi tőkével, az 1990 őszétől ismét új nevet — Dr. Bányai János Ipari Iskolaközpont — viselő tanintézet igyekszik alkalmazkodni az új követelményekhez, a kor igényelte változásokhoz, biztosítani ezáltal nemcsak egyszerűen létét, de tovább vinni azt az iparoktatási hagyományt is, amelyet elődei kezdtek el.

Az Állami Magyar Tanításnyelvű Ipari Líceum / Műszaki Középiskola tantestülete 1946-1952 között

BÁNYAI JÁNOS^{+/}

Balássy Sándor

Bencze Gábor

Bilous Tivadar

Biró Dénes

BÖJTHE MIKLÓS

Csiki Lőrinc

Császár Jenő

Demeter Miklós

FEJÉR MIHÁLY

Kelemen Lajos

KILYÉN IMRE

^{+/} *Kiemelt személyek igazgatók*

Kosza János

Labud József

Lévai Lajos

Marosi Vencel

Orbán László

Pap Lajosné

Pluhár Gáborné

Sagyebó Sándor

Salamon Mártonné

Szolcsányi János

Varga Mihály

Vida Gyula

A székelyudvarhelyi szakiskola tantestülete 1950-1974 között

Tanárok:

Albulescu Paraschiva

Bardócz Klára

BENCZE GÁBOR

Bihari József

Bondor István

FELEKI ADINA

FELEKI IMRE

Ferenczy (Marossi) Anna Margaréta

Gagyi Béla

Gyarmati Sándor

Győrffy Károly

Hargitai Ottó

Ilyés Árpád

Jakó Gábor

Józsa Lajos

Kebelei Dezső

KOLOZSI JÓZSEF

Kovács Lajos

Kovács János

Köpeczy Sára

Lőrincz Géza

Lukácsi Domokos

Lukácsffy Zoltán István

Marosi Vencel

Maszelka János

Nagy Gábor

Orbán Áron

Péter István

Roboz (Elekes) Judit

Sándor Dénes

Sándor Emma

Simó Béla

Simó Vencel

Soó Kálmán

Szabó Imola

Szántó Kozma Katalin

SZÉKELY JÁNOS

Szikszay Mihály

TAKÁCS JENŐ

Török Béla

Varga Albert

Verestóy Árpád

Mesterek:

Bakó László
Balássy Sándor
Balázs Imre
Barabás János
Bán János
Bedő Sándor
Bencze Dénes
Bencze József
Bilous Tivadar
Demeter András
Demeter Jenő
Elekes Dénes
Farkas Imre
Fazakas Katalin Réka
Ferenczy Gyula
Frölich Erzsébet
Galamb Lajos
Gál Erzsébet
Győrffy Dezső
Ilyés László

Imecs László
Jobb Dénes
Kelemen Lajos
Kénosi Gyula
Kóbori Ernő
Máthé Imre
Nagy Lajos
Orbán József
Osváth Pál
Péter Ágnes
Sepsy Vilma
Simon Balázs
Solyom László
Sorbán Géza
Szabó Pál
Szász Károly
Szél Irma
Szolcsányi János
Tamás Gábor
Tóth Áron

**/ Kiemelt személyek igazgatók*

Közgazdasági középiskola tantestülete 1966-1974 között

Antal Ildikó
Bakó Paulina
Condrea, Iuliu
Demeter József
Füley Viola
Gál Csaba
Gál Klára
Geréb Péter
KOLUMBÁN JULIÁNNA
Kosztolányi Amália

Nagy Mária
Pál Anna
Pál László
Pál Tamás
Rezan Ana
Rădulescu Traian
Sztojka Sándor
Szabó Erzsébet
Száva Viktor

Az I. sz. Iskolaközpont tantestülete 1974-1993 között

Tanárok:

Antal Ildikó
Bakó Paulina
Balázs Ildikó
Ban Felicia Carmen

Bálint Kató
Bálint Mária Magdolna
Biró Enikő
Bokor Lajos

BONDOR ISTVÁN*/

Bordi Erzsébet
Buzás Georgeta
Ciucasu (Urian) Liliana
Comănescu Gheorghe
Dávid Katalin
Elekes Enikő
Elekes Ilona
Elekes Judit
Fazekas István
Fábián Vidor
FELEKI ADINA
Ferenczi Emese
Fodor Lucia Maria
Füley Viola
GAGYI JÓZSEF
Gál Csaba
Gál Klára
Gál Klára
Hăgătiș Ioan-Jean
Hollósy István
Horváth Katalin
Ilyés Árpád
Ilyés Csilla Gyöngyike
Imre Dénes
Imre Fabiola
Jakocs Irma
Józsa Lajos
Kolozsi József
Kolumbán Juliánna
Köllő Ignác
Lőrincz József
Magyari Aranka Tünde
Markó Csilla
MAROSSY ANNA MARGARETA
Mihályfalvi Ernő
Muntean Zoita
Nagy Mária
Negut Tărtescu Ileana
Nimigean Gina

Patkó Ferenc
Patkó Katalin
Pál Anna
Pál István
Pál Tamás
Péter József
Puflea Ioan
Puskás Zsuzsanna
REZAN ANA
RÓTH ANDRÁS LAJOS
Róth Edit
Simó Béla
Sógor Ildikó Éva
Solyom Erzsébet
STRAUB KÁROLY
Szabó Máthé Barna Sándor
Szabó Imola
Szabó Imre
Szabó János
SZAKÁCS PAÁL ISTVÁN
Száva Ildikó
Száva Viktória
Szenthe Csilla
Szőke Katalin Rozália
Teutsch Georg
Teutsch Hajnal
Thamó Csaba Zsolt Béla
Tikósi Éva
Toma Constantin
Toró Anna
Toró Gyula
Trandafir Daniela
Tótkés Ildikó
Ványolós István
Vetés Sándor
Vârtopeanu Cristina
Zsigmond Mária
Zsigmond Margit
Xantus Anna

Méternökök, almeaternökök

Bartók Katalin
Bartus Judit
Fülöp Judit

Geréb Erzsébet
Geréb Ignác
Geréb Ildikó

Hollosy András
HOLLOSY LÁSZLÓ
IDU GHEORGHE
IMRE ANDRÁS ENDRE
Imre József
Imre Zita Enikő
Incze Tünde

Kátay István Csaba
Litassy Csilla
Magyari Piroska
Orbók Attila
Pápay Márta Mária
Szócs István
Vass Mária

Oktatómesterek:

Balázs Gábor
Bán János
Bencze Klára
Dávid Ferenc
Fazekas Katalin Réka
Fazekas Zoltán
Hermann Károly
Horváth Zsigmond
Jobb Sándor
Mátyás Ferenc
Máthé Imre
Nagy Lajos
Osváth Pál
Ráczhegyi Imre

Solyom László
Sorbán Géza
Szakács Zoltán
Szőke László
Szőke Piroska
Tamás Gábor
Tarcsafalvi László
Tánczos Árpád
Tóth Áron
Trimfa Erzsébet
Török Albert
VASS LEVENTE
Zongor Pál

* Kiemelt személyek igazgatók

Betanító mérnökök és tanárok 1959-1985

Mérnökök

Antal István
Bartus István
Bálint Árpád
Bitai Béla
Bokor Zoltán
Csiki Géza
Dobai István
Dobai Tibor
Fábián István
Fancsali Kálmán
Lőrincz István
Lukácsi László
Major István
Márton István
Orbán Tibor
Páll Zsuzsanna

Floriska Gyula
Füley András
Gergely László
Grünstein Tibor
Hwozdovits Tibor
Kolumbán László
Kiss István
Kiss Sándor
Kovács Lukács
Kustán László
Petres Gyula
Péter Péter
Popa Anatol
Popa Georgeta
Szócs Gazdi János
Szócs István

Technikusok:

Jobb Dénes
Kemény Sándor

Kolumbán Gábor

Tanárok:

Birta József
Dénes Márton
Dobrea Dumitru
Fábián Vidor
Gabia Sandu
Hermann Gusztáv

Incze Béla
Kacsó Lidia
Katona Ádám
Márton Albert
Pálhegyi Pál
Széll Gábor
Stan Dumitru

Dr. Bányai János Ipari Iskolaközpont tantestülete az 1992-1993-as tanévben

Név	beosztás	szakképesítés	Szolgálati év	tanügyi fokozat
1. Gagy József	igazgató	fizika	12	II.
2. Straub Károly	aligazgató	testnevelés	12	végleg.
3. Horváth Katalin	tanár	román nyelv	11	végleg.
4. Ilyés Csilla	helyettes tanár	román nyelv szakképesítés	nélkül	
5. Laczkó Melinda	helyettes tanár	tanító	7	végleg.
6. Muntean Zoita	betanító tanár	orosz nyelv	36	I.
7. Fazakas István	tanár	magyar nyelv	24	I.
8. Gáll Klára	tanár	magyar nyelv	26	I.
9. Elekes Ilona	tanár	magyar nyelv	14	II.
10. Szabó M. Barna	betanító tanár	magyar nyelv	26	végleg.
11. Bordi Erzsébet	tanár	angol-magyar	16	I.
12. Bakó Paulina	tanár	francia-román	21	I.
13. Zsigmond Margit	tanár	orosz-magyar	28	I.
14. Páll Anna	tanár	német-magyar	20	I.
15. Róth Edit	tanár	történelem-filozófia	14	II.
16. Thamó Csaba Zsolt	tanár	filozófia	20	II.
17. Fábián Vidor	tanár helyettes	földrajz	38	I.
18. Pál Tamás	tanár	matematika	21	I.
19. Szabó Imola	tanár	matematika	20	II.
20. Imre Fabiola Márta	tanár	matematika	27	végleg.
21. Szakács Paál István	tanár	matematika	14	I.
22. Száva Viktor	tanár	fizika	23	I.
23. Vetési Sándor	tanár	fizika	17	I.
24. Solyom Erzsébet	tanár	fizika	10	II.
25. Füley Viola	tanár	kémia-fizika	26	I.

26. Marossy Anna	tanár	kémia	23	I.
27. Patkó Katalin	tanár	biológia	4	végleg.
28. Xantus Anna	helyettes tanár	állattenyésztési mérnök	9	-
29. Pál István	betanító tanár	biológia	34	végleg.
30. Ilyés Árpád	tanár	testnevelés	28	II.
31. Mihályfalvi Ernő	tanár	testnevelés	16	II.
32. Bálint Ferenc	betanító tanár	edző sport osztály	15	-
33. Szabó Márta	betanító tanár	edző sport osztály	12	végleg.
34. Idu Gheorghe	mérnök-tanár	gépészmérnök	19	II.
35. Kátay István Csaba	mérnök-tanár	gépészmérnök	2	-
36. Litassy Csilla	mérnök-tanár	finommechanika		
		almérnök	10	II.
37. Imre András-Endre	mérnök-tanár	gépészmérnök	9	végleg.
38. Geréb Ildikó	mérnök-tanár	finommechanika		
		almérnök	9	végleg.
39. Bartus Judit	mérnök-tanár	elektromérnök	19	II.
40. Geréb Erzsébet	mérnök-tanár	építészmérnök	15	végleg.
41. Pápay Márta Mária	mérnök-tanár	faipari mérnök	9	végleg.
42. Vass Mária	mérnök-tanár	faipari mérnök	9	végleg.
43. Magyar Piroska	mérnök-tanár	faipari almérnök	9	végleg.
44. Fülöp Judit	mérnök-tanár	textilipari mérnök	5	végleg.
45. Incze Tünde	mérnök-tanár	textilipari mérnök	10	végleg.
46. Mátyás Ferenc	oktatómester	mechanika	28	II.
47. Tamás Gábor	oktatómester	mechanika	28	II.
48. Nagy Lajos	oktatómester	elektrotechnika	26	II.
49. Tanczos Árpád	oktatómester	elektrotechnika	27	II.
50. Hermann Károly	oktatómester	víz-gáz szerelő	23	II.
51. Solyom László	oktatómester	mechanika	32	végleg.
52. Balázs Gábor	oktatómester	mechanika	28	végleg.
53. Tóth Áron	oktatómester	asztalos	29	-
54. Török Albert	oktatómester	asztalos	19	végleg.
55. Zongor Pál	oktatómester	asztalos	19	végleg.
56. Bán János	oktatómester	asztalos	32	II.
57. Jobb Sándor	oktatómester	asztalos	23	végleg.
58. Dávid Ferenc	oktatómester	asztalos	17	végleg.
59. Szakács Zoltán	oktatómester	asztalos	17	-
60. Rácz Hegyi Imre	oktatómester	asztalos	22	végleg.
61. Nagy László	helyettes oktatómester	asztalos	21	-
62. Bencze Klára	oktatómestert	szabásmester	27	II.
63. Szőke László	oktatómester	szabásmester	24	II.
64. Fazakas Katalin-Réka	oktatómester	szabásmester	29	II.
65. Szőke Piroska	oktatómester	szabásmester	19	II.
66. Fazakas Zoltán	helyettes oktatómester	fonóipari mester	8	-

Névsor a nem tanügyi személyzetről az 1992/1993-as tanévben

NÉV

Beosztás

I. Tanügyi kisegítőszemélyzet

1. Miklós Margit	nevelő
2. Török Anna	nevelő
3. Péter József	nevelő
4. Bálint Katalin	éjjeli felügyelő
5. Mózes Juliánna	éjjeli felügyelő
6. Pongrácz Enikő	laboráns
7. Gedő Tünde	laboráns
8. Marossy Enikő	könyvtáros

II. Adminisztráció

1. Hosszú Éva	főkönyvelő
2. Dobray Katalin	könyvelő
3. Fecső Ilona	főtitkár
4. Lackovits Mária	titkár
5. Bakó Teréz	kasszás
6. Bokor Lenke	gondnok
7. Hollósy András	műhelyfőnök

III. Kapusok és takarító személyzet

1. Fancsali Géza	kapus
2. Csenger József	kapus
3. Egyed Ferenc	kapus
4. Benedek Emeric	kapus
5. Gergely András	kapus
6. Nagy Sándor	kapus
7. György Ida	takarító
8. Sándor Anna	takarító
9. Bálint Carolina	takarító
10. Orbán Ilona	takarító
11. Lukácsi Rozália	takarító
12. Szász Anna	takarító
13. Lőrincz Ilona	takarító
15. Béni Margit	takarító
16. Gergely Irén	takarító
17. Dégi Margareta	takarító
18. Péter Mária	takarító

IV. Étkezdé és mosókonyha

1. Lőrincz Irén	főszakács
2. Bíró Emma	főszakács
3. Kolumbán Piroska	kisegítő munkás

4. Bedő Gizella
5. Jakab Juszti
6. Albert Margit
7. Bencze Gizella
8. Gergely Gizella
9. Deák Margit
10. Hermann Anna
11. Szász Ferenc
12. Szász Erzsébet

V. Karbantartó munkások

1. Janesika Béla
2. Derzsi Béla
3. Kövecsi Sándor
4. Kovács István
5. Mátéffi Dénes
6. Sánduly József

kisegítő munkás
 kisegítő munkás
 kisegítő munkás
 kisegítő munkás
 fehérnemű kezelő
 mosónő
 mosónő
 szekeres
 állatgondozó

kőműves
 lakatos
 hegesztő
 asztalos
 villanyszerelő
 asztalos

Bibliográfia és rövidítési jegyzék

Anuar	<i>Anuarul scoalei de arte si meserii de stat din Odorheiu din anii scolari...</i> Od. Sec.
Anyak.	Anyakönyvek. B. Lvt.
Barabás, 1904. B.Lvt.	Barabás Endre, <i>Udvarhely vármegye közgazdasági leírása</i> , Bp., 1904. Dr. Bányai János Ipari Iskolaközpont levéltára, Szakiskola alap 1893-1946
Bp.	Budapest
Buc.	Bucuresti
Cojocaru, I. 1967,	<i>Începuturile învățământului tehnic si profesional în Moldova si Tara Românească</i> , Buc., Edit. Didactică si Pedagogică, 1967.
Cojocaru, 1971.	Cojocaru, I., <i>Scolile tehnice profesionale si de specialitate din statul român (1864-1918)</i> , Buc. Edit. Didactică si Pedagogică, 1971.
Értesítő	A székelyudvarhelyi állami kő- és agyagipari szakiskola értesítője az... tanévről. Szudvh.
Évkönyv	<i>A székelyudvarhelyi magyar királyi állami szakiskola évkönyve az ... iskolai évről</i> , Szudvh.
F.jegyz.	Felügyelő bizottság jegyzőkönyve 1893-1899, B.Lvt.
Gelléri, 1910.	Gelléri Mór, <i>Újabb modern kiállítások: Följegyzések, tanulmányok és javaslatok</i> , Bp., 1910.
Háromszék, emlk.	<i>Háromszék megye emlékkönyv</i> , Sepsiszentgyörgy, 1899.
Ikt.	Iktatókönyv, B.Lvt.
Ist.inv., 1971.	<i>Istoria învățământului din România</i> , Buc. Editura didactică si pedagogică, 1971.
Ist. Rom., 1981.	<i>Istoria României între anii 1918-1981</i> , Buc. Edit. Didactică si pedagogică, 1981
Kornis, 1927.	Kornis Gyula, <i>Magyarország közoktatásügye a világháború után</i> , Bp. 1927.
Körr.	Körrendeletek az oktató-nevelő munkával kapcsolatosan B.Lvt.
Kövér, 1982.	Kövér György, <i>Iparosodás agrárországban. Magyarország gazdaságtörténete 1848-1914</i> , Bp. Gondolat, 1982.
Lelt.k.	Leltárkönyv, B.Lvt.
Lev.	Levelezések, B.Lvt.
Lev.k.	Különféle levelezések, B.Lvt.
Lev.szem.	Személyzettel kapcsolatos levelezések, B.Lvt.
MA	<i>Magyar Agyagipar</i>
Matlekovics	Matlekovics Sándor, <i>Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye</i> , II.köt., II. rész, Bp., 1898.
MF	<i>Marosvásárhelyi Füzetek</i>
MKM	<i>Magyar Kő- és Márványűjság</i>
M.lp.műv.	<i>Magyar Iparművészet</i>
M.lp.okt.	<i>Magyar Iparoktatás</i>

MÜA	<i>Magyar Üveg és Agyagújság</i>
Mvh.	Marosvásárhely
Mvh.ip.kam.	<i>Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése kerületének özgazdasági viszonyairól az ... évben, Mvh.</i>
Nagy, 1858.	Nagy I., <i>A Dávid Antal féle ipartanodai alapítványról = MF, Mvh. 1858</i>
Nyil.	Végzős diákok nyilvántartó könyve. B.Lvt.
Od.Sec.	Odorheiu Secuiesc
Orsz.Kiáll.	<i>Ezredéves országos kiállítás 1896. A képzőművészeti csoport képes tárgymutatója, Bp., 1896.</i>
Rend.	Rendeletek és utasítások. B.Lvt.
Somogyi, 1981.	Somogyi Éva, <i>Abszolutizmus és kiegyezés 1849-1867, Bp. Gondolat, 1981.</i>
SzK	<i>Székely Közélet</i>
SzU	<i>Székely-Udvarhely</i>
Szudvh.	<i>Székelyudvarhely</i>
Tan.isk.	<i>A székelyudvarhelyi áll. segélyezett községi jellegű tanonciskola története 1883-1909-ig. Értesítő az 1908-1909-iki iskolai évről, Szudvh., 1909</i>
T. jegyz.	Tanári tanácsulések jegyzőkönyve, B.Lvt.
UH	<i>Udvarhelyi Híradó</i>
U.Népnev.	<i>Udvarhelyi Népnevelés</i>
Vig, 1932.	Vig Albert, <i>Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben, különösen 1867 óta, Bp., MTA, 1932.</i>

Jegyzetek

Előzmények

1. Kövér, 1982. 228.
2. Barabás, 1904. 1.
3. uo. 12.
4. uo. 13.
5. uo. 15.
6. Hegedűs Sándor, *A hazai agyagipar újrateremtése* = M.lp.műv. 1902.23.
7. Háromsz.emlk. 171. v.ö. F. jegyz. nr. 1.4.
8. UH. 1907. febr. 5., 5. sz.
9. Matlekovics, 257, 259.
10. uo., 252.
11. uo., 447.
12. Háromsz. emlk., 168.
13. Kornis, 1927. 369.
14. Orsz. Kiáll. 24.
15. Nagy, 1858. 275-276.
16. uo. 280.
17. uo. 278.
18. uo. 281.
19. uo. 282.
20. UH. 1877. ápr. 7., 14. sz.
21. UH. 1877. ápr. 14., 15. sz.
22. UH. 1877. okt. 12., 41. sz.
23. UH. 1877. nov. 3., 43. sz.
24. uo.
25. Tan. isk. 4-5.
26. Értesítő 1902/03. 4.
27. F. jegyz. nr. 1. 1.
28. uo. 11 verso
30. uo. 13 verso
31. uo. 1.
32. Évkönyv 1940/41 - 1941/42. 5.
33. F. jegyz. nr. 1. 5 verso; v.ö. Értesítő 1902/03. 13.
34. F. jegyz. nr. 1. 43.
35. uo. 58 verso
36. Értesítő 1896/87. 3.
37. Értesítő 1897/98. 3-4.
38. UH. 1899. jún. 18. 25. sz.
39. UH. 1906. júl. 8. 28. sz.
40. UH. 1908. okt. 18. 42. sz.
41. UH. 1912. márc. 24. 13. sz.
42. UH. 1913. nov. 1. 44. sz.; UH. 1913. dec. 28. 52. sz.
43. UH. 1915. júl. 30. 29. sz.; Értesítő 1915/16. 4.

44. Lev.k. nr. 33. 13.
45. Évkönyv 1940/41 — 1941/42. 52.
46. Lev.k. nr. 33. 14.
47. uo. 21.
48. Szabadság 1946. 47. sz.

Változó idők oktató-nevelő munkája

1. Értesítő 1894/95. 13.
2. Papp János, *Az agyagipari szakiskolák jövő kialakulása* = MA. 1913. I. sz. 2.
3. Értesítő 1907/08. 3.
4. T. jegyz. nr. 11. 179.
5. UH. 1910. júl. 31. 32. sz.
6. Lev. k. nr. 33. 12
7. UH. 1908. márc. 1. 9. sz.
8. T. jegyz. nr. 11. 179.
9. F.jegyz. nr. 1. 92
10. T. jegyz. nr. 11. 56.
11. F. jegyz. nr. 1. 54.
12. T. jegyz. nr. 8. 18.
13. uo. 317-318
14. uo. 275.
15. uo. 276.
16. T. jegyz. nr. 11. 52.
17. uo. 72.
18. uo. 97.
19. uo. 179.
20. Ist. inv., 1971. 290-291.
21. T. jegyz. nr. 11. 551.
22. Évkönyv 1940/41 — 1941/42. 7.
23. T. jegyz. nr. 11. 551.
24. uo. 589.
25. uo. 565, 566.
26. uo. 571.
27. uo. 576.
28. Évkönyv 1940/41 — 1941/42. 8.
29. *Magyarok a Kárpát-medencében*, 2. kiad. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1989. 252-253
30. SzK, 1922. aug. 20. 34. sz.
31. Ist. inv., 1971. 178.
32. Ist. Rom. 1981. 209.
33. T. jegyz. nr. 11. 561, 612.
34. uo. 613., 614.
35. uo. 607., 628.
36. uo. 554.
37. uo. 555.
38. uo. 639.
39. Évkönyv 1940/41 — 1941/42. 7-9.

40. T. jegyz. nr. 31. 2 verso.
41. uo. 8.
42. Lev. nr. 54. 11.
43. T. jegyz. nr. 31. 78a.
44. uo. 35.
45. Lev. 321.
46. uo. 327.
47. T. jegyz. nr. 31. 139.
48. Lev. szem. nr. 39. 21.
49. uo. 27.
50. Rend. nr. 62. 3.
51. Lev. szem. nr. 68. 32.
52. Rend. nr. 62. 20.
53. Lev. nr. 69. 9.
54. Rend. nr. 62. 56.
55. Lev. k. nr. 70. 140.
56. uo. 148.
57. Szabadság 1949. szept. 3. 36. sz. 5.

Műhelyoktatás

1. F. jegyz. nr. 1. 130., 130 verso.
2. T. jegyz. nr. 11. 355.
3. Értesítő 1894/95. 11.
4. F. jegyz. nr. 1. 4 verso.
5. uo. 343.
6. uo. 4 verso.
7. uo. 25.
8. Mvh. ip. kam. 1895. 235.
9. F. jegyz. nr. 1. 17.
10. uo. 25 verso.
11. UH. 1902. aug. 17. 33. sz.
12. T. jegyz. nr. 8. 63. 102.
13. UH. 1912. máj. 7. 15. sz.
14. M. Ip. okt. 1902-03. 274-279.
15. F. jegyz. nr. 1. 139.
16. Ikt. nr. 16. 126., 126 verso.
17. uo. 120.
18. Évkönyv 1940/41 — 1941/42. 3.
19. Lev. nr. 59. 96.
20. Lev. k. nr. 70. 136.
21. Lev. nr. 69. 21.
22. F. jegyz. nr. 1. 130 verso, 131.
23. UH. 1904. szept. 11. 37. sz.
24. Értesítő 1911/12. 18-19.
25. UH. 1899. szept. 17. 38. sz.
26. SzU. 1904. júl. 14. 58. sz.
27. UH. 1905. okt. 15. 42. sz.

28. SzU. 1906. ápr. 12. 29. sz.; UH. 1906. ápr. 15. 16.sz.
29. UH. 1903. márc. 11. 13. sz.
30. UH. 1911. febr. 19. 8. sz.
31. T. jegyz. nr. 11. 585.; Ikt. nr. 16. 18 verso
32. Anyak. nr. 6. 74.
33. Ikt. nr. 16. 25 verso
34. uo. 13 verso
35. uo. 24 verso.
36. uo. 39 verso.
37. uo. 88.
38. uo. 38
39. uo.
40. uo. 52 verso

A szakiskola szervezetének és működésének fontosabb jellemzői

1. Értesítő 1899/1900. 44.
2. Értesítő 1911/12. 37.
3. Rend. nr. 62. 186.
4. uo. 35.
5. Szabadság 1949. szept. 3. 36. sz. 5.
6. F. jegyz. nr. 1. 2.
7. uo. 7.
8. UH. 1901. júl. 7. 27. sz.
9. F. jegyz. nr. 1. 37.
10. uo. 47 verso
12. Értesítő 1903/04. 5.
13. T. jegyz. nr. 8. 318.
14. Lev. nr. 59. 181.
15. UH. 1911. máj. 20. 21. sz.
16. SzK. 1922 aug. 20. 34. sz.
17. T. jegyz. nr. 11. 240.; Értesítő 1914/15. 10.
18. T. jegyz. nr. 11. 249.
19. uo. 365-367.
20. Lev. nr. 40. 119.
21. Értesítő 1896/97. 7.
22. Értesítő 1900/01. 10.
23. uo. 9.
24. UH. 1911. febr. 5. 6. sz.
25. Értesítő 1894/95. 37.
26. Lelt. k. nr. 10., 26, 48, 76, 100, 122, 144, 166, 188, 210, 236, 260, 282, 310, 342, 388, 394, 398.
27. Ikt. nr. 16. 51, 65, 76.
28. T. jegyz. nr. 11. 599.
29. Ikt. nr. 16. 93.
30. uo. 128.
31. T. jegyz. nr. 48. 11.
32. Ikt. nr. 16. 68 verso, 89 verso.

Tanárok és diákok

1. Értesítő 1913/14. 3.
2. Orbán József, *Visszaemlékezés a szakmai tevékenységre* (kézirat)
3. UH. 1901. márc. 31. 13. sz.
4. SzU. 1905. febr. 23., 16. sz.
5. UH. 1901. máj. 19. 20. sz.
6. UH. 1907. febr. 2. 5. sz.
7. UH. 1911. márc. 19. 11. sz.
8. U.Népnév. 1911. 6. sz. 131.
9. UH. 1911. aug. 13. 33. sz.
10. UH. 1906. ápr. 1. 14. sz.
11. M. Ip. okt. 1902-03. 274-279.
12. uo.
13. Értesítő 1899/1900. 5-6.
14. UH. 1907. jan. 12. 2. sz.
15. UH. 1908. máj. 31. 22. sz.
16. UH. 1907. Jún. 16. 24. sz.
17. UH. 1906. márc. 11. 11. sz.
18. UH. 1907. jan. 12., 2. sz.
19. uo.
20. UH. 1906. márc. 11. 11. sz.
21. UH. 1907. jan. 12. 2. sz.
22. SzU. 1905. jan. 12. 2. sz.
23. SzU. 1905. febr. 5. 11. sz.
24. Értesítő 1899/1900. 8.
25. UH. 1908. dec. 25. 52. sz.
26. UH. 1902. febr. 9. 6. sz.
27. M. Ip. okt. 1897/98. 111-114.
28. Értesítő 1899/1900. 10.
29. M. Ip. Okt. 1902-03. 198.
30. SzU. 1904. nov. 24. 95.
31. UH. 1904. febr. 28. 5.
32. UH. 1907. okt. 13. 41. sz.; UH. 1911. dec. 17. 51. sz.
33. Értesítő 1903/04. 7.
34. UH. 1907. febr. 24. 8. sz.
35. Róvás 1993. március 1. sz. 1.
36. T. jegyz. nr. 11. 14-15.
37. F. jegyz. nr. 1. 2.
38. T. jegyz. nr. 11. 36.
39. uo. 335.
40. uo. 460.
41. Értesítő 1907/08. 4.
42. *Magyar iparművészet 1890-1919*. I. köt. Bp. 1981, 493.
43. *Magyar Életrajzi lexikon*, I. köt. A-K. 3. kiad. Bp. 1969. 318.
44. *Magyar Művészet 1919-1945*, I. köt. Bp. 1985. 219.
45. Nyilv. nr. 5. 16. v.ö. *Magyar életrajzi lexikon* II. köt. L-Z 3. kiad. Bp. 1969. 482.

46. *Magyar Művészet* i.m. 200

47. Nyilv. nr. 5. 14.

Az iskola és a társadalom kapcsolata

1. Mvh. ip. kam. 1895. 236.
2. UH. 1899. jún. 18. 25. sz.
3. UH. 1904. júl. 3. 27. sz.
4. uo.
5. UH. 1904. júl. 24. 30. sz.
6. UH. 1907. okt. 13. 41. sz.
7. UH. 1906. júl. 8. 28. sz.
8. UH. 1908. okt. 18. 42. sz.
9. UH. 1904. júl. 24. 30. sz.
10. UH. 1907. okt. 13. 41. sz.
11. T. jegyz. nr. 8. 218.
12. UH. 1907. dec. 1. 48. sz.
13. M. Ip. okt. 1905-06. 471.
14. UH. 1905. máj. 14. 20. sz.
15. UH. 1905. júl. 2. 27. sz.
16. Barabás, 1904. 37.
17. MŰA. 1903. szept. 15. 18/65/sz. 4-5.
18. SzU. 1905. nov. 1. 88.
19. U. Népnév. 1911. máj. 5. 5. sz. 99.
20. MŰA. 1911. nov. 1. 259. sz. 53.
21. MŰA. 1908. jan. 1. 1. sz. 5.
22. Nyilv. nr. 5. 5 verso.
23. Szerényi József, *Az iparoktatás = Az iparművészet 1896-ban Milleneumi emlékkönyv*, Bp. Magyar Iparművészeti Társulat, 1897. 234.
24. *Értesítő* 1894/95. 13.
25. F.jegyz. nr. 1. 13, 23. v.ő. *Értesítő* 1902/03. 5.
26. *Értesítő* 1898/99. 3-4.
27. uo. 7.
28. *Értesítő* 1899/1900. 9-10.
29. UH. 1901. nov. 17. 46. sz.
30. UH. 1902. febr. 2. 5. sz.
31. T. jegyz. nr. 8. 251.
32. UH. 1902. dec. 7. 49. sz.
33. T. jegyz. nr. 8. 289.
34. UH. 1903. máj. 10. 19. sz.
35. UH. 1903. máj. 10. 19. sz.
36. uo.
37. UH. 1906. okt. 7. 41. sz.
38. UH. 1907. okt. 27. 43. sz.
39. UH. 1908. dec. 13. 50. sz.
40. U. Népnév. 1910. márc. 27. 204.
41. Uh. 1911. febr. 19. 8. sz.
42. Tan isk. 1908/09. 15.

43. Lev. nr. 40. 12.
44. Lev. nr. 54. 195.
45. Lev. nr. 59. 153.
46. Értesítő 1900/01. 6.
47. Értesítő 1901/02. 5.
48. UH. 1904. okt. 9. 41. sz.
49. Értesítő 1904/05. 4.
50. Értesítő 1911/12. 9.
51. UH. 1911. máj. 21. 21. sz.
52. T. jegyz. nr. 11. 279.
53. uo. 289.
54. uo. 356.
55. Értesítő 1911/12. 9.
56. Értesítő 1912/13. 8.; UH. 1912. jún. 29. 27. sz.
57. Értesítő 1913/14. 8.
58. UH. 1912. márc. 24. 13. sz.
59. MKM. 1910. márc. 15. 6. sz. 6.
60. UH. 1904. jún. 10. 24. sz.
61. UH. 1904. júl. 10. 28. sz.
62. SzK. 1926. júl. 11., 30. sz.
63. F. jegyz. nr. 1. 67.
64. Értesítő, 1901/02. 6.
65. T. jegyz. nr. 8. 253.
66. UH. 1902. dec. 21. 51. sz.
67. UH. 1904. okt. 30. 44. sz.
68. M. Ip.okt. 1904/05. 5. sz. 129-133.
69. UH. 1907. jún. 2. 23. sz.
70. SzK. 1922. febr. 2. 7. sz.
71. UH. 1907. júl. 7. 27. sz.; 1907. okt. 6. 40. sz.
72. UH. 1908. júl. 26. 30. sz.; 1908. aug. 15. 33. sz.
73. F. jegyz. nr. 1. 25, 60, 70 verso.
74. UH. 1897. jan. 9. 2. sz.
75. Értesítő 1896/97. 7.
77. T. jegyz. nr. 8. 102.
78. uo.
79. Csiszek Gyula, *A párizsi kiállításra küldendő műipari tárgyait bemutatása alkalmából* = M. Ip. műv. 900. 124.
80. uo.
81. Értesítő 1901/02. 5.
82. UH. 1902. jún. 22. 25. sz.
83. UH. 1906. febr. 11. 7. sz.; Székelyűjság 1906. febr. 5. 17. sz.
84. Gelléri, 1910. 86.
85. Értesítő 1906/07. 5.
86. UH. 1906. dec. 8. 50. sz.
87. MŰA 1906. júl. 1. 13/132/ sz. 2.
88. T. jegyz. nr. 11. 48.
89. UH. 1908. febr. 16. 7.

Tartalomjegyzék

ELŐZMÉNYEK	5
A székelyudvarhelyi Kő- és Agyagipari Szakiskola születése	7
A szakiskola épülete és a hozzáfűződő gondok	12
VÁLTOZÓ IDŐK OKTATÓ—NEVELŐ MUNKÁJA	17
MŰHELYOKTATÁS	31
A SZAKISKOLA SZERVEZETÉNEK ÉS	
MŰKÖDÉSÉNEK FONTOSABB JELLEMZŐI	39
Ösztöndíjak	45
Az önképzőkör	47
A szakiskola könyvtára	49
Az iskola értesítői	52
TANÁROK ÉS DIÁKOK	54
A szakiskola jeles személyiségei	57
Az iskola diákjai	68
AZ ISKOLA ÉS A TÁRSADALOM KAPCSOLATA	81
Az iskola által szervezett tanfolyamok	84
Tanulmányutak, kirándulások...	88
Kiállítások	90
AZ ISKOLAKÖZPONT KIALAKULÁSÁNAK RÖVID TÖRTÉNETI	
ÁTTEKINTÉSE	95
Az Állami Magyar Tanításnyelvű Ipari Líceum / Műszaki Középiskola tantestülete	
1946-1952 között	99
A székelyudvarhelyi szakiskola tantestülete 1950-1974 között	99
Közgazdasági középiskola tantestülete 1966-1974 között	100
Az I. sz. Iskolaközpont tantestülete 1974-1993 között	100
Betanító mérnökök és tanárok 1959-1985	102
Dr. Bányai János Iskolaközpont tantestülete az 1992-1993-as tanévben	103
Névsor a nem tanügyi személyzetről az 1992/1993-as tanévben	105
Bibliográfia és rövidítési jegyzék	107
Jegyzetek	109

Készült Székelyudvarhelyen, az *INFOPRESS* Rt-nél.